فتاویٰ محمدی ﷺ

مع شرحِ دیوبندی

تالیف

عالمِ ربّانی حضرت مولانا سیّد اصغرحسین صاحب حسنی حنفی
مدرس حدیث دار العلوم دیوبند رحمۃ اللہ علیہ

پښتو ژباړه :

محمد احمد الحقانی الأفغانی غفر اللہ لہ

مکتبہ رحیمیہ
کانسی روڈ نزد حاجی غیبی چوک کوئٹہ

پښتو ډیجیټل پر لیکه کتابتون*
Pashto Digital Online Library*
د (اَلْعِلْم) کمپیوټرز شرکت
AL-ILM Corporation Ltd.

د پیل نېټه : ۱۳۸۸ \ ۰۱ \ ۰۱ (هـ ش)

❋ ❋ ❋

نوم	::	فتاوىٰ محمّدي ﷺ
لیکوال	::	مولانا سیّداصغر حسین رحمه الله
ژباړه	::	محمّدأحمد الحقّاني الأفغاني رحمه الله
پرلپسي ګڼه	::	۰۰۰۱
پرلیکه نېټه	::	۰۱\۰۱\۸۸

ISBN
0001AL-ILM۱۳۸۸

* له موږ سره مرسته وکړئ ترڅو دا پروژه نور پرمخ تګ وکړي.
* Help with us to improve this Project.

تماس

E-mail:
al-ilmcorp@hotmail.com
mha_haqqani@yahoo.com
Mob: 0092 – 3218016371

فتاویٰ محمدی ﷺ

مع شرح دیوبندی

بسم الله الرحمن الرحيم

وَمَا يَنطِقُ عَنِ الْهَوٰى إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوْحٰى (النجم ٣، ٤)

فتاویٰ محمدی ﷺ

مع

شرح دیوبندی

یعنی دیوسل او څلوېښتو ۱٤۰ متبر کو فتاواو مجموعه چې په هغه کې دیوسل او شلو ۱۲۰ جواب په خپله حضرت رسول الله ﷺ فرمایلي دي او دشلو ۲۰ سوالونو جواب دصحابه وو او تابعینو رضی الله عنہم څخه را نقل سویدي ، او دټولو فتاواوو نهایتي مفصله او سلیسه شرح دمعتبرو او مستندو اسلامي کتابو څخه سویده ، چې پرسلهاوو علمي فوائدو او ښشمیره مفیدو مسئلو باندي مشتمله ده .

(از احقر التلامذة بندهٔ مفتی محمد شفیع دیوبندی (رحمۃ اللہ علیہ)

تالیف :

عالِم ربّانی حضرت مولانا سیّد اصغر حسین صاحب حسنی حنفی

مدرس حدیث دار العلوم دیوبند رحمۃ اللہ علیہ

پښتو ژباړه :

محمد احمد الحقانی الأفغانی غفر اللہ لہ

مکتبۂ رحیمیه ، کاسي روډ ، کوئټه

03222423258 :

ټول حقوق محفوظ دي

© All Rights Reserved

لومړی چاپ

۱۴۲۸ رمضان \ سپتمبر 2007

Maktabah Rahimiyah	مکتبة رحيمية
Publishing Organization	خپروندیه ټولنه

Kasi Road, Quetta, Pakistan . Mob: 03222423258 : کاسی روډ ، کوئټه ، پاکستان ، ګرځنده تلیفون شمیره

ټړون :

=============

دحقې لارې دهغو ټولو شهيدانو په نامه چې تل يې داسلامي نرۍ څخه دد فاع په خاطر خپل سرونه دلوی خدای ﷻ او دهغه درسول ﷺ ودربار ته نذرانه کړيدی ، خصوصا لاندينی شهيدان :

١. شهيد ظفر الله خان (رحمه الله تعالى)
٢. شهيد عبد الباقي جان (رحمه الله تعالى)
٣. شهيد حافظ امين الحق (رحمه الله تعالى)
٤. شهيد مولوی شمس الله (رحمه الله تعالى)
٥. شهيد حافظ عبد الله (رحمه الله تعالى)

مُحمَّد احمَد الحقّانی الأفغانی غفرالله له

فهرست

شماره	دپوښتنی (استفتآء) مضمون	مخ
۱	دمصنف صاحب رحمة الله علیه وژوند ته لنډه کتنه........................	۱
۲	دمصنف صاحب رحمة الله علیه خطبه........................	۵
	عقائد ، اعمال او دقرآن مجید دعلم متعلقات	
۳	دجبرآئیل علیه السلام پوښتنه (داسلام ارکان)........................	۹
۴	ترټولو بهتره کم عمل دی........................	۱۷
۵	ترټولو بهتره ځوك دی........................	۲۰
۶	سورة : قل اعوذ برب الفلق او : قل اعوذ برب الناس........................	۲۲
۷	دیوچا دیوې ټولۍ سره محبت وی مګرپه عمل کی ترهغه کم وی...	۴۰
۸	ترټولو زیات دجنت او دوږخ سبب........................	۴۷
۹	قیامت به کله راځی........................	۶۸
۱۰	شهیدان کم خلګ دی........................	۷۱
۱۱	ایمان تر ټولو اعمالو افضله دی........................	۷۳
۱۲	دخیر دعمل پیژندل........................	۸۰
۱۳	کم مسجد اول جوړ سویدی........................	۸۱
۱۴	دبیت المقدس په اړوند څه حکم دی........................	۹۴
۱۵	فرآئض ادا که ، حلال حلال وبوله اوحرام حرام وبوله........................	۹۶
۱۶	جنت ته نژدی کیدل او ددوږخ څخه لیری کیدل........................	۱۰۰
۱۷	داسلام عمده خوی........................	۱۰۴
۱۸	نیکی ، ګټه او ګناه څه ده........................	۱۰۴
۱۹	تر رسول الله ﷺ وروسته چاته حاجت ویل........................	۱۰۷
۲۰	جنت ته به کم کم خلګ ځی........................	۱۰۸
۲۱	ترټولو لویه ګناه بیا ترهغې کمه........................	۱۱۲
۲۲	د : اَلَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَلَمْ یَلْبِسُوْٓا ، الآیة معنی........................	۱۱۵
۲۳	دخادم خطا په ورځ کی څو واره معاف کول........................	۱۱۸
۲۴	دټولو حیواناتو په خدمت کی اجر دی........................	۱۱۹

شماره	مضمون	مخ
۲۵	عمده او جامع اسلامی خبره.................................	۱۲۱
	طهارت ، وضوء ، او نور	
۲۶	چې دخوبه راپاڅی پرجامو باندی لوندوالی لیدل..............	۳۹
۲۷	دلږ باد وتلو څخه اودس ماتیږی..............................	۹۲
۲۸	په مذیو سره غسل نه دی واجب...............................	۳۳
۲۹	ښځی ته احتلام راځی..	۳۸
۳۰	دجنابت په حالت کی بیدیدل جائز دی.........................	۵۰
۳۱	ددریاب په اوبو سره اودس کول...............................	۸۲
۳۲	ښځو ته په غسل کی چوټی (تړلی وریښتان) خلاصول...........	۸۷
۳۳	په غوړو کی موږك لویدل.......................................	۹۰
۳۴	دباد وتلو شبه او شك راتلل...................................	۹۲
۳۵	په تیمم سره دلمونځ کولو څخه وروسته اوبه پیدا کیدل...........	۱۲۰
۳۶	دجنابت په حاله کی خوله (عرق) پاکه ده......................	۱۲۹
۳۷	دذکر په مسح کولو سره اودس نه ماتیږی.......................	۱۲۹
۳۸	دحائضې څخه په پاته سوو اوبو سره اودس کول.................	۱۳۳
	دحیض بیان	
۳۹	چې همیشه حیض ورته راځی او هیڅکله نه پاکیږی..............	۲۷
۴۰	په حیض کی دښځو سره څه معامله کول پکار دی................	۳۶
۴۱	دحائضې سره یوځای خوراك کول...............................	۳۶
۴۲	په حیض کی دښځی څخه کم ځایونه حلال دی...................	۵۳
۴۳	تر اتلسو ۱۸ میاشتو وروسته حیض راتلل.......................	۱۲۶
۴۴	حائضه دی سجده تلاوت نه کوی................................	۱۲۷
۴۵	حائضه سبحان الله ویلای سی..................................	۵۴
۴۶	په حیض کی دصحبت کولو کفاره................................	۱۳۱
۴۷	حائضه چی په غاړه یې تعویذ وی..............................	۱۳۲
۴۸	دحائضې په پاته سوو اوبو سره اودس کول......................	۱۳۳
	لمونځ او دهغه متعلقات	

شماره	مضمون	مخ
۴۹	ترټولو بهتر عمل لمونځ دی..................	۱۷
۵۰	ددجال دزماني لمونځونه..................	۲۳
۵۱	په ناستی او په ولاړی دلمانځه فرق..................	۲۵
۵۲	په یوه جامه کی لمونځ کول..................	۳۴
۵۳	دښکاری لمونځ یوازی په ګرتیِ کی..................	۴۱
۵۴	داذان دجواب فضیلت..................	۵۱
۵۵	کوچنیان به په څومره عمر کی لمونځ کوی..................	۸۲
۵۶	په فرضی لمونځو سره جنت ته تلل..................	۹۲
۵۷	دښځی لمونځ په ګرتیِ کی..................	۱۱۳
۵۸	چی یو ځل فرض ادا کړی بیا په جماعت شریك سی..................	۱۲۸
۵۹	دامام ترسلام وروسته به پاته دمابنام لمونځ څنګه کوی..................	۱۲۵
۶۰	په جماعت ولاړ وی اومخکنیِ قضا سوی لمونځ ورپه یادسی..................	۱۲۸
۶۱	دسفر په اراده کی دی لمونځ کوتاه کوی..................	۱۳۱
	دبیت الله دحج متعلقات	
۶۲	محرم به څرنګه کپړې اغوندی..................	۱۲
۶۳	دمحرم دپاره ښکار کول..................	۱۸
۶۴	دسپرتیا په حالت کی طواف کول..................	۲۵
۶۵	محرم به کم ډول کپړې پربږدی..................	۴۰
۶۶	دپلار دطرفه ځخه حج کول..................	۵۲
۶۷	په لڅ سر او لڅی پښې حج کول..................	۷۴
۶۸	جهاد وکی او که دزوجې سره دحج سفر..................	۸۳
۶۹	که یې ترذبح مخکی سر وخروی..................	۱۱۷
۷۰	که یې تر رمی مخکی ذبح وکړه..................	۱۱۷
	دروژې په اړوند فتواوی	
۷۱	په روژه کی رانجه لګول..................	۲۶
۷۲	دنفلی روژې ماتولو حکم..................	۲۹
۷۳	په سفر کی روژه نیول..................	۹۲

شماره	مضمون	مخ
	زکوٰة ، صدقه ، هدیه ، نفقه	
۷۴	بې له اجازې دبادار صدقه ورکول	۲۲
۷۵	دزوج پراولاد باندی مال خرڅول	۱۴
۷۶	په کمه صدقه کی ثواب زیات دی	۱۵
۷۷	که چیری سوال کوونکی ته دورکولو دپاره هیڅ نه وو موجود	۳۱
۷۸	دکم شی نه ورکول چی جآئز نه دی	۳۴
۷۹	بې له اجازې دزوج کوچنیانوته خوراك ورکول	۸۱
۸۰	خپله صدقه په میراث کی بیرته اخیستل	۶۲
۸۱	خپله صدقه رانیول	۸۰
۸۲	ښځی چی بې له اجازې څه خرڅ کړی	۸۱
۸۳	کم همسایه ته دی هدیه ورکوی	۸۳
۸۴	دمشرکی مور سره وصله رحمی	۸۴
۸۵	پر زوج او یتیمانو باندی صدقه کول	۹۳
۸۶	دنر دجفت کولو په بدله کی نذرانه او انعام	۱۰۲
۸۷	دبی مروته قریب سره گذاره کول	۱۱۰
۸۸	کمه صدقه افضله ده	۱۱۳
۸۹	دچارپایانو دخدمت ثواب	۱۱۹
	دمړی دطرفه څخه حج ، صدقه او نور	
۹۰	دمور مرحومی دطرفه څخه دحج نذر ادا کول	۵۲
۹۱	دمور مرحومی دطرفه څخه صدقه کول	۱۱۳
۹۲	دمور مرحومی دطرفه څخه نذر ادا کول	۱۲۱
۹۳	دمالدار پلار دطرفه څخه بې له وصیته صدقه کول	۱۲۳
	نکاح ، طلاق ، عدّت ، رضاع	
۹۴	زوجې ته خور ویل	۲۹
۹۵	دحیض په حالت کی طلاق ورکول	۴۹
۹۶	دحمل په اېښوولو سره عده تیریږی	۵۱
۹۷	دزوجې حق او مسئلې	۶۰

شماره	مضمون	مخ
۹۸	اسلام یې راوړی او دوې خوندی یې په نکاح کی وی..................	۲۷
۹۹	دپلار په حکم سره طلاق ورکول..................	۶۹
۱۰۰	داولاد دپرورښت حکم..................	۷۵
۱۰۱	په عده کی دکور څخه وتل..................	۷۶
۱۰۲	رضاعی خور زوجه نسی پاته کیدی..................	۷۷
۱۰۳	درضاعی مور دزوج وروور اکا دی..................	۷۸
۱۰۴	دشیدې ورکوونکی حق څنګه ادا کیږی..................	۱۰۹
۱۰۵	تر طلاق اتلس ۱۸ میاشتی وروسته دحیض راتلل..................	۱۲۲
۱۰۶	دوو میرمنو (زوجو) دوو کوچنیانوته شیدې ورکړی..................	۱۲۷
	بیع ، شرآء او نور	
۱۰۷	دسپینو زرو او سرو زرو بیع زیات او کمه..................	۲۱
۱۰۸	دغیر موجود مال بیع..................	۳۰
۱۰۹	پر دم او تعویذ باندی اجرت اخیستل..................	۶۹
۱۱۰	نر دجفتی دپاره په کرایه ورکول..................	۱۰۶
۱۱۱	یوڅه قرض ورمعاف کړی اوپاته نقد ورڅخه وصول کړی..................	۱۲۹
۱۱۲	دغلې په قیمت کی خرما اخیستل..................	۱۳۱
۱۱۳	ددوبی سره دموجودو کالو سوځل..................	۱۳۲
	ذبیحه ، قربانی ، عقیقه ، ښکار ، حلال ، حرام	
۱۱۴	دمحرم دپاره ښکار کول..................	۱۸
۱۱۵	په ډبری سره ذبح کول..................	۲۲
۱۱۶	دښځی ذبیحه..................	۲۳
۱۱۷	دیهودو او نصاراوو په لوښو کی خوراك كول..................	۴۲
۱۱۸	په سپیانو سره ښکار کول..................	۴۲
۱۱۹	دباښس په تیره څوکه او نورو سره ذبح کول..................	۴۶
۱۲۰	دنوی مسلمان سوی څخه غوښی اخیستل..................	۴۸
۱۲۱	دذبح سوی حیوان دبچی حکم..................	۵۵
۱۲۲	چونګښه مړه کول اوپه دوا کی استعمالول..................	۶۰

شماره	مضمون	مخ
۱۲۳	چی چاقو نه وی نوپه تیره لرګی او نورو سره ذبح کول..........	۲۴
۱۲۴	آیا ذبح په حلق او په لبه کی ده..........................	۲۴
۱۲۵	دعقیقې دپاره نر حیوان اوکه ماده........................	۲۸
۱۲۶	دمسلمانانو دښکار دسپی سره چی بل سپی ملګری سی...........	۷۵
۱۲۷	په غوږو کی چی موږك مړسی............................	۹۰
۱۲۸	دشهدو او نورو شیانو شراب حرام دی.......................	۹۱
۱۲۹	دمردار سوی حیوان دوازګی استعمالول......................	۹۹
۱۳۰	دلوی اختر تر لمانځه مخکی قربانی کول.....................	۱۰۱
۱۳۱	دمردار سوی حیوان چمړه...............................	۱۲۲
۱۳۲	ملخ حلال دی اوکه نه.................................	۱۲۵
۱۳۳	په بغل کی په زخمی کولو سره ذبح کول......................	۱۲۵
۱۳۴	طافی ماهی نه دی حلال................................	۱۲۸
	زینت او لباس	
۱۳۵	پر سر باندی نور وربښتان لګول حرام.......................	۳۵
۱۳۶	ښایست کول او صفایی کول تکبر نه دی......................	۴۴
	لقطه	
۱۳۷	په لار کی پروت شی پیدا کول............................	۵۷
۱۳۸	دسلو روپو تیلۍ پیدا کول..............................	۵۸
	جهاد او شهادت	
۱۳۹	ترټولو بهتر مجاهد فی سبیل الله..........................	۳۹
۱۴۰	جهاد فی سبیل الله کم دی..............................	۴۰
۱۴۱	شهید څوك څوك دی...................................	۷۱
۱۴۲	ترټولو بهتر څوك دی..................................	۸۸
۱۴۳	دمال په طمع جهاد کول................................	۱۱۵
	میراث	
۱۴۴	دلونډو میراث..	۶۲
۱۴۵	دیهودی مسلمان وارث..................................	۱۲۴

شماره	مضمون	مخ
۱۴۲	تر طلاق اتلس ۱۸ میاشتی وروسته وارث کیدل..................	۱۲۲
	متفرّقات	
۱۴۷	دحقیقت مخالف دنعمت اظهار (ښکارندویی) کول................	۳۲
۱۴۸	دمالدارانو سره برابر کیدل..................	۳۷
۱۴۹	فال څه ته وایی..................	۲۳
۱۵۰	دچارپایه دنقصان تاوان دچا پر ذمه دی..................	۲۵
۱۵۱	په خوب کی چینه لیدل..................	۸۹
۱۵۲	دځان او مال دحفاظت دپاره بل وژل او خپله وژل کیدل..................	۹۸
۱۵۳	دخطبې په وخت کی یرحمك الله ویل..................	۱۳۰
	* * *	

کمپوزنګ او ډیزاینګ :

العلم کمپیوټرز ، کوئټه ، : 03218016371

مکتبه رحیمیه

کاسی روډ ، کوئټه

: 03222423258

بسم الله الرحمن الرحيم

دمصنف صاحب رحمة الله علیه وژوند ته لنډه کتنه : (١)

ولادت : حضرت میان صاحب ، مولانا سید اصغر حسین دیوبندی رحمة الله علیه دحضرت شاه محمد حسن دیوبندی رحمة الله علیه زوی وو ، په ٨ دشوال سنة ١٢٩۴ هجری کی مطابق ١٢ اکتوبر سنة ١٨٧٨ میلادی کی دماخوستن دلمانځه وروسته دې فانی دنیا ته سترګی روڼی کړی .

تاریخی نوم : دنوموړی تاریخی نوم مختار احمد ، عرفی نوم یې میم شاه ، اصلی نوم یې حُسین ، او دده دنیکه سید عبد الله شاه صاحب رحمه الله عرف مناشاه رحمه الله خوښ کړل سوی نوم وده ته فرخ سیر دی .

ابتدایی تعلیم : شعور ته تررسیدلو وروسته یې دخپل پلار دحقیقی ماما سید عبد الله شاه رحمه الله څخه په بسم الله ویلو سره دخپل پلار بزرګوار څخه ابتدایی تعلیم شروع کړی ، تقریبًا په یونیم دوه کاله کی یې دقرآن پاك تعلیم حاصل کړی ، ورپسی یې فارسیات دخپل پلار څخه شروع کړل ، دتعلیم په دوران کی یې دخپل تعلیم سره کار وو ، هیڅ کله یې هم دلوبو او فضول ، بې کاره او عبثو کارو سره واسطه نه ساتله ، تر ګلستانه یې فارسیات دخپل پلار بزرګوار څخه وویل ، تر دې وروسته یې په عظیم علمی درسګاه دار العلوم دیوبند کی ځان داخل کړی ، بوستان او نور فارسی کتابونه یې دمولانا مفتی محمد شفیع رحمه الله صاحب دپلار بزرګوار مولانا محمد یٰسین دیوبندی رحمه الله څخه وویل ، نوموړی هغه وخت په دار العلوم دیوبند کی ددرجه فارسی مدرس اول وو ، او فن حساب یې دمولانا محمد منظور احمد دیوبندی مرحوم رحمه الله څخه ترلاسه کړی ، چی هغه وخت په دار العلوم کی دریاضی مدرس وو ،

(١). دحضرت مؤلف رحمة الله علیه دژوند دا لنډکی تاریخ او حالات مونږ دأردو کتاب (چالیس بړې مسلمان ، یعنی څلوېښت لوی مسلمانان) جلد اول ، څخه ژباړلی او دلته مو راوړی دی ، که څوك غواړی چی دحضرت مؤلف رحمة الله علیه په مفصلو حالاتو باندی ځان خبر کړی نو دې ذکر کړل سوی کتاب ته رجوع کړی . محمّد احمد الافغانی رحمه الله

په سنة ۱۳۱۰ هجری کی يې فارسيات وسرته ورسول .

تحصيلِ علم: په سنة ۱۳۱۰ هجری کی دفارسياتو څخه تر فارغه کيدو وروسته ددار العلوم ديوبند په شعبه عربی کی داخل سو ، په عربی تعليم کی په همه تن مشغوله سو ، پرحضرت مولانا مفتی عزيز الرحمٰن عثمانی ديوبندیؒ او پر حضرت مولانا غلام رسول هزارویؒ يې ډير کتابونه وويل ، دخپل خاص او محبوب استاد حضرت شيخ الهند مولانا محمود الحسن صاحب قدس سرہ په خدمت کی په اوسيدلو سره يې دصحاحِ سته او دنورو علومو اعلیٰ کتابونه وويل ، په سنة ۱۳۲۰ هجری کی يې دحضرت شيخ الهند سره ددورۀ حديث په ويلو سره سندِ فراغت تر لاسه کړی ، او دفضيلت پګړۍ يې پرسر کړه ، دتعليم په زمانه کی په نهايتی توجه سره دعلومِ دينيه وو په تحصيل کی مشغوله وو ، دخپلو استادانو انتهايی ادب او احترام يې کوی ، له دغی وجی څخه دعناياتِ اساتذه وو باعث جوړ سو .

بيعت ، خلافت او تعليم باطنی: نوموړی دکتابی تعليم سره سره روحانی علوم او باطنی تعليم هم روان ساتی ، نوموړی بيعت دحضرت شاه عبد الله شاه عرف مياجی مناشاه صاحبؒ سره کړی وو ، حضرت مناشاه صاحبؒ دده دپلار محمد حسن شاه صاحبؒ ماما او دخپلی زمانې دکاملينو څخه وو ، سيد عبد الله شاهؒ ودې کم عمره فيض يافته ته کله ميم شاه او کله فرّخ شاه ويل .

دسيد عبد الله شاه رحمة الله عليه مقام : چنانچه دحضرت مناشاهؒ په اړه حضرت مولانا قاری محمدطيب صاحب قاسمیؒ مهتمم دار العلوم ديوبند دخپل پلار حجة الاسلام حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوی رحمة الله عليه څخه روايت کوی چی کم وخت ددار العلوم ديوبند پر بنياد داولی خښتی ايښوولو موقع راغله نو حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوی رحمة الله عليه ارشاد وفرمايی چی اوله خښته به هغه څوك ايږدی چی دهغه په زړه کی هيڅ کله هم دګناه اراده نه وی راغلی ، او سم دستی يې دحضرت مناشاه صاحبؒ نوم وړاندی کړی ، چی هغه ټولو خلګو خوښ کړی .

مولانا قاری محمد طيب صاحبؒ په دوهم روايت کی فرمايی چی پر حضرت مناشاه صاحبؒ باندی به دومره قدر استغراق ووچی خپل عزيزان به يې هم نه پيژندل، چنانچه دده يو زوم وو چی دهغه نوم (الله بنده) وو کم وخت چی به هغه حضرت مناشاه صاحبؒ ته راتلی نو حضرت به ورڅخه پوښتنه کوله چی ورور ه څوك يې ؟ دده زوم به ورته ويل حضرت زه (الله بنده) يم ، حضرت مناشاه صاحبؒ

به ورته وفرمایل چی داﷲ بندګان خو ټول دی ، ته خپل نوم راوښیه ، هغه به ورته ویل چی حضرت زه ستا زوم یم ، زما نوم (اﷲ بنده) دی .
پرهر حال مولانا سید اصغر حسین دیوبندی ؒ دسلوك منزلونه دداسی بزرګ په صحبت کی سرته ورسول ، اجازتِ بیعت دحضرت حاجی امداد اﷲ صاحبؒ دعرف څخه هم وروسته، چی حضرت مناشاه صاحبؒ دحضرتِ حاجی صاحبؒ څخه په ویلوسره حاصل کړی وو، بیا په سنة ۱۳۱۰ هجری کی حضرت مناشاه صاحبؒ هم دخپل وصال څخه یوه ورځ مخکی نوموړی ته اجازت او بیعت او خلافت وروبخښی .
دحج سفر: نوموړی په خپل ژوند کی درې ۳ حجه کړیدی ، اول حج یې په سنة ۱۳۲۰ هجری کی ، دوهم حج یې په سنة ۱۳۴۵ هجری کی او دریم حج یې په سنة ۱۳۵۰ هجری کی ادا کړی . لیکن په دې شان سره چی حتی الامکان به یې خپل تګ او راتګ په خفیه راز کی ساتی .
تعلیمی او تدریسی خدمتونه: دعلومِ عربیه وو دتکمیل څخه وروسته نوموړی په دار العلوم دیوبند کی یوکال او څو میاشتی څه دفتری کار په اجرت سره سرته رسوی ، له دې وروسته په سنة ۱۳۲۱ هجری کی نوموړی حضرت شیخ الهند ؒ او حضرت مولانا محمد احمد صاحبؒ دمدرسې جونپور مسجدِ اټاله صدر مدرس په جوړلو سره واستوی ، هلته یې په شلو روپو تنخواه دمیاشتی مقرر کیدل وسوه ، دسنة ۱۳۲۱ هجری څخه تر ۱۳۲۷ هجری پوری یې اوه ۷ کاله برابر دینی او تدریسی خدمات سرته ورسول ، او دجونپور عوام یې دخپل علومِ ظاهری او باطنی په فیوضو سره مستفیض وګرځول ، په سنة ۱۳۲۷ هجری کی دخپل استاد محترم حضرت شیخ الهند صاحبؒ په را غوښتلو سره یې بیا دوباره دار العلوم دیوبند ته تشریف راوړی اوپه درس او تدریس یې لاس پوری کړی ، تر آخره وخته یې دحدیثو اعلی کتابونه درسول.
علمی تصنیفونه: نوموړی ددرس او تدریس سره سره ډیرعلمی تصانیف دځلانده ستورو په شان دنیا ته یادګار پرې ایښی دی، چی دهغو نومونه په لاندی ډول دی :
۱. فتاوی محمدی ﷺ مع شرح دیوبندی (همدا مبارك کتاب)
۲. رحمتِ رضوان ، دحضرت امامِ ابو حنیفة رحمة الله علیه پر حالاتو او فضآئلو سره

دبهترینو حکایاتو عملیه وو او نصآئحو ، او دا کتاب داعتراضاتو پر جواباتو هم چاپیره دی .

۳. مسافر آخرت ، مع ضمیه مفیده وجدیده .

۴. کلیات شیخ الهند (محمود الحسن دیوبندی)

۵. گلزارِ سنت، په دې کی دخوراك چیښاك ، ناستی ولاړی ، بیدیدو پورته کیدو ، تلو گرځیدو ، لباس او نکاح او په نورو تمامو کارو کی یې سنت طریقه ښوولی ده

۶. خواب شیرین

۷. نصیحة المخلصین مع شجرات اصغریه

۸. عهدنامه جدید مع اسمآء حسنٰی

۹. الجواب المتین بحدیث سید المرسلین ﷺ ، د ۵۰ سوالو صحیح جوابونه چی دحدیثو څخه یې ورکړیدی ، معاملات ، عبادات ، متفرقات او نور ډیر قسمه مسآئل په دې کی موجود دی .

۱۰. طهور المسلمین ، دتیمم پربیان عام فهمه او مفصله رساله ده .

۱۱. فرحة الصائمین ، په دې کی دروژې مبارکی په اړه دتمامو ضروری مسآئلو ، شبِ قدر ، اعتکاف ، صدقه فطر او داختر دلمانځه مفصل ذکر دی .

۱۲. تعبیرِ صادق ، دیوه حدیث شریف څخه یې دخوب حالات او حکایاتِ عجیبه بیان کړیدی .

۱۳. مولوی معنوی ، دحضرت مولانای روم رحمة الله علیه دژوند حالات یې په نهایتی صفا او بهترینه طرز اوپه عمده ترتیب سره لیکلی دی .

۱۴. تعبیر نامه (دوې حصې)

۱۵. ملفوظاتِ اصغریه ، په دی کی یې دمسلمانانو ددین وطرف ته دراغبرگولو دپاره فآئده مند معلومات راجمع کړیدی .

۱۶. حیاتِ خضر علیه السلام ، دحضرت خضر علیه السلام مبارك حالات یې دحدیث او تفسیر او دتاریخ دمعتبرو کتابو څخه جمع کړیدی .

۱۷. علم الاولین
۱۸. څلویښت حدیثونه
۱۹. نیکی بیبیانی
۲۰. تقویمِ شرعی یعنی اسلامی جنتری
۲۱. دستِ غیب
۲۲. ارشاد النبی یعنی گلزارِ سنت
۲۳. رفیقِ سفر
۲۴. حاشیهٔ سراجی ، چی دسراجی یوه بهترینه شرح ده

۲۵. حيات شيخ الهند ؒ ، دا دحضرت مولانا شيخ الهند ؒ دژوند پر مفصلو حالاتو باندی يو نهايتی محققانه كتاب دی .

۲۶. القول المتين فی الاقامة والتاذين ، په دې كی يې داذان دابتدآء په اړوند تفصيلات ، داذان حقيقت ، فضآئل او نور مواد جمع كړيدی .

نامتو استاذان: يې حضرت مولانا شيخ الهند محمود الحسن ديوبندی ؒ ، حضرت مولانا عزيز الرحمٰن عثمانی ديوبندی ؒ ، حضرت مولانا حافظ محمد احمد قاسمی ؒ (ابن حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوی ؒ) ، حضرت مولانا حبيب الرحمٰن عثمانی ؒ او حضرت مولانا غلام رسول هزاروی ؒ رحمهم الله تعالی دی .

وفات : دخپل وخت جليل القدر محدث ، نامتو عالم ، او عارف كامل په ۲۲ دمحرم الحرام سنة ۱۳۷۴ هجری كی ددې فانی دنيا څخه دهميشه لپاره سترگی پټی كړيدی.

راټولوونكی : ابو مزمل آخند زاده عَفَرَاللهُ لَهٗ

* * *

خطبة الكتاب

دحضرت آله العالمين ، جناب احكم الحاكمين، په دربار كی درب العالمين ، موصوف په صفت سره د: هُوَ اللّٰهُ الَّذِيْ لاَ إِلٰهَ إِلاَّ هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيْمُ ﴿﴾ هُوَ اللّٰهُ الَّذِي لاَ إِلٰهَ إِلاَّ هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوْسُ السَّلاَمُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيْزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحٰنَ اللّٰهِ عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿﴾ هُوَ اللّٰهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَآءُ الْحُسْنٰى يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿﴾ ، شكريه داحسان څنگه ادا كيدلای سی چی هغه يوې ذرې بې مقداره او خاكساره ته ديوې داسی متبرّكی او مقدسی فتاوٰی دجمع كولو توفيق وركی چی دهغه جواب دعالی قدر مرتبې دخاوند، سيّد الاولين والآخرين د : رَسُوْلُ اللّٰهِ وَخَاتَمَ النَّبِيّيْنَ ، د : وَمَآ اَرْسَلْنٰكَ اِلاَّ رَحْمَةً لِّلْعٰلَمِيْنَ دمصداق دمباركی ژبی څخه راوتلی دی، چی : مَا (۱)

---

(۱). دالله ﷻ ارشاد دی چی رسول الله ﷺ دخپلی خوښی او خواهش څخه هيڅ نه وايی ، كم څه چی بيانوی هغه دالله ﷻ دطرفه څخه بيانوی .

يَنْطِقُ عَنِ الْهَوٰى اِنْ هُوَ اِلاَّ وَحْيٌ يُّوْحٰى دهغه شان دی، او دچا دحکم نسبت چی د: وَمَا (١) كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَّلاَ مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللّٰهُ وَرَسُوْلُهُ أَمْرًا أَنْ يَّكُوْنَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ اعلان دی ، اودکومو داستفتاء اوسوال پیش کوونکی چی په خپله پاك اهلِ بیت دی، چی دهغو دپاره د : لِيُذْهِبَ (٢) عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيْرًا دخدای ﷻ پخوانۍ اراده ده ، او وعدهٔ د : لَهُمْ (٣) مَّغْفِرَةٌ وَّرِزْقٌ كَرِيْمٌ ده، یا هغه صحابه کرام او مهاجرین او انصار چی دهغو مدح ځای پرځای په قرآن کریم موجوده ده، یوځای : أُوْلٰئِكَ (٤) هُمُ الْمُؤْمِنُوْنَ حَقًّا ورته ویل سویدی ، او أَشِدَّآءُ (٥) عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَآءُ بَيْنَهُمْ او: سِيْمَاهُمْ فِيْ وُجُوْهِهِمْ مِّنْ أَثَرِ السُّجُوْدِ ورته ویل سویدی، دهغو زړه کله د: لَقَدْ (٦) رَضِيَ اللّٰهُ په خوشحالۍ سره آباد سویدی اوکله د: لَقَدْ (٧) تَابَ اللّٰهُ په زیری سره خوشحاله سویدی ، صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمْ اَجْمَعِيْنَ وَعَلٰى

---

(١). په قرآن مجید کی فرمایل سویدی چی کله خدای تعالی او دهغه رسول ﷺ کم حکم ورکړی نو دهیڅ مؤمن نر او ښځی هیڅکله دا شان نه دی چی هغه ته دی په خپل کار کی اختیار پاته سی چی هر ډول چی وغواړی کوی یې .

(٢). په قرآن مجید کی اهلِ بیت یعنی درسول الله ﷺ دکورنۍ وخلگوته فرمایل سویدی چی ای اهلِ بیته ! الله تعالی ستاسی بدوالۍ لیری کول او ستاسی پاکول غواړی .

(٣). الله تعالی فرمایی چی دنبی ﷺ دکور خلگ دخلگو دتهمت څخه پاك دی ، دهغوی دپاره مغفرت او ډیر ښه رزق دی .

(٤). په قرآن مجید کی دی چی کمو خلگو په خدای ﷻ باندی ایمان راوړی او وطن یې پرېښووی درسول الله ﷺ سره یې هجرت وکی او دخدای ﷻ په لاره کی یې جهاد وکی ، اوکمو خلگو چی هجرت کوونکو ته ټیکانه او ځای ورکۍ (ددې څخه انصار دمدینې خلگ مراد دی) دغه خلگ یعنی مهاجرین او انصار بې له شبهې کامل مومنان دی .

(٥). یعنی دخدای ﷻ درسول ﷺ صحابه پر کافرانو باندی سخت دی اوپه خپل مینځ کی نهایتی مهربانه اونرم ، لمونځونه کوونکی دی، دخدای ﷻ ساتنه او رضامندی غواړی ددوی پرمخانو باندی دسجدو دنښانو علامې ښکاره دی .

(٦). دالله ﷻ دا کلام دغزوهٔ حدیبیې په ذکر کی فرمایل سویدی چی الله تعالی دمومنانو څخه راضی سو هغه وخت چی دوی تر درختی لاندی ستا سره بیعت کوی (ددې غزا یوڅه قدر احوال او بیان یو ځای په دې شرح کی ذکر دی چی مخ ته به راسی) .

(٧). دغزوه تبوك په ذکر کی دخدای ﷻ ارشاد دی چی الله تعالی پرنبی ﷺ او مهاجرینو او =

الَّذِيْنَ اتَّبِعُوْهُمْ بِاِحْسَانٍ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ بِعَدَدِ حُقُوْقِهِ عَلَى الْمُسْلِمِيْنَ .

لويه نيكبختي وه چي فقير بنده سيّد اصغر حسين (رحمة الله عليه) چي دديوبند دسهارنپور دعلاقې اوسيدونكې دی غَفَرَ اللهُ لَهُ وَلاَكَابِرِهٖ دا لوی كار څوواره شروع كې دنه خلاصيدو په وجه تر پرېښوولو وروسته ، بالآخر په كومكِ خداوندی سره كامياب سو اوپه آخر كې دشوال دمياشتی دكال **١٣٢٥** هـ په مباركه اومكرمه ورځ دجمعې باندی، په وخت كې داوسيدنی دجونپور دعلاقې په مسجدِ اټاله كې ، دلوی خدای ﷻ په فضل سره دا كار پای ته ورسيدی .

دې بنده ، دصحابه وو رضي الله عنهم دټولو پوښتنو اودهغوی دجوابونو دجمع كولو قصد نه دی كړی بلكه ډيری پوښتنې او جوابونه چې زيات مشكل او مختلف فيه راته ښكاره سوه احقر په خپله پرېښوولې ، اوپه سلهاوو به لا داسې هم وی چې تر اوسه به لا زما تر كوتاه نظر نه وی تيری سوی .

البته څومره اندازه چې جمع سويدی هغه دنهايتِ معتبرو او صحيحو كتابو څخه داحاديثو راټول سويدی ، كم چې دشريعت دپاره مدار او دعلومِ اسلاميه اصول دی. دا فتاوٰی همداسې بې ترتيبه جمع كړل سويده لكه څنګه چې دفتاوٰی جمع كولو عام قانون دی، ليكن ددې سره يو داسې فهرست تيار كړل سويدی چې دهغه څخه دهر مضمون فتاوٰی جلا جلا معلوميږی ([1]) .

داستفتآء (پوښتنو) او جوابونو په اړوند دكومې څرګندونې ضرورت نسته ، بس دصحابه وو رضي الله عنهم سوالونه دی او دخاتم الانبياء ﷺ جوابونه دی، دخپله طرفه څخه مې كم تصرف نه دی پكښې كړی. البته داستفتآء يعنې دسوال بعضې ځايونه دشرحې او مفصّلې ترجمې سره ليكل سويدی ګواكې دحديثو دالفاظو مقصود بيان كړل سويدی. په اكثرو ځايونو كې بالكل داصلې الفاظو بامحاوره ترجمه ده ، په جواب كې هرځای دهم هغه الفاظو دترجمې دليكلو پابندی سويده ، اوكه چيری دزيات پوهيدو دپاره ديوه يا دوو لفظونو او جملو ضرورت پيښ سويدی نو هغه مو دهلالې خطو [يعنې قوسو] (.........) په مابينځ كې ورزيات كړيدی.

په هر ځای كې دسوال او جواب دختميدو وروسته دحديثو دهغه معتبر كتاب نوم

= انصارو رضي الله عنهم باندی رحمت او مهربانی وفرمايله .

([1]). لكه همدا فهرست چې مو ږ هم دكتاب په سر كې ژباړلی او شامل كړيدی .

ليكل سويدى دكم كتاب څخه چې احقر دا استفتاء را نقل کړيده اوپه بعضو کی ځايو کی دهغو کتابو څخه ددو يا ددرو يا تردې دزياتو نومونه هم ليكل سويدى په كومو كی چی دا استفتاء موجوده ده .
په حاشيه کی مو دسوال كوونكی يعنی داستفتآء وړاندی كوونكی صحابی مبارك نوم هم ليكلی دی، اوپه کم ځای کی چی دهغه نوم نه دی معلوم سوی هلته مو دراوی يعنی دفتوی دنقل كوونكو او بيان كوونكو حضراتو نوم ليكلی دی .
په اخر کی مو يوڅو داسی استفتاوی نقل کړيدی چی دهغو جواب وركوونكی صحابه كرام يا تابعين عظام رضی الله تعالی عنهم اجمعين دی، دا فتاواوی هم په حقيقت کی دفتاوٰی محمّدی ﷺ څخه جلا نه دی ، ليكن كه دې ته دكتاب دوهمه ٢ حصه وويل سی نو بېځايه به نه وی، كه څه هم چی دا حصه صرف دنمونې په ډول او برای نام ده .
لومړۍ داسی اراده وه چی يوازی فتاواوی جمع کړل سی ، ليكن وروسته خيال راغی چی عامو خلګوته شايد دبعضو احكامو په پوهاوی کی تكليف او سختی وی، ځكه نوپه ډير عام فهمه الفاظو او آسانو عبارتو کی تر هری استفتاء وروسته دهغه شرح هم سويده ، او دوس اوطاقت تر اندازی پوری ددقيق او پيچل سوو خبرو دبيانولو څخه په احتراز كولو سره مو مناسب متعلقات او ضروری مسئلې وليكلی ترڅو داصلی فتوٰی مضمون واضح او ښكاره کړل سی، په شرح کی هم دې بنده كمه خبره دځانه څخه نه ده کړی ، بلكه فقط هغه شيان بيان کړل سويدی كم چی په معتبرو او مستندو اسلامی او شرعی كتابو کی موجود دی، په اكثرو ځايو کی په شرح داحاديثو اوبيان دمسآئلو کی د: قرآن مجيد ، او فتح البارى، اوعينى، او قسطلانی، شروح صحيح بخارى، او نووی شرح مسلم اوخطابی حاشيۀ ابوداؤد او مرقاة المفاتيح او اشعة اللمعات حاشيه مشكوٰة شريف او هدايه او كنز الدقآئق او درّ مختار معه حاشيه شامی اوقدوری څخه استفاده سويده ، كم چی نهايتی صحيح او معتبر او مقبول او متداول كتابونه دی، يا اتفاقًا يو يادوه نور معتبر كتابونه كتل سوی اويو څه ورڅخه ليكل سويدی .
چونكه په هندوستان کی عمومًا حنفی المذهب مسلمانان اوسيږی او مؤلف هم حنفی مقلّد دی ځكه نو ټولی مسئلې دفقه حنفی اودمذهب سره دامام اعظم رحمة الله عليه موافقی ليكل سويدی، ليكن بياهم دالله جل جلاله په فضل سره ددې شرح

اکثره مضمونونه او مسئلې داسې دي چې دهغه څخه هيڅ اهلِ سنت والجماعت ته اختلاف نسی کیدلای .
که څه هم چې ددې کتاب ډير نومونه په خيال کې راتلل او غوره کيدلای سوای ، ليکن بې له تکلّفه او ساده نوم ته په ترجيح ورکولوسره په **فتاوی محمّدی** ﷺ **مع شرح ديوبندی** (١) سره نامداره کړل سوه . دالله ﷻ څخه اميد دی چې عواموته ددې څخه نفع ورسيږی ، اوخواص هم دجمع بين الروايات او نورو هغو شيانو څخه کم چې په دې کتاب کې مراعات کړل سويدی دلطف څخه خالی نسی . اود مَنْ (٢) عَفَا وَاَصْلَحَ مصداق جوړسی ترڅو ثواب ترلاسه کی. رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْم .

* * *

بسم الله الرحمن الرحيم

١. **پوښتنه** : ايمان څه ته وايی ، او اسلام څه ته ؟ او احسان څه ته ؟
[سوال کوونکی: جبرآئيل عَلَيْهِ السَّلَام په صورت دبشر]
جواب: ايمان دادی چې په خدای تعالی ﷻ باندی اودهغه په ملائکو او کتابو او رسولانو باندی او (ترمرګ وروسته په آخرت کی) دخدای ﷻ سره په ملاقات (يوځای کيدو) باندی اوتر مرګ وروسته په راپورته کيدو باندی يقين راوړی .
او اسلام دادی چې دخدای تعالی ﷻ عبادت وکی اودهغه سره هيڅوك شريك نکړی او لمونځ قائم کړی (دټولو شرآئطو او آدابو سره يې ادا کړی) او فرض کړل سوی زکٰوة اداء کړی ، او درمضان دمياشتی روژې ونيسی .
او احسان دادی چې دالله ﷻ عبادت په داسی حضور سره دزړه او اخلاص سره وکړی چې ګواکی ته خدای ﷻ وينی ، او که دومره ونسی نو بيا داسی فکر وکړه چې خدای ﷻ ما وينی . (بخاري او مسلم شريف)

---

(١). دموصوف او صفت دمطابقت تاويل دعلماوو څخه نه دی پټ . منه

(٢). ترجمه : چاچې تر غلطۍ تيريدنه وکړه اوتر خپله وسه پوری يې اصلاح وکړه هغه ته به الله تعالی اجر او ثواب ورکړی .

شرح : یو وخت دحضرت سیّد الاوّلین والآخرین ﷺ دربار عام سوی وو ، یعنی دی مبارك ﷺ په مسجد کی شریف کی ناست وو اوډیر صحابه کرام رضي الله عنهم په خدمت کی حاضر وه ، چی یو داسی سړی حاضر سو چی هغه دیو بل ځای اوسیدونکی او مسافر معلومیدی ولی چی دحاضرو کسانو څخه هیڅا هم دی نه پیژندی ، لیکن دسفر کمه علامه لکه ګرد، غُبار، دوړی اونور دده پربدن او جامه باندی ښکاره نه معلومیده بلکه نهایتی سپینی جامې او تور ځلیدونکی وریښتان یې وه ، هغه راغی دقانون مطابق سلام یې ادا کی (دبعضو روایاتو څخه معلومیږی چی یوازی جناب رسول الله ﷺ ته یې سلام وکی یعنی **اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مُحَمَّدٌ** (ﷺ) یې وویه) او دواړه زنګنونه یې کت کړه په ادب سره رسول مقبول ﷺ ته مخامخ کښېنستی، مګر دومره نژدی ورته کښېنستی چی خپل دواړه لاسونه یې پر دواړو زنګنو مبارکو درسول ﷺ کښېښول او دایمان او اسلام او نورو په اړوند یې پوښتنه وکړه ، چی دهغو سوالونو ده مبارك ﷺ جوابونه ورکړه، دخپلو سوالونو جوابونه یې واخیسته ، ولاړ سو او ولاړی، نو پدستی آنحضرت ﷺ خلګو ته حکم وکی چی ولاړ سئ هغه سړی بیرته را وګرځوی، خلګو دباندی وځغستل تلاش او پوښتنه یې وکړه نو هیڅوك مسافر په نظر نه ورغی ، تابه ویل چی ګواکی هغه سړی هیڅ کله نه وو دلته راغلی ، نو آنحضرت ﷺ دحاضرینو څخه پوښتنه وکړه چی پوهیږی دا څوك وو ؟ ټولو عرض وکی چی الله ﷻ اود هغه رسول ﷺ ښه پوهیږی (یعنی موږ نه پوهیږو) نبی ﷺ وفرمایل چی دا شخص جبرآئیل علیه السلام وو ، ددې دپاره راغلی وو چی تاسی ته ستاسی دین در زده کړی، کله چی صحابه رضي الله عنهم دسوال (پوښتنی) کولو څخه اکثره بیریدل (لکه چی په بعضی روایتو کی دی چی په همدې مجمع او مجلس کی رسول الله ﷺ خلګو ته وفرمایل چی زما څخه څه زده کوی ، نو ټول په وجه درعب بالکل چپ او پټه خُله وه ، تردې وروسته بیا جبرآئیل علیه السلام تشریف راوړی) دجبرآئیل علیه السلام سوال اود آنحضرت ﷺ جواب هم صرف دپاره دتعلیم دصحابه وو رضي الله عنهم او دحاضرینو وو ددې وجه ده ﷺ وفرمایل چی جبرآئیل علیه السلام تاسی ته ستاسی ددین ددرښوولو په غرض راغلی وو .

دپوښتنو جوابونه : نبی ﷺ دایمان امور او شیان او دشریعت ضروریات په نهایتی عمدګی او وضاحت سره بیان کړل ، ددې وجی علماء فرمایی چی دا حدیث دهغو

احادیثو شریفه وو څخه دی کم چی داصولو څخه ددین او مدار داسلام دی، او دعباداتِ ظاهره وو او باطنه وو او دزړو او بدنو دافعالو تفصیل او شرح په دې کی موجوده ده ، او ګواکی ټول علومِ شرعیه ضروریه ددې څخه حاصلیږی .
دایمان په متعلقاتو کی یې اول ایمان بالله ذکر کی ، چی دهغه دا معنی ده چی دهغه ﷻ دوجود او وحدانیة او دلا شریك له منونکی وی .
او په ملائکه وو باندی ایمان راوړل دې ته وایی چی دهغو په وجود باور کوونکی وی اوداسی یې وبولی چی هغه په حقیقت کی داسی دی لکه څنګه چی خدای ﷻ دهغوی دحال بیان کړیدی چی هغوی عِبَادٌ مُّکْرَمُوْنَ یعنی بزرګان بندګان دی دخدای ﷻ په وړاندی ساه نسی کښلای (١) او دهغه دحکم تعمیل کوونکی دی .
پرکتابو باندی ایمان راوړل دا ډول دی چی یقین وساتل سی چی هغه دالله ﷻ کلام دی اوکم مضمونونه چی خدای ﷻ په هغوکی بیان کړیدی هغه بې له شبهې حق دی
پر رسولانو باندی ایمان راوړل داډول دی چی دوی کمی خبری دالله ﷻ دطرفه موږ ته رارسوی اوپه خبروی مو ، هغوی نهایتی رښتینی او صادقان دی .
دلقآء الله یعنی دالله ﷻ دملاقات څخه مراد دادی چی دقبرو څخه تر راپورته کیدو وروسته دخپلو اعمالو دحساب او کتاب دپاره داحکم الحاکمین ﷻ په حضور کی حاضریدل ، چی دهغه نسبت په حدیث شریف (٢) کی وارد سویدی چی (دحساب او کتاب دپاره) به ستاسی څخه هر یو دخپل رب ﷻ سره کلام وکړی په دې ډول چی نه به په مابینځ کی کم ترجمان وی اونه هم پرده .
تر مرګ وروسته دپورته کیدو څخه قیامت اودهغه متعلقات مراد دی ، لکه میزان، صراط، جنت، نار او نور ، په لقآء الله او قیامت باندی دایمان راوړلو دا معنی ده چی ددې خبرو پرکیدلو ، واقع کیدلو او راتللو باندی یقین راوړل سی او دا وګڼل وسی چی بې له شکه دا خبری ښکاره کیدونکی دی لکه څنګه چی په قرآن او حدیث کی ارشاد فرمایل سویدی .
په بعضو روایاتو کی دلته ایمان بالقدر هم بیان کړل سویدی، یعنی دایمان په

---

(١). یعنی دالله ﷻ دامر هیڅ مخالفت نه کوی او نه یې هم کولای سی لکه الله ﷻ چی فرمایلی دی په سورة التحریم کی چی : لا یعصون الله ما امرهم ویفعلون ما یؤمرون . حقّانی ؔ
(٢). داحدیث په بخاری اومسلم کی دی، ترجمان هغه چاته وایی څوك چی دیوه سړی خبری بل ته ورپوهولای سی، یعنی چی دیوې ژبی څخه یې بلی ته ترجمه کړی اوپه ویی پوهوی یاپه بل ډول.

ضروری شیانو کی په تقدیر باندی ایمان راوړل هم لازمی دی ، یعنی داسی فکر کول چی په دنیاکی ځومره شیان اعمال، افعال، اجسام، احوال اونور او نور کوچنی وی که غټ ، پټ وی که ښکاره ، هرڅه چی موجود اوپیدا کیدونکی دی هغه ټول دواحد متعال ﷻ دعلم اوقدرت اوارادې ځخه کیږی .

داسلام په تفصیل کی چی جناب سرورِ عالَم ﷺ کم عبادتِ خداوندی بیان کی دهغه ځخه هغه داعلی درجې عبادت مراد دی چی دهغه برابرهیڅ بل عبادت نسته، یعنی دالله ﷻ دتوحید او درسولِ اکرم ﷺ دنبوت اقرار کول او : اَشْهَدُ اَنْ لاَّ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُوْ لُهُ ویل، او ددې سره یې دشرك ځخه دځان ساتلو تاکید وفرمایی په کم کی چی عام اهلِ عرب بلکه ټوله اهلِ دنیا مبتلا وه ، ولی چی دی ﷺ ددې شرك دبیخ کښلو اوخالص دتوحید او رښتینی دین دغوړولو دپاره را استول سوی وو، بیا یې په تفصیل کی داسلام دصلوة (لمانځه) او زکوٰة او صوم یعنی روژې بیان وکی، کم چی ډیر ضروری فرض او عظیم الشانه عبادتونه دی ، چی ارکانِ اسلام او عماد الدین (ددین تنبې) ورته ویل کیږی.

دلته دحج دنه بیانولو وجه دا هم کیدی سی چی تردې وخته پوری فرض سوی نه وو ، لیکن کله چی دا واقعه دحضور انور عَلَیْهِ الصَّلاۃُ وَالسَّلام دآخری عمر مبارك ([1]) ده ددې وجه زیاته صحیح او قوی دا خبره معلومیږی چی ده ﷺ دحج هم ذکر کړی وو (لکه په بعضو روایاتو کی چی دحج کولو ارشاد موجود دی ([2])) ، لیکن یو وبل ته په بیان کوونکو کی دیوه راوی ځخه حج هیر سویدی .

مقصد داچی رسول ﷺ په دې جواب کی داسلام پنځه ارکان ۱. اقرار دتوحید او رسالت ۲. فرضی لمونځونه ۳. فرض زکوة ۴. درمضان روژه ۵. دبیت الله حج ، واضح او ښکاره کړیدی.

داحسان دوې معناوی دی: دیوچا سره نیکی اوښه کول یا یوکار په عمده ، ښه او مستحکم ډول سره ترسره کول ، دجبرآئیل عَلَیْهِ السَّلَام په جواب کی چی رسول ﷺ داحسان کمه شرعی معنی بیان کړیده هغه دی دوهمی معنی ته نژدی نژدی ده ،

([1]). که څه هم چی دلته څو نور احتمالونه هم وه مثلا دا چی عبادت دی مطلقًا مراد وی، او دلمانځه وغیره ذکر دی عطف دخاص علی العام وی لیکن احقر دمحققینو خوښ کړل سوی اوپه نورو روایاتو سره تائید کړل سوی قول نقل کړیدی . منه

([2]). دابن منده په روایت کی موجود دی. دکهمس روایت وګوره .

يعنى دخداى ﷻ عبادت په دومره خلوص او احتياط او رعايت كولو ، سره دآدابو اداكول دى چى ګواكى اصلى معبود برحق ته وينى اوورته ګورى افعالِ تعظيمى پر ځاى كوى يا داسى فكر وهل چى ګواكى زه دخپلى كوتاهى او نا لائقى څخه هغه نه وينم ليكن هغه معبودِ حقيقى زما حركات اوسكنات او احوال او افعال وينى .

حضرت افصح العرب والعجم ﷺ په دې الفاظو كى خپل كمال جوامع الكلم په پوره ډول ښكاره كړيدى ، په يوڅو الفاظو كى يې هغه خبرى بيان كړيدى كمى چى په ډير اوږد تقرير اوتحرير كى هم نسى ادا كيدلاى ، ځكه بالفرض كه يو سړى خداى ﷻ ته مخامخ ولاړ يې عبادت كوى نو هغه به په دومره عاجزى اومسكنت او ادب او تعظيم سره افعال ادا كوى چى تر بيانولو به وتلى وى مقصد چى څومره كوشش دى كوى سى هغومره كوشش به كوى اوپه دې كى به هيڅكله كوتاهى نه كوى. په دنيا كى وګوره كله چى يولوى افسر موجود وى نو ترده لاندى خلګ په څومره احتياط او هوښيارى باندى كار كوى او پركم كار چى دا ګمان وى چى دابه دلوړ حاكم تر نظر تيريږى نو هغه به په څومره ښه انداز سره ترسره كوى ، طالب العلم هم دأستاد په وړاندى ترخپله وسه كوشش كوى ترڅو عبارت صحيح ووايى، على هذا القياس، نوكله چى پريو چا باندى مراقبه خداوندى تردې اندازې غالبه سى چى خپل هركار او هر عبادت ګواكى خاص داحكم الحاكمين په حضور كى پر ځاى راوړى نودهغه اخلاص دهغه خشوع دهغه احتياط دهغه دآدابو او شرآئطو مراعات ته به بيا حد (پاى) نه وى، دا ټولى خبرى وسوې اودڅه وجى څخه وسوې ، ددې وجى چى هغه خبر دى او ګورى، نوكه چيرى دا عبادت كوونكى بنده هغه ونه وينى ، خوبيا هم هغه همدغسى شاهد اوحاضر او ناظر دى ، ددې وجى په دې حالت كى هم ده ته دزړه او دظاهر دادابو او تعظيماتو لحاظ ساتل ضرورى دى، لكه په مخكنى حالت كى چى كيدل، ليكن اول حالت نهايتى لوړ مقام او اعلى درجه ده چى دحق ﷻ معرفت دومره غالبه سى اوپه زړه كى دهغه عظمت اوجلال او وجودِ باكمال تردې اندازى پورى يوځاى سى چى ګواكى هغه په سترګو سره په نظر راځى ، او دوهم حالت ګواكى داول حالت په نسبت په دوهمه درجه كى او يو څه راكښته مقام دى، ليكن دا هم ډير محمود او قابل دتمنّا او عاليقدر حالت دى چى دعلم اوقدرت اونورو صفاتو دبارى جلّ وعلى شانه عقيده په دې اندازه په زړه كى محكمه سى چى بيشكه هغه زموږ ټول اعمال او افعال ارادې او خيالات وينى.

اَللّٰهُمَّ اَعْطِنَا اِحْدَى الْحَالَتَيْنِ بِحُرْمَةِ سَيِّدِ الثَّقَلَيْنِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِه مَادَامَ تَطْرَفُ الْعَيْنُ .

٢. **پوښتنه** : اې نبي ﷺ زه كه دخپل مولی (بادار او آقا) دمال څخه بې له اجازته دهغه ، صدقه وركړم نو آيا جآئزه ده او كنه ؟

[سوال كوونكی: حضرتِ عمير آزاد كړل سوی مريی دحضرت ابی اللحم رضي الله عنهما]

جواب : هو ! وركوه يې ، ثواب به يې تاسی دواړو (مالك او مريی) ته نيمايی نيمايی ورسيږی . (مسلم)

شرح : مريی او مزدور ته بې له اجازته دمالك او بادار دومره قدر شی وركول جآئز دی چی دهغه اجازه داصطلاح او عادت څخه معلومه وی او بادار دهغه په وركولو باندی رضا مند وی، كه بادار او مالك بالكل منع وكړی او دوركولو څخه هميشه ناراضه وی نو مريی او مزدور ته ډير لږه اندازه خيرات وركول هم ناجآئز دی. دثواب او اجر دنيمايی نيمايی كيدو مطلب دادی چی څومره اندازه چی مالك ته ثواب وی هغومره به تاته هم وی، دا مقصد نه دی چی دمالك دثواب څخه به نيمايی تاته ورسيږی، په بل حديث شريف كی دا خبره صافه ذكر ده چی داسی نه كول كيږی چی ديوه څخه اجر كم كړل سی بل ته وركول سی بلكه هغه ته به جلا ثواب رسيږی .

٣. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ كه زه دابو سلمه پر اولاد باندی مال خرڅ كړم ، كم چی زما هم اولاد دی نو آيا ماته به اجر او ثواب حاصل سی او كه نه ؟

[سوال كوونكی : حضرتِ ام سلمه رضي الله عنها]

جواب : هو ! پر هغه يې خرڅ كړه ، پر هغه باندی په خرڅولو سره به تاته هم ثواب ورسيږی . (بخاری ، مسلم)

شرح : ام سلمه رضي الله عنها مخكی دحضرتِ ابو سلمه رض په نكاح كی وه ، دی درسول الله ﷺ دعمه زوی ورور اوډير لوی ځان قربانی كوونكی صحابی وو ، په سنه ۴ هجری كی يې څو بچيان پاته سول او دی وفات سو، او څه وخت وروسته ام سلمه رضي الله عنها ته په ازواج مطهراتو رضي الله عنهن كی دداخليدو شرف حاصل سو او دآنحضرت ﷺ سره يې نكاح وسوه . دا پوښتنه هغې رضي الله عنها پر كوچنيانو باندی دمال خرڅولو په نسبت پيش كړيده ، كله چی دا په خپله ددې كوچنيانو مور وه نو دا شبه كيدی سوه چی شايد ددوی دپرورښت او نورو دپاره پردوی باندی دمال په مصرفولو كی ثواب نه وی ، ليكن دجناب سرور عالَم ﷺ دارشاد څخه معلومه

سوه چې په دې کې هم ثواب تر لاسه کيږي ، ځکه دخير په نيت چې څوك دخپل اولاد په مصارفو کې مال خرڅوي ، هغه ته به تر عادي خيراتو هم زيات ثواب ورکول کيږي ، ليکن فرض صدقې او نور (لکه زکوٰة او يا سرسايه) پر خپل اولاد خرڅول اودوي ته ورکول جائز نه دي.
۴. پوښتنه : يا رسول الله ﷺ دکمې صدقې ثواب او اجر ډير لوی دی ؟
[سوال کوونکی : يوسړی چې غالبًا به ابو ذرِ غفاری؆ وو، په روايت دابو هريرة ؆]
جواب : افضله او بهتره هغه صدقه ده چې ته په داسې حالت کې صدقه وکې چې جوړ يې او بخل کوونکی يې او دمفلسۍ بيره وی دربا ندی ، او دمالداری طمع دی وی، دومره يې مه ځنډوه چې څه وخت دې روح ستونی ته را ورسيږی نو بيا وايې چې دومره فلانی ته ورکړه او دومره فلانی ته ، ځکه چې اوس خو ستا مال دبل سو. (بخاری ومسلم)
شرح : يعنی زيات ثواب او اجر دهغه صدقې دی کمه چې په حالت کې دصحت او ژوند ورکړل سی ، ولې چې په دې وخت کې دمال سره محبت وی او طمع وی چې ديوې خوا څخه مال پيدا سی او زيات غنی سم ، په دې وخت کې مال ورکول پر نفس باندی ډير گرانه پريوزی ، شيطان وسوسې وراچوی چې مال ولې خرڅوی معلومه نه ده چې څومره عمر به مې لا پاته وی اوپه کم کم ځای کې به ضرورت پيښيږي ، چاته چې دخدای ﷻ رضا مطلوبه وی او دآخرت اجر يې خوښ وی هغه يې په صحت او حيات کې خرڅوی اوکله چې روح ستونی ته راورسيږی او دمرگ وخت رانژدی سی په دې وخت کې د مال محبت کميږي ، ددنيا دخوشحاليو څخه زړه پرې کيږي ، په دې پوهيږي چې اوس به زه رخصت کيږم په دې وخت کې زړه وخيرات او صدقې او وصيت کولو ته کيږي چې فلانی ته دومره ورکې او په فلانی مسجد کې دومره اوپه فلانی مدرسه کې دومره خرڅې کې ، په دې حالت کې وفلانی او فلانی ته په ويلو کې څه گټه ده ، ځکه اوس خو دامال دبل چا سو يعنی دوارثانو حق په دې پوری متعلق سی . په بل حديث شريف کې راغلی دی چې کم سړی دمرگ په وخت کې خير او خيرات کوی دهغه مثال داسې دی لکه چې يو سړی ترخپل نس ډکيدلو وروسته باقيمانده پاته سوی نورو ته ورکوی که څه هم چې په دې حالت کې ثواب بيخی کميږي ليکن خالی دثوابه څخه داهم نه دی لکه آنحضرت ﷺ چې فرمايلی دی چې په خپل صحت او ژوند کې ديو درهم صدقه

کولـو ثـواب دمـرګ پـه وخـت کـی دسـلو ۱۰۰ درهمـو ترصـدقه کولـو زیـات دی (ابوداؤد)

۵. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ دمحرم دپاره کمی کمی جامې (کالی) اغوستل جآئز دی ؟

[سوال کوونکی : یو سړی ، په روایت دعبد الله بن عمر رضي الله عنهما]

جواب : نـه بـه قـمـیص اغونـدی او نـه لنګوټـه او پـایجامـه ، او نـه بـه دبـاران کـوټ اغوندی اونه به موزی اغوندی ، او که چا بوټو تـه لاس رسی نـه درلـودی نـو مـوزې دی واغوندی او هغه دې تر بجلکو لاندی پرې کړی ، اونـه بـه هم داسی یـو جامـه اغوندی چی هغه په زعفران یا ورس رنګیدلی وی . (بخاری)

شرح : پـه کم وخت کی چی رسول الله ﷺ دحج دپـاره روانـیـدونکـی وو پـه مدینـه منوره کی په مسجدِ نبوی کی یو سړی سوال وړاندی کی چی څه وخت چی موږ محرم سو نوموږ ته کمی کمی جامې اغوستل جآئز دی ؟ ددې سوال کوونکی نوم وعلمـاوو تـه پـه تحقیـق کـی نـسو ثابت چی څوك وو غالبًا بـه دهغـو فردیـسو مسلمانانو څخه یو څوك وو چاچی دده ﷺ دحج دارادې خبر واوریدی نو دده ﷺ سره مکې مکرمې تـه دیوځای تللو دشوق دوجی مـدینې شریفې تـه راغلـی وو ، سوال کوونکی هغه جامې پیدا کړی وی دکمو چی اغوستل جآئز دی ، لیکن کله چی داسی جامې بې شماره او بې تعـداده وی ددې وجی جنـاب افـصح العـرب والعجم رسول الله ﷺ په نهایتی مختصرو او جامعو الفاظو کی په حکیمانه او عالمانه ډول سره دناجآئزو شیانو ذکر ورته وکی ، چی ددې څخه معلومـه سوه چی ددې ماسوا چی کم شیان دی دهغو استعمال جآئز دی ، په دې کی جواب کی چی نبی ﷺ کم حکم فرمایلی دی هغه په اتفاق دعلماوو دنارینه وو دپـاره دی ، ښځوته په حالت داحرام کی ددې ټولو شیانو اغوستل جآئز دی ، البتـه پـه زعفران یـا ورس سره رنګ سوی جامې ددوی دپاره هم نا جآئزی دی .

قمیص: کُرتـی تـه وایـی مګر د انګیا او عبا (۱) او چپنی او شروانی (۲) او کـوټ ټولو دغـه حکم دی، او دکرتـی او پاجامې دبیـان کولـو څخـه مـراد دادی چی هـره جامه چی ګنډل سوی وی هغه ناجآئزه ده . بُرنس : دباران کوټ ته وایی ، دبُرنس او

---

(۱). عبا : هغه اوږد کوټ ته ویل کیږی کم چی تر پښو پوری وی . حقانی

(۲). دا هم یو ډول اوږده جامه ده چی دنامه څخه تر زنګنو پوری وی . حقانی

لنګوټې دممانعت په حکم کی هغه ټولی جامې داخلی دی په کومو سره چی سر پټیږی برابره خبره ده که هغه ګنډل سوی وی او که نه وی . موزه : يعنی خف ، اغوستل منع دی ليکن که چيری چپلکی يا بوټونه نه رسيدل نو موزه دی دلوړی خوا څخه دومره پرې کړی چی بجلکی ښکاره سی او دچپلکو په ډول سی. په زعفران او رس سره رنګول سوی جامه اغوستل هم ناجآئزه دی ، ليکن که چيری په پرېولو سره داسی سی چی خوشبويی نه ورڅخه راځی نو بيا جآئز دی . ورس : يو قسم ژړ رنګه خوشبوی داره واښه دی ، چی په بيابانو کی پيدا کيږی او ترشلو ٢٠ کالو اپښولو پوری هم نه خرابيږی، عربو به په دې سره جامې رنګولی .

فآئده : (يوازی دپاره دطالبانو) کله چی په اکثرو روايتو کی دسوال کوونکی سوال په لفظ سره د : ما يلبس المحرم ، ذکر دی ، ددې وجی ددې جواب په نسبت کی علماوو فرمايلی دی چی دا جواب پر طريقه دحکيم دی (ولی چی مناسب په جواب کی هغه جامه وه چی منع وی په احرام کی) لکه چی د يَسْئَلُوْنَكَ مَا ذَا يُنْفِقُوْنَ په جواب کی : قُلْ مَا أَنْفَقْتُمْ مِّنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ فرمايل سويدی ، اود : يَسْأَلُوْنَكَ عَنِ الْأَهِلَّةِ په جواب کی : هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ فرمايل سويدی ، ليکن ددې روايت په بعضو طريقو کی دسوال الفاظ : مَا يَتْرُكُ الْمُحْرِمُ روايت سويدی (رواه ابوداؤد وابو عوانة) ددې الفاظو موافق جواب ته دعلی اسلوب الحکيم (دحکيم دطريقې مطابق) ويلو ضروت نسته بلکه په دې صورت کی جواب علی ظاهر السوال دی.

اړوند مسئلې: که چپلکی يا بوټونه هم پيدا کيده ليکن ده موزه تربجلکو پوری څيری کړل بيا يې هم اغوستل جآئز دی مګر ښه نه دی ، ګنډل سوی پټو (څادر) په حالت کی داحرام استعمالول بې له شبهې جآئز دی، که دروپيو يا پيسو هميانۍ ګنډل سوی پر ملا باندی وتړی نو جآئز دی، پر سر باندی که يې چيری اسباب يا سايوان پورته کی نو هيڅ خبره نه ده .

٢. **پوښتنه** : ای شفيع المذنبين (ﷺ) ترټولو بهتره عمل کم يو دی ؟

[سوال کوونکی : صحابه ﷺ ، په روايت دام فروة ﷺ]

جواب : په اول وخت کی لمونځ کول . (ترمذی)

شرح : جناب سرورِ عالَم ﷺ دترټولو بهتر عمل دسوال په جواب کی مختلفو خلګو ته مختلف جوابونه ورکړيدی ، چاته يې جواب ورکړيدی چی ايمان ترټولو بهتر

دی چاته یې ارشاد فرمایلی دی چې جهاد ترټولو ښه عمل دی ، ددې وجه داده چې هر یوه سوال کوونکی ته یې دمناسب او لائق عمل ارشاد فرمایلی دی چې ستا دپاره دا افضله ده ، ددې تفصیلی بحث په بل ځای کی ذکر دی.
لمونځ : په پوره پابندی سره دهغه په مستحب او سنت وخت کی ادا کول ډیر لوی کار دی، دا ضروری نه ده چی څه وخت وخت داخل سو فوراً دی لمونځ شروع کوی بلکه په مسجد کی دلمونځ کوونکو دانتظار څخه وروسته په مستحبو وختو کی چی کم لمونځونه ادا کیږی هغه هم ګواکی په اول وخت کی ادا سویدی .
۷. **پوښتنه** : دمکې په لارو کی موږ تلو راتلو بعضی خلګ مُحرِم (احرام تړلی) وه او بعضی غیرِ محرم ، ابو قتادة رضی الله عنه په هغو خلګو کی وو چی محرم نه وه ، خلګو یو ځای دوحشی خرو ډلګۍ ولیدل لیکن دخپل احرام په وجه دهغو دښکار کولو څخه منع سوه ، مګر ابو قتادة رضی الله عنه چی کله محرم نه وو نو پر خپل آس باندی (دښکار کولو په نیت) سپور سو اوخپلو ملګروته یې وویل چی زما لیندۍ راپورته کی نو هیچا نکړه ورپورته یایې نیزوه وغوښته نوهیچا نکړه ورپورته ، آخر خپله راکښته سو پورته یې کړه او پر وحشی خره باندی یې حمله وکړه په هغو کی یې یوه ماده ښکار او را غوځاره کړه ، دهغې غوښی بعضو ملګرو دناجآئز کیدو دوجی نه وخوړلی ، اوبعضو وخوړلی لیکن وروسته یې فکر وکی چی موږ خو محرم یو نو ښکار خوړل به څنګه راته جآئز وی ، ددې وجی پاته غوښی یې دځانه سره راوړی .
[سوال کوونکی : دمکې معظمې په سفر کی دابو قتادة رضی الله عنه ملګری]
جواب : کم چی ددې غوښو څخه پاته دی هغه (هم) وخوری ددې وجی چی هغه یو خوراك دی چی الله تعالی تاسی ته در وخوړی . (بخاری ومسلم شریف وغیرهما)
شرح : دهجرت په شپږم کال حضرتِ رسول مقبول صلی الله علیه وسلم دعمرې کولو دپاره دمدینې منورې څخه دمکې معظمې طرف ته دپنځلس سوو ۱۵۰۰ مسلمانانو سره روان سو، تردې وخته پوری په مکه معظمه کی دکافرانو دخل (اختیار) وو ، څه وخت چی دی صلی الله علیه وسلم حُدیبیې ته ورسیدی (کم چی مکې ته نژدې دیوه ځاه په نامه کوچنۍ ځای دی) دمکی کفارو دی صلی الله علیه وسلم دمخ ته تګ کولو او مکې ته دداخلیدلو څخه را وګرځوی او دعمرې نکولو یې ورته وویل ، مسلمانان دجنګ دپاره آماده وه او په جنګ کی دثابت قدم پاته کیدو دپاره رسول مقبول صلی الله علیه وسلم دصحابه وو رضی الله عنهم څخه

بیعت اوعهد هم اخیستی وو ، لیکن دآنحضرت ﷺ په مشورې سره پر ډېرو شرطو باندې صلح وسوه او دا قرار داد وسو چې په راتلونکې کال کې به دعمرې کولو دپاره راځي اودرې ورځې به په مکه کې پاتیږي بیرته به ځي، دې صلح ته صلح حدیبیه او دې سفر ته عمرهٔ حدیبیه او غزوهٔ حدیبیه وایي ، چې ددې ډېره اوږده ، په زړه پورې او داسرارو ډکه قصه دسیرت او حدیثو په کتابو کې ذکر ده .

په دې سفر کې ابو قتادة رضي الله عنه هم دمدینې منورې څخه دآنحضرت ﷺ سره ملګرې وو کله چې دروحآء نومې ځای ته ورسیده (کم چې دمدینې څخه دیرش ۳۰ یا څلوېښت ۴۰ میله لیرې دی) نو آنحضرت ﷺ ته خبر ورسیدې چې دمشرکینو یو لښکر دغیقه په ځنګل کې (کم چې دمکې په لار کې ستیا ته نژدې یوځای دی) مسلمانانو ته کمین نیولې دی چې موقع پیدا کې دده ﷺ پر ملګرو باندې چاپه او حمله وکې ، ده ﷺ دخپلو ملګرو مسلمانانو څخه یوه ټولۍ ددوی دسزرنشت ، ټکولو او دفاع کولو دپاره واستوله ، ابو قتادة رضي الله عنه هم په دوی کې وو ، هغه خلګ یې مات کړه او اطمینان یې حاصل کې ابو قتادة رضي الله عنه اودهغه ملګرې صحابه کرام رضي الله عنهم دآنحضرت ﷺ دلښکر سره بیرته یوځای سوه ، او ټولو خلګو احرام تړلې وو ، لیکن ابو قتادة رضي الله عنه او دهغه ملګرو احرام نه وو تړلی (غالبًا ابو قتادة رضي الله عنه پر مقام دذو الحلیفة باندې نه وو تیر سوی، کم چې دمدینې څخه شپږ میله لیرې دی چې ددې ځایه څخه اهلِ مدینه وو ته احرام تړل ضروری دی او کم ته چې میقات وایي ، بلکه دبلې لارې څخه راغلی دی، یا ترهغې زمانې پورې داحرام تړلو مواقیت او ځایونه نه وه متعین سوی) یوه ورځ دی دبعضو ملګرو سره پریوه منزل (تمهام قاحة) باندې کښېنسته سوی وو او جناب سرور عالَم ﷺ سره دنورو ملګرو صحابه وو رضي الله عنهم مخ ته تشریف وړی وو ، ابو قتادة رضي الله عنه کښېنستی په خپلو بوټونو کې یې پیوند لګوی دده ملګرو دیوه حمارِ وحشي ماده شاوخوا ګرځیدونکې ولیده مګر کله چې په حالت کې داحرام ښکار کول حرام دی ، ددې وجې یې نسوای ښکار کولای او یو او بل طرف ته یې کتل او خندل یې چې عجبه حالت دی چې ښکار موجود دی مګر دویشتلو اجازه یې نسته، زړه خو یې غوښته چې ابو قتادة رضي الله عنه دا ووینی او ښکار یې کړی لیکن کله چې هغه دخندا سبب وپوښتی او سر یې را پورته کې دلیرې څخه یې هغه خر ولیدی او ویې پوښتل چې هغه چشې دی نو ټولو ملګرو یې غاړې کړې کړې او پټه خُله

کښېنسته او ویې ویل چې موږ ته معلومه نه ده چې چشې دی ، ولې چې دوی حضرات په دې پوهیده چې که چیری موږ یوه ذره اشاره وکړه اوده ته مو وروښوو یا موږ په یوه بله طریقه کومك ورسره وکی نودده ښکاربه زموږ په واسطه سره ناجائزه سی . آخر ابو قتادة رضي الله عنه خپله ولاړ سو او پرخپل آس باندی یې زین اونور شیان کښېښوول اوپر سپور سو ، لیکن لیندۍ اخیستل یې ورسره هیر سوه، انډیوالانو ته چې یې هر څو واره وویل مګر چا ورنکړه ، ولې چې دا هم یو قسم کومك دی ، په خپله را کښته سو اودخپل یوه ملګری لیندۍ یې ورسره واخیسته او دهغه وحشی خره په شا پسی یې آس وځغلوی او هغه یې په نیزه سره وویشتی او راغلی ملګرو ته یې وویل چې راځئ اوس خو یې نو راسره پورته کی لیکن هغو داهم یو قسم کومك ګڼی او دراپورته کولو دپاره هم نه ورسره ولاړه آخر ابو قتادة رضي الله عنه په خپله راوړه او په ټولو یې یوځای غوښی سره وخوړلی ، مګر بیا بعضو خلګوته شبهه وسوه چې شاید دابه ناجآئزی وی او وې ویل چې درسول ﷺ په موجود والی کی موږ بې له پوښتنی دا غوښی ولی وخوړلی، کله چې دصحابه وو رضي الله عنهم دا ډلګۍ کوچنۍ وه ددې وجه دا اندیښنه وه چې ددې خوا یا هغې خوا څخه کم دښمن ضرر را ونه رسوی اودمسئلې دپوښتلو هم ضرورت وو ، ددې وجې ابو قتادة رضي الله عنه آس وځغلوی دخلګو څخه یې دنبی ﷺ داوسیدنی او قیام دځای پوښتنه وکړه دآنحضرت ﷺ خدمت ته ورسیدی او عرض یې وکی چې یا رسول الله ﷺ ستا بعضی خادمان شاته را روان دی تاته سلام وړاندی کوی هغوته بیره ده چې هسی نه پردوی باندی کم دښمن رانسی ددې دپاره تاسی لږ انتظار وکی ، تر لږ انتظار وروسته هغه خلګ هم راغله ، ابوقتادة رضي الله عنه او هغو دوحشی خره دښکار قصه وړاندی کړه نو ده ﷺ وفرمایل چې په تاسی کی خوبه چا څه داشارې یا ددلالت (لارښوونی) کومك نه وی ورسره کړی ټولو عرض وکی چې نه ! نبی ﷺ وفرمایل چې وې خوری حلال دی اودهغو دزړه دخوشحاله کولو او بالکل دشبهې لیری کولو دپاره یې وفرمایل : چې ماته هم په هغه کی یوه برخه را کړی .

٨. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ ترټولو بهتره سړی څوك دی ؟ او ترهغه بعده بیا څوك دی ؟ [سوال کوونکی: نامعلوم نامه شخص]

جواب: ترټولو ښه هغه سړی دی چې دخدای جل جلاله په لاره کی جهاد کوی ترده وروسته

هغه مومن څوك چې دغره دغارو څخه کې په يوه کې اوسي دخدای ﷻ څخه بيرېږي او خلګوته تکليف نه ور رسوي (ترمذي) .

شرح : دجهاد نفع اوګټه چې کله متعدي وه يعني نوروته هم رسيده ، دالله ﷻ دمخلوق دپاره هدايت وي ، دکفر تاريکي ايسته کيږي ، اودايمان دروښنايي په غوړيدو سره کلمة الله لوړيږي يعني دالله ﷻ يادول لوړيږي ددې وجې يې جهاد ته افضله وفرمايل اوپه ګوښه کښښستو او يوازي والی کې چې کله يوازې دهغه شخص نفع وي نوځکه دايې پردوهم نمبر باندي راوړل مګر ددې هم ډير فضيلت دی ولې چې دين او ايمان په دې باندي سالم او جوړ وي خلګوته دضرر رسولو او نورو ګناهونو څخه محفوظه کيږي دالله ﷻ عبادت کوي .

۹. **پوښتنه** : يارسول الله ﷺ ما په دوولس ۱۲ ديناره يو هار رانيولی دی چې په هغه کې پر سرو زرو باندي غميان لګيدلي وه ، ما غميان ورڅخه ليری او جلا کړه نوپه دې کې تر دوولسو ۱۲ دينارو ([1]) زيات سره زر راووته ، په دې ډول رانيول جآئز دی اوکه نه ؟ [سوال کوونکی : فضاله بن عبيد رضي الله عنه]

جواب : دا ډول بيع جآئزه نه ده ترڅو چې غمی او مال (سره زر) سره جلا جلا نسي (ابوداؤد ومسلم ونسائي) .

شرح : شرعي قاعده داده چې دسرو زرو او چاندي بيع که چيری دهغه دجنس سره وي مثلا سره زر دسرو زرو په بدله کې خرڅوی يا سپين زر دسپينو زرو په عوض کې خرڅوی نو دواړو طرفوته سره زر او سپين زر برابريدل غواړي ، که چيری درانيوونکی سره سپين زر کم او بل طرف ته زيات وي نودا بيع ناجآئزه او حرامه ده، نوڅه وخت چې په دوولسو ۱۲ دينارو باندي هار يا اميل واخيستل سو په هغه کې سره زر راووته او دواړو طرفوته سره زر برابر نه وه بلکه رانيوونکی ته

([1]). دينار او درهم پخوانۍ پيسی وی چې دينار يې دسرو زرو څخه او درهم به يې دسپينو زرو څخه جوړ کړی وو، نوځکه په دينار باندی سره زر اخيستل داسی سوه لکه سره زر چې په سرو زرو بدل کړل سی همدارنګه په درهم باندی سپين زر اخيستل داسی سوه لکه سپين زر چې په سپينو زرو بدل کړل سی ځکه چې په دې دواړو سوداوو کی دواړو طرفوته يوجنس دی او ديوه جنس (شيې) شيانوپه بدله کی داشرط دی چې دواړه به سره مساوی وی، اوکه چيری يوه طرف ته پرسرو زرو سربيره غميان يانورڅه هم وه نو دهغو دپاره جلا سره زر ياقيمت شرط دی. حقانی

ددوولسو دينارو په بدله کې تر دوولسو دينارو زيات سره زر ورسيدل او غمي او نور شيان مفت پاتـه سوه ځکـه نو دداسې بيع دناجائز والي حکـم آنحضرت ﷺ وفرمايې. اووې فرمايل چې دا ډول سره زر يا سپين زر ترڅو چې دغمي او نورو شيانو څخه جلا سوي نه وي نه خرڅول يې پکار دي ، دجلا کولو څخه به يې دا معلومه سي چې په زرو کې څومره قدر سره زر يا سپين زر دي ترڅو چې دخريدار څخه دومره قيمت واخيستل سي چې دسرو زرو په بدله کې سره زر وصول سي ، او يوڅه قيمت دغمي او نورو دپاره هم پاته سي ، او هر ځای دزرو ماتولو او پرې کولو ضرورت پيښ نسي بلکه که چيری دمخکې څخه دسرو زرو يا سپينو زرو اندازه معلومه وي يا داندازه کولو څخه يقيني معلومه سي چې دپيسو سره زر تر سپينو زرو زيات دي بياهم بيع جآئزه ده ، مقصد دادی چې درانيوونکي دسرو زرو يا سپينو زرو (يعني قيمت دروپيو يا اشرفيو) دزرو ترموجودو سرو زرو يا سپينو زرو يوڅه زياتيدل پکار دي ترڅو چې درانيوونکي سره زر ياسپين زر يوڅه دسرو زرو يا سپينو زرو په مقابله کې حساب کړل سي اوپاته دغمي او نورو په قيمت کې ولګول سي ، که چيری درانيوونکي دروپيو سره زر يا سپين زر دخرڅوونکي دسرو زرو يا سپينو زرو سره برابر يايوڅه کم سي يايې اندازه هم نه وي معلومه چې زيات دي که کم نوبيع به هيڅکله جآئزه نسي ، البته که چيری جنس بدل سو يعني يوه طرف ته سره زر وي بل طرف ته سپين زر ، يا درانيوونکي سره سپين زر وي اودخرڅوونکي سره سره زر نوبيا ددواړو طرفو دبرابريدلو شرط نسته بلکه که کم يا زيات هم وي نوبيع جآئزه ده ، البته دا اوس هم ضروري ده چې نقده معامله وي دواړه شيان دې هغه وخت کې لاس په لاس ورکړل سي په قرض (پور) معامله دې نه وي .

۱۰. **پوښتنه** : زما يوې مينځې پر سلع (کم چې په مدينه کې يوکوچنې غردی) بزې څرولې چې په هغو کې يې يوه بزه (ديوه مرض اويابل شي دوجې) مړه کيدونکې وليده يوه ډبره يې ماته کړه (اودهغې په تيره اونری طرف باندې يې) هغه بزه ذبح کړه ، اوس په دې ډبری سره دذبح کړل سوې بزې خوراك جآئز دی که نه ؟

[سوال کوونکی : کعب بن مالك رضي الله عنه]

جواب : هغه وخوره (ولې چې په تيره اوتيز شي سره ذبح کړل سوې چې دهغه څخه

وینی وبهیږی حلال دی برابره خبره ده که هغه اوسپنه وی اوکه کاڼی یا دیوه لرګی توټه) . (بخاری شریف ومؤطا امام مالك وغیره) .

شرح : سوال یې ددې وجی کړی وو چی په ډبره سره دذبح کړل سوی حیوان په حلالیدو کی شبه وه چی هغه ده ﷺ جآئز او حلاله وفرمایل اودخوړلو اجازت یې ورکی ، لیکن ددې څخه دوهمه مسئله دا هم معلومه سوه چی دښځی ذبیحه هم حلاله ده دجمهورو علماوو همدغه مذهب دی لیکن دامامِ شافعی ؒ په مذهب کی یو روایت داهم دی چی دښځی ذبیحه مکروه ده ، ددې واقعې څخه دا هم معلومه سوه چی مزدور او امانت ساتونکی اونورو ته دبل چا په مِلك کی بې له اجازې دهغه داسی تصرف جائز دی چی په هغه کی دهغه خیرخواهی اوګټه وی اوپه تصرف نه کولو کی یې نقصان ښکاره وی ، لکه چی دې ښځی که دابزه نه وای حلاله کړی نو مړه کیده او ضآئع کیده .

۱۱ . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ (ددجال دراوتو په زمانه کی چی کله یوه ورځ دپوره یوه کال سره برابره سی نو) آیا موږ ته په دې پوره ورځ کی دعادی ورځو مطابق دیوې ورځی لمونځونه یعنی یوازی پنځه لمونځونه کافی او بس دی اوکه به زیات لمونځونه کوو ؟

[سوال کوونکی : صحابه رضي الله عنهم په وخت کی دذکر ددجال]

جواب : دیوې ورځی لمونځونه کافی نه دی ، بلکه ددې دپاره به اندازه لګوی (او لمونځونه به کوی) یعنی څلورویشت ساعته به یوه ورځ ګڼی اوپه هغه کی به پنځه لمونځونه په دومره دومره اندازه لیری لیری کوی لکه همیشه چی مو کول (ترمذی ومسلم شریف) .

شرح : آنحضرت ﷺ یو وخت ددجال حال بیانوی اوخپل صحابه رضي الله عنهم یې دهغه څخه بیرول ، تر ډیرو حالاتو بیانولو وروسته نبی ﷺ وفرمایل چی هغه (دجال) به دهغه لاری څخه راوزی کمه چی دشام او عراق په مابینځ کی واقع ده ، ای دخدای ﷻ بندګانو په هغه وخت کی ثابت قدمه اوسئ ، صحابه وو رضي الله عنهم عرض وکی چی یارسول الله ﷺ هغه به ترڅه وخته پوری په دنیا کی پاته سی نبی ﷺ وفرمایل تر څلویښتو ۴۰ ورځو پوری ، چی په هغوکی به یوه ورځ دیوه کال په اندازه اوږده وی او یوه ورځ به دیوې میاشتی په اندازه اوږده وی او یوه ورځ به دیوې هفتې په اندازه اوږده وی اوپاته ورځی به یې ستاسی دعادی ورځو په شان وی ، داچی یې

واوریده نو صحابه وو رضی الله عنهم دا پوښتنه وړاندی کړه ، یعنی په دې اوږده ورځ کی به دلمر درفتار او راختو او لویدو په حساب باندی دقاعدې مطابق پنځه لمونځونه کافی وی اوکه نه ؟ نبی ﷺ وفرمایل چی نه ! کافی نه دی بلکه په اندازه او حساب سره به تر لږ لږ وخت جلا کولو وروسته دماپښین مازدیگر او ماښام لمونځونه کوی (که یوکال ۴۲۰ ورځی واخیستل سی نوپه دې ورځ کی به اته لس سوه ۱۸۰۰ لمونځونه وکړل سی) ، انشآء الله تعالی دجناب رسول الله ﷺ پیش گویی به ضرور صادقیږی .

وگورئ الله ﷻ داوسه څخه دهغې ورځی دلمونځو داندازې کولو اسباب او سامان پیدا کړیدی ، ځای پرځای گړیانی او ساعتونه موجود دی، دهرموسم دلمانځه وختونه دگنتهو په حساب سره خلگو لیکلی دی په هغه اوږده ورځ کی به هم دقاعدې مطابق پرعادی گنتهو باندی لمونځونه کول کیږی په څلورویشت ۲۴ ساعتو کی به پنځه ۵ لمونځونه ادا کول کیږی .

فائده : بلغار یو ښار دی چی هلته دماښام تر لمانځه وروسته دشفق لویدلو سره سم صبح صادق (سپیدې) را ښکاره کیږی ، دماخستن وخت گرسره راځی نه بعضی علماء خو وایی چی پرهغو باندی دماخستن لمونځ فرض دی دهغه قضاء راوړل پکار دی که څه هم چی دهغه (دماخستن دلمانځه) وخت هم نه دی پیدا سوی لکه چی ددجال په اوږده ورځ کی نبی ﷺ دډیرو لمونځونو دکولو حکم ورکړیدی حال دا چی په دې ورځ کی به وخت صرف دپنځو لمونځو راسی ، او بعضی علماء وایی (لکه دعلمآء حنفیه وو قولِ راجح چی هم دغه دی) چی دبلغار اوسیدونکو چی کله دماخستن وخت نه ودرلودی ددې وجی پرهغو باندی دماخستن لمونځ فرض دی، دوی فرمایی چی په دې اوږده ورځ کی به هم چی کله دزیاتو لمونځو وخت نه ودرلودای سی ددې وجی که چیری موږ دقاعدې مطابق حکم ورکوو نوداسی به وایو چی دپنځو لمونځو څخه زیات په دې پوره ورځ کی نه دی فرض ، لیکن درسول مقبول ﷺ دوینا په وجه دقیاس او قانون څخه مخالف دا حکم منل سویدی چی په دې اوږده ورځ کی دی دپوره کال لمونځونه ادا کړل سی .

دوهمه وجه دفرق دا کیدی سی چی په بلغار کی په حقیقت کی دماخستن وخت راتللای نسی ځکه نو لمونځ یې نسو فرض او ددجال په ورځو کی به دلمر راختل او لویدل شپه او ورځ دقاعدې مطابق وی او دلمونځو وختونه به په عادی ډول

سره راتلونکی وی ، لیکن ددې بد بختـه (دجال) پـه سحر او جادو او نظر بندی سره بـه (چی دهغـه قـدرت ده تـه دالله ﷻ دطرفـه ورکـول سـویدی) پـه زرهـاوو نـادرې او عجآئبی ښکاره سی ، اور بـه داوبـو پـه شکل ښکاره سی ، اوبـه بـه داور پـه شکل ښـکاره سی ، دخلګو دنظر بنده کيـدلو پـه وجـه بـه دوخت تيريـدل پـه سـترګو نـه معلوميږی اونه به محسوس کيږی، ددې وجی څخه لمونځونه ټول فرض سوه ، ولی چی لمونځونـه خدای ﷻ پـه اصلی وختـو پـوری متعلق کړيـدی ، ديوچا ليـدلو او محسوس کيدلو يا نه کيدلو ته اعتبار نسته ، تاسی وګورئ پر ړندو او کڼو بانـدی ټول لمونځونه فرض دی حال داچی هغوته دلمر ختل او لويدل هيڅ نه معلوميږی .

۱۲ . **پوښتنه** : يارسول الله ﷺ زه مريضه يم دتللو طاقت نلرم طواف څرنګه وکړم ؟

[سوال کوونکی : ام المؤمنين ام سلمه رضي الله عنها]

جواب : څه وخت چی دسهار لمونځ شروع سی نوتـه پـر خپـل اوښـه بانـدی سـپره سـه لمونځ کوه او دخلګو په شا پسې سه او طواف کوه . (بخاری ، مسلم ، ابوداؤد)

شرح : په حجّة الوادع کی دجناب رسول اکرم ﷺ سره ازواجی مطهّراتی هم ملګری وی ، دهغـوی رضي الله عنهن څخـه امّ سـلمه رضي الله عنها مريـضه سـوه چی دخانـهٔ کعبـې دطواف کولو طاقت يې نسو پاته کم چی په حج کی ضروی دی، آنحضرت ﷺ تـه يې عرض وکی نوده ﷺ دسهار دلمانځه پروخت دسپريدلو او طواف کولو اجازه ورکـړه ، ددې ګټـه دا وه چی پـه دې وخت کی نارينـه پـه لمانځـه کی اختـه وی او مطاف (يعنی دطـواف ځـای) خـالی وی ، وخت هـم دتـاريکۍ دی پـه اطمينـان سـره طواف کـولی سی، ديوچا نارينـه بـه هم نظر نـه پـر لـويږی ، دزيـاتی پـردې اونـورو شيانو دترسره کولو تکليف به هم نه وی . ددې حديث شريف څخه پـه حالـت کی دعـذر دسـپرتيا پـه ډول سره دطـواف کولو اجازه معلومـه سـوه ، پـه خپلـه حضرت سرورِ عالَم ﷺ هم دخپل مزاجِ اقدس دمريضی پـه وجـه پـر سـپرلی بانـدی دسـپرتيا پـه حالت کی طواف کړيدی ، پـه دې کی يوه فآئده دا هم وه چی خلګـو دده ﷺ څخـه مسآئلی پوښتلی او دليری څخه به يې ليدی او زيات ازدحام جوړولو تـه بـه خبـره نـه رسيده ، اودا هم معلومه سوه چی پـه داسی ضرورت کی دکعبې صحن (غـولی) تـه داوښ ، آس او نورو چارپايانو داخلول جآئز دی .

۱۳ . **پوښتنه** : ای فخر عالَم ﷺ کم سړی چی کښېنی او لمونځ کـوی دهغـه څـه حکـم دی ؟ [سوال کوونکی : عمران بن حصين رضي الله عنه]

جواب : کم سړی چې ودریږی او لمونځ وکی دا ترټولو ښه دی ، اوکم سړی چې یې په ناسته کوی هغه ته نیمایی ثواب رسیږی نسبت وثواب ته دولاړ سړی ، او کم سړی چې یې په پروتی کوی هغه ته دپه ناستی کوونکی دثواب نیمایی رسیږی . (ترمذی)

شرح : کله چې پوښتونکی بې له قیده دصحت او مرض عام سوال کړی وو ددې وجی آنحضرت ﷺ عامه قاعده وفرمایله ، دفرضو او نفلو ، صحت او مرض او نورو حالاتو تفصیل یې نه دی فرمایلی ، قاعده داده چې په ناستی کوونکی نیمایی او په پروتی کوونکی ته دهغه څخه لا نیمایی ثواب ورکول کیږی ، لیکن دمرض په حالت کی چې یې کله دمعذوری دوجی څخه په ناستی یاپه پروتی وکړی نو دالله ﷻ درحمت او فضله څخه پوره ثواب په ولاړی سره دلمونځ کوونکی په شان ورکول کیږی لیکن قاعده همدغه ده چې په ناستی کوونکی ته نیمایی ثواب دی، لکه بې له عذره چې په ناستی نفل کوونکو ته هم نیمایی ثواب ورکول کیږی ، او فرض بې له عذره په ناستی یا پروتی سره جآئز نه دی . بعضی علماوو ددې حدیث مطلب په بل ډول هم بیان کړیدی ، لیکن دا مخکنی بیان ترټولو عمده او واضح دی .

۱۴ . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زما سترګی خوږیږی آیا دروژې په حالت کی ماته رانجه لګول جآئز دی ؟ [سوال کوونکی: یوسړی، په روایت دانس رضی الله عنه]

جواب : هو! رانجه ولګوه (روا دی، روژې ته څه تاوان نه رسوی)، (ترمذی شریف)

شرح : په روژه کی په رانجو لګولو سره هیڅ تاوان نه کیږی برابره خبره ده که دکم ضرورت او عذر په وجه ولګول سی او که بې له ضرورته ، که چیری تر رانجو لګولو وروسته بلغم راووته اوپه هغو کی درنجو رنګ ښکاره وو بیا هم روژه نه ماتیږی ، ځکه دبدن دسوریو په ذریعه چې کم شی بدن ته دتنه ننوزی هغه روژه نه فاسدوی ، په بعضو ځایوکی په عوامو کی مشهوره ده چې په روژه کی تررانجه لګولو وروسته که چیری بیده سی نو روژه مکروه یا فاسدیږی دا بالکل غلط دی، دا رنګه پرږیره یا پر بریتو یاپر سر باندی تیل لګول روژه نه مکروه کوی .

۱۵ . **پوښتنه** : ای سیّد الاولین والآخرین دا دوه سورتونه قُلْ أَعُوْذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ او قُلْ أَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِ په قرآن کی داخل دی که نه دی ؟

[سوال کوونکی : ابی بن کعب رضی الله عنه]

جواب: ماته دخدای تعالی ﷻ دطرفه څخه ویل سویدی چی قُلْ اَعُوْذُ (ترآخره پوری)، نو ما هغه داډول وویل (ددې څخه معلومه سوه چی داپه قرآن مجید کی داخل دی ، ولی کم کلام چی دالله ﷻ دطرفه څخه وفرمایل سی اورسول الله ﷺ هغه پر ژبه مبارکه باندی ادا کړی همدا قرآن مجید دی) . (بخاری شریف)

شرح : د قُلْ أَعُوْذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ او قُلْ أَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِ په نسبت کی په صحابه وو رضي الله عنهم کی دمخکی څخه یوڅه اختلاف وو چی آیا دا دواړه سورتونه په قرآن کی داخل دی او که نه ؟ ابن مسعود رضي الله عنه ویل چی داپه کتاب الله کی داخل نه دی او دقرآن مجید څخه یې دوی ایستلی شمارل ، زرّ بن حبیش رضي الله عنه وحضرت ابیّ بن کعب رضي الله عنه (دی هغه څوك دی چی په صحابه وو رضي الله عنهم ترټولو لوی قاری او حافظ وو) ته ددې خبری یادونه وکړه او ورته وې ویل چی ابنِ مسعود رضي الله عنه داسی فرمایی ، ابیّ بن کعب رضي الله عنه خپله پوښتنه او درسول الله ﷺ جواب ورته واوروئ (کم چی لوړ ذکر سوه) چی دهغه مطلب دادی چی په کمه طریقه سره نور قرآن کریم راښوول سویدی په همهغه ډول دا سورتونه هم ماته راښوول سویدی ددې څخه معلومه سوه چی داهم په قرآن کی داخل دی ، دصحابه وو رضي الله عنه داولنی اختلاف څخه وروسته پردې خبره باندی اتفاق راغلی وو چی دا سورتونه په قرآن کریم داخل دی ، نو اوس که چیری یوشخص ددې دقرآن کیدلو څخه انکار وکړی نو کافر به سی ، دابنِ مسعود رضي الله عنه څخه داهم نقل سویدی چی هغه دخپل قول څخه رجوع وکړه او دا سورتونه یې په قرآن کی داخل وګڼل او بعضی علماء فرمایی چی ابن مسعود رضي الله عنه ته ددې سورتو په قرآن کی دداخلیدلو څخه انکار نه وو ، بلکه په قرآن کی یې ددوی دلیکلو څخه منع فرمایلی وه ، دده رایه دا وه چی یوازی هغه سورتونه او آیتونه په قرآنِ مجید کی لیکل کیدی سی دکومو دلیکلوچی په خاص ډول په تصریح سره آنحضرت ﷺ اجازه ورکړی وی اوددې دوو سورتونو دلیکلو په اړوند دنبی ﷺ داجازې ورکولو خبر ده رضي الله عنه ته نه وو رسیدلی ځکه دی یې دلیکلو څخه منع کوونکی وو .

۱۲ . **پوښتنه** : ماته دومره اندازه حیض راځی چی هیڅکله پاکیږم نه ، همیشه لمونځ پریږدم اوکه یو بل تدبیر ورته جوړ کړم ؟

[سوال کوونکی : فاطمه بنت ابی حبیش رضي الله عنها]

جواب : دا چی تا ته همیشه وینی راځی حیض نه دی (بلکه مرض دی) یورګ خلاص

سویدی دهغه څخه وینی راځی لهذا ددې وینو تر جاری کیدلو مخکی چی تاته څو ورځی حیض راتلی دهغومره مدې دپاره په هره میاشت کی لمونځ پریږده او څه وخت چی دهغه عادت موافق ورځی تیری سی نو غسل وکه او بیرته لمونځونه شروع که . (بخاری شریف)
شرح : دحیض وینی دعادت داختلاف سره سم ډیر وخته بعده راځی چی دهغه مده لږ تر لږه پنځلس ورځی ۱۵ ورځی ده ، اوس که چیری یوې ښځی ته همیشه وینی راځی نو دابه دحیض وینی نه وی بلکه دناجوړی وینی به گڼل کیږی اوداسی ښځی ته مستحاضه ویل کیږی ، مستحاضې ته دحیض احکام نه ورکول کیږی بلکه مسجد ته داخلیدل ، قرآن شریف ویل ، میړه ته ددې سره نژدیکت کول ، مطلب کم شیان چی حآئضې ته حرام دی هغه دې ته جآئز دی، روژه او لمونځ ادا کول هم ورباندی ضروری دی ، لیکن تردې جاری کیدلو دوینی اوتر دې ناجوړی دمخه په هره میاشت کی چی څو ورځی دحیض وینه راتله ، په همدې اندازه باندی به په همدغو تاریخو کی خپل ځان دحیض په حالت کی وبولی او لمونځ او روژه به پریږدی ، څه وخت چی دعادت موافق دحیض ورځی تیری سوې نوغسل به وکی ، لکه دحیض ترپاکیدلو وروسته چی به یې غسل کوی ، اوپه پاته ورځو کی به همیشه لمونځ کوی ، لیکن دداسی ښځی دپاره مستحب دی چی دهر یوه لمانځه دپاره غسل وکړی یادې ددوو لمونځو دپاره یوغسل وکړی مثلاً دماپښین او مازدیگر دپاره یو غسل او دماښام او ماختن دپاره دوهم غسل ، لیکن دا غسل ضروری نه دی ځکه چی په طور دعلاج کولو ده ﷺ اختیار ورکړیدی ، ددې دپاره چی دغسل خونك والی اویخ والی بدن ته ورسیږی او دوینی جوش کم سی او راوتل اوروانیدل به یې بند سی اوپه اطمینان سره به لمونځ وکړی .
۱۷ . **پوښتنه** : یو سړی (بیده سو ترپورته کیدو وروسته پرکالو او یا بل شی باندی) لوندوالی ووینی (یعنی منی یا مذی) مگر احتلام (خوب) نه وی ورته یاد پرهغه باندی غسل واجب دی که نه او کم سړی چی (دا ډول) خوب ووینی لیکن پرکالو باندی یې لوندوالی نکی پیدا ، ده ته څه حکم دی ؟
[سوال کوونکی : صحابه رضي الله عنهم په روایت دعآئشې رضي الله عنها]
جواب : کم سړی چی لوندوالی پیدا کی اوخوب یې نه وی په یاد پر هغه باندی غسل لازم او فرض دی او دکم سړی چی خوب په یاد وی او لوندوالی نکی پیدا پر

هغه باندی غسل نه دی واجب (ترمذی شریف) .

شرح : په خوب کی په احتلام کیدلو یعنی منی وتلو سره غسل واجبیږی دخوب یادیدلو یا نه یادیدلو ته اعتبار نسته ، که یې چیری خوب په یاد وو اوپر کالو باندی کم ځای لوندوالی او نښان نه وو نو غسل نه دی واجب ، که یې چیری پرجامو باندی نښان او داغ او تپله پیدا کړه لیکن یقین یې نه وو چی منی دی بلکه شاید مذی وی په داسی حالت کی غسل واجب دی که یې یقین سو چی منی نه دی مذی دی نو غسل نه دی واجب مګر خوښه خبره او احتیاط دا دی چی غسل وکی . (دا ډول بیان بل ځای دام سلیم رضي الله عنها دپوښتنی په جواب کی تیر سویدی) .

۱۸ . **پوښتنه** : یا نبی ﷺ زما او دعآئشې رضي الله عنها روژه وه مونږ ته داسی خوراك پیدا سو چی خوړلو ته مو زړه کیدی مونږ دواړو هغه وخوړی ، اوس ارشاد راته وفرمایه چی څه وکو ؟

[سوال کوونکی : حضرت حفصه او عآئشه رضي الله عنهما]

جواب : ددې په بدله کی یوه بله ورځ روژه ونیسی . (ترمذی شریف)

شرح : دنفلی روژې ماتوالی بې له ضرورته هم جآئز دی ، او دمیلمستیا یا بل عذر په وجه یې هم ما تول جآئز بلکه مستحب دی ، لیکن په هر صورت کی قضا واجبیږی ، لکه ده ﷺ چی دبلی روژې دنیولو ارشاد ورته وفرمایی ، البته که یې دبلی ماتی سوی روژې قضایی روژه نیولی وه یا یې یو معین نذر ادا کوی نو بیا یې ماتول نه دی جآئز ، دا مضمون دنورو حدیثو څخه معلومیږی ، نذرِ معیّن دې ته وایی چی یوڅوك دیوې معلومی ورځی یا میاشتی روژه نیول پرځپله ذمه باندی واحب کړی .

۱۹ . **پوښتنه** : یارسول الله ﷺ ما خپلی ښځی ته په خور ویلی دی هغه اوس پرما باندی حلاله ده او که نه ؟

[سوال کوونکی : یو شخص په روایت دابو تمیمه عجمی رضي الله عنه]

جواب : هغه خو ستا خور ده ، مګر داسی ویل نه دی پکار . (ابو داؤد)

شرح : یعنی داسلام ددین دلحاظ څخه هغه بیشکه ستا خور ده ، لیکن کله چی زوجه (ماندینه) ده ددې وجی داسی لفظ ویل نه دی پکار چی دهغه څخه دحرامیدو شبهه وسی ، ددې څخه معلومه سوه چی خپلی ښځی ته ددې لفظ ویلو چی (ته

زما خور يې) يا ددارنګه ناري وروهلو چې (اى خور!) ښځه نکاح نه ماتيږى ، مګر بيا هم ويل يې مکروه دى .
مسئله : که يې ښځى ته وويل چې ته زما دمور په مثل يې ياپې ورته وويل چې ته زما دخور په مثل يې او دطلاق يا ظهار نيت يې وکى نوهمدغه طلاق يا ظهار سو اوکه يې دا نيت وو چې په بزرګى او عزت يا نورو شيانو کى زما دمور په مثل يې يا زما دخور په مثل يې نوطلاق يا ظهار هيڅ هم نه واقع کيږى ، دظهار معنى په عربى کتابو کى يا په پښتو (بهشتى زيور) کى وګورى .
۲۰. **پوښتنه** : يارسول الله ﷺ کله کله انسان په ځنګل کى وى او اوبه ډيرى کمى وى په دې حالت کى که ديو چا ښځه لړ څه باد ووزى (نو په اوداسه کولو کى ډير تکليف وى، ولى چې اوبه نه وى) ددې په اړوند ستاسى څه ارشاد دى ؟
[سوال کوونکى : يو اعرابى (دصحرا سړى) په روايت دعلى بن طلق رضي الله عنه]
جواب : کله چې ستاسى ښځه يو دباد ايستل وکړى نو ورته پکار دى چې اودس وکړى . (ترمذى)
شرح : دسوال کوونکى مقصد دا وو چې که دضرورت په وخت کى لړ او سپك باد وتل معاف واى نو ښه به واى اوپه دې سره شايد اودس نه ماتيږى ليکن ده ﷺ وفرمايل چې عامه قاعده داده چې په باد وتلو سره اودس روغ نه پاته کيږى بل اودس واجب دى برابره خبره ده که لړ باد ووزى اوکه ډير او داوبو لړ والى وى که نه وى ، البته که چيرى اوبه بالکل نه وى ، ياپې دچينبلو دضرورت دپاره اينبى وى، نوبيا تيمم جائز دى چې دهغه حکم په نورو ځايو کى په قرآن او حديث کى موجود دى .
۲۱. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ کله کله ماته يو رانيوونکى راسى داسى شى غواړى چې هغه زما سره نه وى آيا دا روا ده چې زه دهغه دپاره هغه شى دبازار څخه رانيسم . [سوال کوونکى: فضاله بن عبيد رضي الله عنه]
جواب : کم شى چې ستاسره موجود نه وى دهغه خرڅول مه کوه (ترمذى ومسلم شريف) .
شرح : دبازاره څخه درانيولو يو ۱. صورت دادى چې دلال جوړ سى دهغه دپاره يې رانيسى او يوڅه دلالى يا کميشن خپل هم ورڅخه ترلاسه کړى ، ۲. يادا سى چې درانيوونکى سره وعده وکړى او عقد بيع (سودا) او معامله ونکړى بلکه دبازار

ځخه يې رانيسى او تر راوړلو وروسته دخپل خريدار سره عقدِ بيع (سودا) وكړى هغه ته هغه شى وركړي او خپله ګټه ورځخه تر لاسه كړي دا دواړه صورتونه جائز دي، دريم صورت دادى چې دخريدار ځخه دمطلوبه شى بيع (سودا) وكړي او بيا يې دبازار ځخه رانيسى هغه ته يې وركړي دا نا روا ده ، ولى چې دسودا په وخت كې هغه شى چې سودا وربادى سويده دخرځوونكى په ملك كې نه وو موجود ، جناب رسول الله ﷺ ته ددې بيع ممانعت منظور وو ، ليكن ده ﷺ دا ديوې نهايتى عامى قاعدې په صورت كې په دومره مفيد ډول سره بيان كې چې ددې ځخه دنورو ډيرو ناروا سوداوو (خريد او فروخت) او ناجآئزو بيعو حكم معلوم سو ، مثلا زمونږ مريى (غلام) آبق يعنى تښتيدلى دى ترڅوچې هغه زمونږ په قبضه او واك كې نسى را بيع يې نا روا ده .

فآئده : بيع سلم چې هغه ته بدهنى هم وايې په وجه سره داجازې درسول مقبول ﷺ په غيرِ موجود شى كې هم جآئزه ده ، مثلاً موږ يوچاته لس ۱۰ روپۍ وركړې چې دوې مياشتى وروسته غنم راكه ، حال داچې غنم ددې شخص په ملك كې بالفعل نه دى موجود ، مګر ددې دروا والى دپاره ډير شرطونه دى چې دفقهى شريفى په كتابو كې ليكلى دى ، په پښتو بهشتى زيور كې يې مطالعه كې .

مسئله : كه ديوبل سړي شى دهغه داجازې ځخه پرته خرڅ كړل شى نو بيع كيږي ليكن دمالك پر اجازې باندى موقوفه ده كه هغه اجازه وركړه نو بيع يې وسوه اوكه نه وي نو ماته سوه .

۲۲. **پوښتنه** : اى جناب رسول الله ﷺ كله كله زما دروازې ته مسكين راسى سوال كوى اودوركولو دپاره په كور كې هيڅ هم نه وي نوپه دې صورت كې څه كول پكار دي ؟ [سوال كوونكى: درسول الله ﷺ شاګرده ام هند رضي الله عنها]

جواب : كه بل دوركولو لائق شى نه وو نودهغه په لاس كې دبزې سوځول سوى ښنګرى وركښيږده . (مسندِ احمد وابوداؤد وترمذى) .

شرح : پوښتنه داوه چې كله ناكله دفقير دوار وار سوال كولو ځخه شرم راځى او دوركولو دپاره هيڅ هم موجود نه وي په دې حالت كې څه كول پكار دي ؟ ده ﷺ وفرمايل چې تر خوار لا خوار او تركم لا كم شى چې موجود وى وركوه تردې پورى چې كه دبزې سوځول سوى ښنګرى وى نوهم يې په وركولو كې فكر مه كوه ، دهوسۍ او بزې او غوايى او نورو پښې ته په عربى كې ظِلف وايى د هغه ترجمه

موږ په ښنګورۍ ولیکل .
تنبیه : دا حکم دهغه سوال کوونکی دی چی مسکین او محتاجه وی ، قوی ، جوړ ، مالداره ، کسب کاره فقر کوونکو ته دمحققینو علماوو په نزد باندی څه ورکول نه دی جآئز .

۲۳ . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زما یوه بنه ده که چیری زه (دهغې دخښمولو او نا آرامه کولو) دپاره دداسی شیانو ښکاره کول کړم چی هغه په حقیقت کی ماته زوج نه وی راکړی نو پرما باندی به کمه ګناه وی اوکه نه ؟

[سوال کوونکی : یوه نامعلوم نامی ښځه ، په روایت داسمآء رضی الله عنها]

جواب : کم څوك چی داسی څه ښکاره کړی چی هغه ته نه وی ورکول سوی هغه داسی دی لکه دمکر (فریب او چم) جامې اغوستونکی (یعنی هغه هم چل بازه اومکار دی او هغه ته به هم داسی ګناه وی لکه دمکاری دجامې اغوستونکی ته ، نوتاسی ته هیڅکله جآئز نه دی چی کم شیان زوج نه دی درکړی هغه په چم سره ښکاره کی او بنه په خپه کی (بخاری شریف ومسندِ احمد وابوداؤد ومسلم بروایتِ عآئشه رضی الله عنها)

شرح : دفریب اومکر جامې اغستونکی هغه شخص دی څوك چی خلګوته ددوکې ورکولو دپاره دیوې خاصی ډلی یا پارټی لباس واغوندی اوپه حقیقت کی دی دهغه ډلی څخه نه وی ، مثلاً صوفی نه وی او دصوفیانو چپنه او نور واغوندی او مخلوق ته فریب ورکړی ، یا عالِم نه وی مګر دعالمانو چپنه او لنګوټه وترِی دځانه عالِم جوړ کړی اوبعضی خلګ یوه جامه یا کُرتی واغوندی دهغو تر لستوڼو کښته نور لستوڼی ولګوی ددې دپاره چی خلګ فکر وکړی چی تردې لاندی یې بله جوړه هم اغوستیده ، داسی شخص ته هم دمکر دجامو اغوستونکی ویل کیږی ، او هغه شخص ته هم وایی څوك چی دشاهدی ورکولو دپاره عدالت ته دتګ پر وخت ددې سړی او هغه سړی څخه عمده جامې په خواست غواړی او اغوندی یې ددې دپاره چی په عدالت کی خاوند ددبدبې او صالح وګڼل سی او شاهدی یې مقبوله سی .

آنحضرت ﷺ چی کم ارشاد فرمایلی دی دهغه څخه ښځی ته هم دواقع او حقیقت خلاف ځان ښکاره کولو ممانعت سویدی ، او عام حکم هم معلوم سو چی خپل په نسبت دداسی فضآئلو او کمالاتو اظهار کول ناجآئز دی کم چی په حقیقت کی موجود نه وی ، عالِم نه وی او اشارةً خپل ځان عالِم ښکاره کوی ، صوفی او

درویش نه وی خو دتصوّف او درویشی درواغ او ریشتیا خبری سره گډوی ، غریب او مفلسه وی مګر دریاست او امیری ناری وهی ، البته خپله لوړه ، مسکینی او محتاجی پټول او دچا څخه سوال نه کول نهایتی ستایل سوی او خوښ کړل سوی خاصیت دی .

۲۴. **پوښتنه** : یا سرورِ عالَم ﷺ یوه شخص ته مذی په نهایت کثرت سره راځی په ډیرو غسلو کولو کولو سره دهغه نس ته ډیر تکلیف رسیدلی دی دهغه دپاره څه حکم دی ؟ [سوال کوونکی: علی په واسطه دمقداد رضی الله عنهما]

جواب : غسل دی نه کوی ، هروخت چی مذی ووزی استنجاء دی ووهی ، لکه څنګه چی دلمانځه دپاره اودس کول کیږی دغه رنګه اودس دی وکړی (ابوداؤد ، بخاری ، مسلم) .

شرح : مذی هغه برېښیدونکی نرمی سپینی اوبه دی چی دشهوت پروخت دمباشرت دارادې کولو یا ددې دبیان کولو سره راوزی ، جناب علی کرم الله وجهه نهایتی قوی ځوان وو ، ده کرم الله وجهه ته مذی ډیر راتله او کله چی مسئله معلومه نه وه ورته ددې وجی لکه څنګه چی دمنیو تر وتلو وروسته غسل واجبیږی په مذیو باندی یې هم غسل واجب وګڼی او وار وار به یې غسل کوی ، چی دهغه څخه به نهایتی ډیر تکلیف ورته رسیدی او په وار وار اوبه اچولو سره به یې په یخ موسم کی نس چاودلی وو ، کله چی دجناب سرورِ عالم ﷺ مبارکه لور بی بی فاطمه رضی الله عنها دده په نکاح کی وه ، ددې وجی څخه دشرم او حیا په وجه یې دآنحضرت ﷺ څخه په خپله ددې قسم مسئلې پوښتنه کول مناسب نه ګڼل ، یوه ورځ ده کرم الله وجهه وخپلو دوستانو مقداد (۱) او عمّار رضی الله عنهما ته ددې یادونه وکړه او ورته وې فرمایل چی

(۱). عمار او مقداد رضی الله عنهما ډیر لوی اوعالی قدره صحابه دی ، داسلام په اوله زمانه کی یې اسلام راوړی او دمکی دمشرکانو دطرفه څخه یې قسم قسم عذابونه او تکلیفونه پورته کړیدی ، دا دواړه صاحبان نهایتی مسکینان او مفلس وه ، دخلګو په ویلو سره آنحضرت ﷺ ددې اراده کړی وه چی دوی دخپل مجلس څخه ولاړ کی او لیری یې کښېنوی ددې دپاره چی دمکی رئیس او سردار راسی ده ﷺ ته نژدی کښېنی او ایمان راوړی ولی چی هغه خلګ ددې غریبو او مسکینانو حضراتو سره په برابر کښېنستلو سره شرمیده خدای تعالی جل جلاله دا آیت نازل کی چی : لَا تَطْرُدِ الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيْدُوْنَ وَجْهَهُ او ارشاد یې وفرمایی چی داسی کار دی هیڅکله ونکړل سی که نه نو ښه به نه وی ، ته دچا دایمان راوړلو یانه راوړلو ذمه وار نه یې ستا کار پوهول او وینا کول دی ورته ، آنحضرت ﷺ ددې ارادې څخه راوګرځیدی او تردې =

تاسي يو وخت ددې مسئلې پوښتنه دآنحضرت ﷺ څخه وکی ، يوه ورځ مقداد رضي الله عنه جناب رسول الله ﷺ تـه نژدی ناست وو چی حضرت علی رضي الله عنه اشاره ورته وکړه نو مقداد رضي الله عنه مسئله وړاندی کړه نونبی ﷺ وفرمايل چی پـه مذيو باندی غسل نه واجبيږی بلکه پرکم ځای باندی چی مذی لګيدلی وی هغه پرېوله او اودس وکه او لمونځ ادا که .

مسئله : په خوب کی که چيری مذی ووته او يقيناً معلوم سی چی مذی دی منی نه دی نوبيا هم غسل نه واجبيږی ليکن احتياطًا غسل کول پکار دی ځکه چی کله ناکله منی هم نرم وی او دمذيو سره مشابه کيږی چی بيا يې فرق ډير ګران وی .

۲۵. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ که چيری موږ په يوه جامه کی لمونځ ادا کوو نو روا دی که نه ؟ [سوال کوونکی: صحابه په روايت دابو هريرة رضي الله عنهم]

جواب : دهرسړی سره خو دوې دوې جامې (کالی) نه وی (نوپـه يـوه جامـه کی لمونځ روا دی) ابوداؤد .

شرح : بل ځای دا معلوم سويدی چی دنارينه دپاره صرف دنو (ناف) څخه تر زنګنو پوری بدن پټول فرض دی، نوکه چيری يوازی په يوه لنګ (يا يوه کُرتی) کی لمونځ ادا کړل سی نو بې له شکه جائز دی ، لکه چی ډيرو صحابه وو رضي الله عنهم پـه دې وجه چی جامې به يې نه درلودی يا ورته مهيّا او برابری نه وی نوبه يې يوازی لنګ وتړی او لمونځ به يې ادا کوی او ده ﷺ هم جواب همدغسی ورکی چی که چيری دلمانځه دپاره دوې جامې ضروری وی نوهر سړی به دوې جامې دکمی خوا کوی ليکن کله چی جامې مهيّا او برابری وی نو يوازی په يوه جامه کی لمونځ کول ښه نه دی او مستحب داده چی لنګوټه او کُرتۍ او پايجامه واغوندی او لمونځ ادا کړی .

۲۶. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ داسی کم شی دی چی دهغـه بندول اونـه ورکـول صحيح نه دی ؟ [سوال کوونکی : پلار دبُهيه رضي الله عنه]

جواب : داسی شی مالګه ده (دهغې نه ورکول دنهايتی بخل اودبدوالی خبره ده) . ابوداؤد

= وروسته يې دا خلګ ډير نژدې کښېنول ، عمّار دحضرت علی رضي الله عنهما سره اوسيدی په جنګِ صفين سنه ۳۷ هجری کی ددرې نوی ۹۳ کالو په عمر شهيد سو او مقداد رضي الله عنه په سنه ۳۳ هجری کی داويا ۷۰ کالو په عمر مدينې ته نژدی دجرف نومی په ځای کی وفات سو او مدينه منوره ته يې جنازه راوړل سو اوپه جنة البقيع کی دفن کړل سو .

شرح : اول وار هغه دا سوال وکی نو آنحضرت ﷺ ورته وفرمایل چی اوبه داسی شی دی چی دهغه منع کول مناسب نه دی ، بیایې سوال وکی چی تر اوبو وروسته بیا داسی کم شی دی ؟ نو ده ﷺ مالگه ورته وفرمایل کم چی دلته ذکر دی ، دده ﷺ دارشاد مطلب دادی چی دا شیان دعام ضرورت او گټی دی او نهایتی کم قیمته او ارزانه دی ، ترخپل ضروت په زیات موجود کیدلو نوروته نه ورکول یا په وخت کی دسوال انکار کول نهایتی نامناسبه کار دی گواکی دخپل ضرورت او حاجت دخیال څخه یا دیوې بلی فائدې څخه انکار کول او نه ورکول هم جائز دی ، دغه ډول اور یا ستن اونور لږ قیمت والا او دضرورت شیان په وخت کی دحاجت غوښتونکی ته نه ورکول نهایتی نا خوښه کار دی .

۲۷. **پوښتنه** : ما خپله لور ورکړې وه اوس هغه ناوی ده (دیوه مرض په وجه سره) دهغې دسر ورېښتان ورژیده ، دهغې زوج ماته وایی چی ددې په ورېښتانو کی نور ورېښتان ور گډ کړه ، آیا داسی کول جائز دی اوکه نه ؟

[سوال کوونکی : یوه ښځه دانصارو رضي الله عنهم څخه]

جواب : پر ورېښتانو گډوونکو ښځو باندی دخدای تعالی لعنت فرمایل سویدی ، ددې وجی هیڅکله ورېښتان مه گډوی . (بخاری)

شرح : ددې ښځی دلور ورېښتان دچیچك دناجوړی داملـه دبیخه څخه وتلی او ختلی وه ، او ورېښتان یې کم سوی وه ، درخصتیدو ورځ یې نژدی راغلی وه اوددې پرسر باندی ورېښتان نه وه زوج یې خپل کورته په بیولو کی تلوار کوی او ویل یې چی دې ته مصنوعی ورېښتان ورولګوی ، په عربو کی دستور او قانون وو چی دداسی ضرورت په ځای کی اوکله ناکله بی له ضرورته یوازی دښایست په وجه دنارینه ورېښتان ورسره ملگری کړی او دښځو ورېښتان په غټ او ښایسته په جوړ کړی ، رسولِ مقبول ﷺ ددې سخت ممانعت وفرمایی چی داسبب دلعنت دی، که چیری دنارینه څخه ما سوا دیوه بل شی ورېښتان دزوج په اجازې سره ورسره یوځای او غټ کړی نو دامامِ ابوحنیفه رحمه الله علیه او دبعضی علماوو په نزد جائز (۱) دی دارنگه دورېښمو دتار او نری رسۍ څخه دچوټی لگولو پر سر باندی اجازه دحدیثو څخه ثابته ده ، لکه څرنگه چی پرسر باندی دنارینه ورېښتان لگول حرام دی ، دغه رنگه ښځی ته خپل سر خریل هم حرام دی .

---

(۱). داکثرو علماوو په نزد دهر قسم ورېښتانو دیو ځای کولو او گډولو ممانعت سویدی . منه

۲۸. **پوښتنه** : ای فخرِ عالم ﷺ موږ ته دښځو سره په حالت کی دحیض څه معامله کول پکار دی ؟ [سوال کوونکی: صحابه په روایت دانس رضی الله عنهم]
جواب : دصحبت (جماع) څخه ما سوا هرڅه کوی . (مسلم شریف)
شرح : په یهودیانو کی قانون وو چی کله به ښځه حآئضه کیدل نو هغه به یې په جلا ځای کی پرېښوول ، دهغې سره به یې یوځای خوراك او چیښاك او په کور کی اوسیدل ناجآئزه ګڼل او ویل به یې چی ددې ټولو خبرو نهایتی ضرر رسیږی نارینه ته ، دجناب سرورِ عالم ﷺ صحابه وو رضی الله عنهم آنحضرت ﷺ ته عرض وکی چی موږ ته څه حکم دی ددې په جواب کی دخدای ﷻ دطرفه څخه دا آیت نازل سو چی: یَسْأَلُوْنَكَ عَنِ الْمَحِيْضِ قُلْ هُوَ أَذًى فَاعْتَزِلُوْا النِّسَآءَ فِي الْمَحِيْضِ (یعنی صحابه رضی الله عنهم ستا څخه دحیض دحالت حکم پوښتی ته ورته وفرمایه چی هغه دناپاکی زمانه ده په دې کی دښځو څخه جلا اوسئ) ، او ده ﷺ ددې آیت شرح وفرمایل چی دښځو څخه دجلا اوسیدلو دا معنی ده چی دهغو سره صحبت مکوی نوری ټولی خبری ورسره جآئزی دی یعنی ورسره پرېوتل، کښېنستل، په یوه کورکی ورسره اوسیدل، په یوه ځای کی ورسره خوراك او چیښاك کول ټول روا دی. یهودیانو چی دا حکم واوریدی نویې وویل چی دا شخص (یعنی رسول الله ﷺ) خوهم عجبه خبری کوی ، یوه خبره لاهم داسی نه پرېږدی چی په هغه کی زموږ مخالفت ونکړی . دوه صحابیان (١) رضی الله عنهما دده ﷺ په خدمت کی حاضر سوه عرض یې وکی چی یا رسول الله ﷺ یهودیان وایی چی ددې خبرو څخه نارینه ته ډیر ضرر رسیږی اوس که چیری ته وفرمایی نو موږ به هم په حیض کی دښځو سره یوځای اوسیدل، خوراك اوچیښاك او نور ورسره پریږدو (ترڅو چی یهودیان زموږ ددې موافقت څخه داسلام وطرفته مآئله سی ، اوموږ دضرر او نقصان څخه محفوظ سو) ، رسول الله ﷺ چی دا واوریده دغصې او درد دوچی څخه دآنحضرت ﷺ مخ مبارك متغیر

---

(١). ددواړو صحابه وو رضی الله عنهما دکلام یو مطلب خو ولیکل سو ، دوهم مطلب ددوی دکلام (کم چی دبعضو روایاتو څخه معلومیږی) دادی چی یا رسول الله ﷺ کله چی یهود پردې حکم باندی او پر خپل مخالفت باندی ویلیږی او سوځی نوکه چیری ستا اجازه وی نو موږ به ددوی دښه سوځیدو دپاره دخپلو بیبانو څخه په حالت کی دحیض صحبت هم کوو ددې دپاره چی پوره مخالفت راسی ، مګر کله چی داسی کول دخدای تعالی ﷻ دحکم صریح خلاف او نهایتی سخت حرام وو نوځکه دی ﷺ ددې سوال څخه ډیر خفه سو . منه رحمه الله تعالی وبرّد الله مضجعه

سو تردې چې خلګو داسې وګڼل چې دی ﷺ ددې دوو صحابه وو رضي الله عنهما څخه ډیر خفه سو هغه دواړه صحابه رضي الله عنهما دده ﷺ ددرد او غصې دبیرې دوجې دده ﷺ دمخامخ ځای څخه ولاړه او ووته ، په دې وخت کې آنحضرت ﷺ ته دیوه ځای څخه شیدې راغلې ده ﷺ یو سړی واستوی او هغه دواړه صحابه رضي الله عنهما یې را وغوښتل اوشیدې یې په وڅښلې ، نودوی پوه سوه چې دده ﷺ غصه او درد تلونکی دی.

۲۹. **پوښتنه** : یا حضرت ﷺ کم خلګ چې مالداره دی هغه پوره ثواب وړي ولې چې لمونځ او روژې لکه څنګه چې یې موږ ادا کوو دوی یې هم ادا کوي او ددوی سره ډیر مال دی چې د هغه څخه دوی صدقه او خیرات ورکوي او ثواب تر لاسه کوي او زموږ سره مال نسته چې موږ هم صدقه ورکړو او د دوی سره برابر سو ، اوس راته وفرمایه چې موږ څه وکړو ؟

[سوال کوونکی : دمهاجرینو مسکینان او ابو ذرِ غفاری رضي الله عنهم]

جواب : ای ابوذره رضي الله عنه موږ تاته داسې کلمې درښیو او درکوو چې کم خلګ (په ثواب کې) ترتاسې مخکې دی هغه ته به ورسیږی یعنی دهغوی برابر به سی او کم خلګ چې په ثواب او عمل کې ترتاسې شاته دی هغه به ستاسې برابری ونکړای سی ، البته کم سړی چې همدغه عمل وکړی (کم چې تاسی ته درښیم هغه به ستاسې سره برابر سی ، هغه عمل دادی چې) دلمانځه بعده درې دیرش ۳۳ واره اَللهُ اَكْبَرُ او درې دیرش ۳۳ واره اَلْحَمْدُ لله او درې دیرش ۳۳ واره سُبْحَانَ الله اوپه آخر کې یو وار وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ، وایه ، (ابو داؤد وبخاری ومسلم)

شرح : ده ﷺ وفرمایل چې تر فرضو لمونځو وروسته دا کلمې وایاست ، کم خلګ چې دخیر په کارو کې یا داسلام په راوړلو کې ترتاسې مخکې تللې دی تاسی به هم دهغو سره برابر سی اوکم خلګ چې په درجه کې ترتاسې وروسته دی یعنی په نورو اعمالو کې دخیر شاته دی یا هغه خلګ کم چې دا کلمې نه وایی ترهغو به لوړ سی ، کله چې ده ﷺ مهاجرینو فقراوو ته دا کلمې وروښوولې نو غنیانو او مالدارو صحابه وو رضي الله عنهم هم دثواب او اجر په شوق ددې ویل شروع کړه ، فقراوو بیا عرض وکی چې یا رسول الله ﷺ مالداره خلګ خو دا وظیفه هم وایی نو هغه به بیا ترموږ لوړ سی نوده ﷺ ورته وفرمایل چې دا خو دالله جل جلاله عنایت او

ورکړه ده چاته چي وغواړي فضيلت ورکوی ، او په بعضو روایاتو کی راغلی دی چي ده ﷺ دفقراوو دارنګه علاج وروکی چي تاسی ته درې داسی شيان حاصل دی چي هغه غنيانوته هيځکله نه دی حاصل سوی ، اول : دا چي په جنت کی داسی لوړی بالاخانې دی چي جنتيان خلګ به هغه ته داسی ګوری لکه دمځکی اوسيدونکی چي دآسمان وستوروته ګوری ، هغه ته به نبی فقير داخليږی يا شهيد فقير يا مومن فقير ، بل څوك نه . دوهم داچي فقيران به جنت ته تر مالدارانو پنځه سوه کاله مخکی داخليږی . دريم دا چي غنی او فقير دواړه چي کله سبحان الله والحمد لله ولآ اله الا الله والله اکبر وايی نوغنی په ثواب کی هيځکله دفقير سره نسی برابريدی ، اودارنګه په نورو اعمالو کی دخير فقيرته زيات ثواب وی مالداره دهغه سره نسی برابريدی.

۳۰. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ دحق خبری په پوښتلو کی خدای تعالی ﷻ دشرم او لحاظ حکم نه دی فرمايلی ، ځکه نو زه عرض کوم چي که چيری ښځه په خوب کی هغه حالت ووينی کم چي سړی يې وينی (يعنی احتلام يې وسی) نو پرښځی باندی به غسل واجب وی او که نه ؟

[سوال کوونکی : ام سليم مور دانس رضی الله عنه او خوله بنت حکيم رضی الله عنهن]

جواب : هو ! په دې حالت کی غسل واجب دی که چيری اوبه وليدل سی (بخاری ومسلم وابوداؤد ونسائی)

شرح : يعنی تر خواب وروسته که چيری پرجامو باندی منی په نظر راسی نو غسل واجب دی اوکه چيری يوازی داډول خوب وليدل سی منی نه وی وتلی نوغسل نه دی واجب ، پردې مسئله باندی دټولو علماءِ اسلام اتفاق دی ، او دنارينه وو دپاره هم دا حکم دی کم چي دښځو په ځواب کی وفرمايل سو ، ددې حديث څخه معلومه سوه چي ښځوته هم احتلام راځی ، که څه هم چي بعضو ته نه راځی ، لکه څنګه چي کله ده ﷺ ددې ذکر سوی پوښتنی لوړ جواب وفرمايی نو دجناب رسول الله ﷺ زوجې مبارکی حضرت ام سلمه رضی الله عنها په تعجب سره عرض وکی چي يا رسول الله ﷺ ښځوته هم احتلام راځی ؟ نوده ﷺ په جواب کی ارشاد وفرمايی چي هغه خو هم دنارينه وو جوړه دی . که چيری په دوی کی هغه ماده منويه نه وای دکم په وجه چي احتلام کيږی نو بيا به کوچنيان ددوی سره څنګه مشابه کيدی .

اودا هم معلومه سوه چي کم ځای چي دفتنې انديښنه نه وی که چيری ښځه په خپله

ولاړه سی دعالِم څخه دمسئلو پوښتنه وکړی نو هیڅ منع نسته پکښی ، کله چی دشرم مسئله وه ددې وجی ام سلمه رضي الله عنها دسوال په شروع کی په طریقه دعذر دا عرض وکی چی الله تعالی دضروری او دحق دخبری په پوښتلو کی دشرم حکم نه دی فرمایلی . حیا نهایتی ښه خوی دی ، جناب سید الکونین ﷺ فرمایلی دی چی حیا هم ایمانی خوی دی او ارشاد یې فرمایلی دی چی حیا چی هر څومره وی ټوله ښه ده لیکن حیا او لحاظ تر هغه ځایه ښه ګڼل کیږی چی دهغه څخه ددین په ضروری شیانو کی خلل او تاوان پیښ نسی ، مثلاً دحیا خبره داده چی دجنابت غسل دا ډول وکړه چی خلګ درخبر نسی ، لیکن که ددې دوجی څخه لمونځ قضا کیدی نو حیا بیا جلا پریږده غسل وکه او لمونځ ادا که ، یا یوه ضروری مسئله دشرم او لحاظ دوجی څخه معلومه نه ده درته نودهغه په وجه سره په دین کی تاوان مه اچوه بلکه ویې لیکه یا یې په ژبه باندی په خپله یا دیو بل چا په ذریعه په ښه ډول باندی دیو عالِم څخه وپوښته ، پرداسی ځایو باندی شرم کولو ته شرعًا حیا نه ویل کیږی ، مجاهد رحمة الله علیه چی ډیر لوی تابعی دی فرمایی چی کم شخص حیا (او تکبر) کوی هغه علم نسی زده کولای .

اړوند مسئلې : که چیری څوك بیده سو او ترپورته کیدلو وروسته یې پرکالو یا بدن باندی لوندوالی یا ټپله پیدا کړه او دا یقین یې نه وو چی منی دی بلکه شاید چی مذی وی په دې حالت کی هم غسل واجب دی که یې لوندوالی پیدا کی لیکن خوب نه وو ورته یاد بیا هم غسل واجب دی .

۳۱. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ یو سړی دغیرت (او دلوړ عزت) دوجی څخه جهاد کوی او یوڅوك دشجاعت ښکاره کولو دپاره او یوڅوك دریا په وجه (یعنی خلګو ته دځان ښکاره کولو او لوی مجاهد مشهور کیدلو په نیت باندی) جهاد کوی نوپه دې مجاهدو خلګوکی دچا جهاد فی سبیل الله سو ؟

[سوال کوونکی : لاحق بن ضمیره رضي الله عنه]

جواب : کم سړی چی ددې دپاره جهاد کوی چی دالله جل جلاله کلمه لوړه وی (یعنی دتوحید کلمه جاری وی او اسلام غالب وی) دهغه جهاد فی سبیل الله دی (بخاری)

شرح : دآنحضرت ﷺ دجواب څخه معلومه سوه چی دعمل مدار دخیر نیت دی ، چی هرڅومره ښه عمل وی په بد نیت سره دهغه ثواب باطلیږی ، تردې پوری چی جهاد هم چی دمال او نورو په نیت وی دالله تعالی دپاره نه ګڼل کیږی او ثواب نه

پـر ورکـول کـیږي او هغـه فـضیلتونه او بزرګـۍ چـې کـم دشـهید پـه حق کـې وارد سویدی دهغو مـستحق بـه نـه وي او پـه آخرت کـې بـه لوړې مرتبې او عـالی درجې دشهیدانو پـه ډول نکی پیدا کـه څـه هـم چـې پـه دنیا کـې دده دکفن او دفـن معاملـه دشهیدانو پـه مثل سره وکړل سی ، اصلي او حقیقي شـهید هغـه دی چـې دکلمـة الله دلوړ والي دپاره سر پریکړي او دالله تعالی دیادوني او ذکـر دلوړیدو دپـاره خپلـه وینه وبهوي . اَللّٰهُمَّ ارْزُقْنَا شَهَادَةً فِیْ سَبِیْلِكَ

۳۲. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ دمحرم دپاره دکومو جامو پرېښوول ضروري دي ؟
[سوال کوونکی: یو شخص په روایت عبد الله بن عمر رضي الله عنهما]

جـواب : کرتـۍ دي نـه اغونـدي ، بـاران کـوټ (١) دي نـه اغونـدي ، پـایجامـه دي نـه اغوندي، لنګوټه دي نه تړي ، اونه دي داسي جامې اغوندي چې په رس یا زعفرانو باندي رنګ کړل سوي وي اونـه دي موزې اغونـدي مګر هو! دکـم سړي سره چـې چپلکي یا بوټونه نه وي هغـه دي موزې دارنګـه پـرې کړي او وادې غونـدي چـې تـر بجلکو یې کښته سي (ابوداؤد) .

شرح : دباران کوټ او لنګوټې په ممانعت کې هغـه ټولي جامې داخلي دي چـې پـه هغـه سره سر پټیږي ، دزعفران پـه رنګ رنګ کړل سوي جامـه ښځوته یـوازي پـه حالت کې داحرام منع ده او نارینه وو ته هیڅکله جائز نه دي ، نه په احرام کې اونـه بې له احرامه ، دا پوښتنه سره دشرحې پـه بـل ځای کې ذکـر سـویده ، لـیکن دسـوال الفاظ یې مختلف دي ددې وجې دوباره ذکر سوه .

۳۳. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ ددې سړي په اړوند څه ارشاد دی څوك چې دیوقـوم (یعني جماعت اوګروپ) سره محبت او دوسـتي لـري لـیکن دهغـه سره یوځـای نـسي (یعني عملِ صالح او فضیلت دومره حاصل نکړي چې په درجه کې دهغـه سره برابـر سي) ؟ [سوال کوونکی : یو شخص نا معلوم نامی]

جواب : انسان به دهغه چا سره وي دچا سره چې یې دوستي وي (یعني پـه قیامـت کې به دهغو خلګو په ټولۍ کې داخل ګڼل کیږي) بخاري شریف .

شرح : ددې حدیث څخه دصالحو بندګانو یعني انبیـآء او اولیـآء علیهم السلام دمحبت نهایتي فضیلت او ډیره لویه خوبي او ګټه ښکاره سوه ، چې کـم سړی ددوی محبت

(١). په احادیثو کې لفظ دبُرنس ذکر دی ، بُرنس : یو قسم ټوپۍ ته هم وایي او دباران کوټ او نورو ته هم وایي . منه رحمه الله تعالی

ساتونکي وي هغه ته به هم ددې قسم مرتبې او اخروي درجې ورکول سي لکه څنګه چې هغوي ته ورکول سويدي سره ددې چې هغه ددوي سره برابر عمل نه دي کړي ، ليکن يوازي په ژبه سره دمحبت نوم اخيستل او دا خيال کول بې ځايه دي چې موږ به خامخا دخداي ﷻ ددربار په نژدې کسانو او دلوړو درجو په خلګو کې شامل يو برابره خبره ده که مو عمل هر ډول ولې نه وي .

حق دادي چې دفسق او فجور شرك او بدعت سره سره ددې پاکو حضراتو محبت نسي يوځاي کيدلاي ، ددې مقبولو خلګو دمحبت نور ظاهري او باطني تاريکي ايسته کوي اودانسان اعمال او عقآئد پاك او صفا کوي ، ريشتيا محبت دادي چې دخپل وس تر اندازي پوري ددوي په ارشاد باندي عمل وکړاي سي ، عقآيد او اعمال طرز او طريقه ددوي اختيار کړل سي .

فآئده : امام بخاري رحمة الله عليه ددې حديث يو بل مطلب هم بيان کړيدي چې هر سړي په دنيا کې اکثره دهغو خلګو سره اوسي دچاچې دوست وي که يې داهل علمو سره محبت وي نودهغوي په مجلس کې حاضر اوسي او دهغوي طريقه اختياروي ، که يې دفقيرانو سره مناسبت وي نوهغه رنګ اختياروي ، ددولت دخاوندانو يا درئيسانو يابد معاشانو سره يې که محبت وي نودهغو په خبرو کې ډوب اوسي وعلى هذا القياس ، مقصد دا چې ديوچا طرز او طريقه اختيار کول او يا يوځاي ورسره اوسيدل دمحبت علامه ده .

۳۴. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ زه ښکار کوم زياتي جامې اغوستل او ورسره اوسيدل تکليفي وي ، که چيري يوازي په لنګ کې لمونځ وکم نو جآئز دي که نه ؟

[سوال کوونکی : سلمه بن اکوع رضي الله عنه]

جواب : هو ! کوه يې ، ليکن هغه په ګريبان پوري مښلوه (ددې دپاره چې دننه بدن نسي معلوم) اوکه هيڅ نسوه پيدا نو په يوه ځوز يې ورپوري مښلوه . (ابوداؤد)

شرح : دنارينه دپاره په لمانځه کې صرف دنو څخه تر زنګنو پوري بدن پټول فرض دي نوکه يې چيري لنګ دومره کښته وي چې په رکوع او سجوده کې يې زنګنونه او نورنه خلاصيږي نوپه دې لمونځ کيږي ، پرتوګ يا يايجامه خاص ضروري او لازمي نه ده لکه چې دعربو اکثره صحرايي اوسيدونکي صرف يو لنګ لري ليکن که چيري دګرته ګريبان لوي وي نو غوټه ، صدف يا بټن ورلګول پکار دي که نه وي نوکښته طرف ته که نظر وکړل سي نوخپل بدن به په نظر ورسي، که يې چيري

غوټه یا بټن هیڅ ونه لګول او ګریبان یې خلاص پاته پرېښووی نوهم لمونځ صحیح دی لیکن مکروه دی ، ددې وجه څخه جناب رسول الله ﷺ وفرمایل چی که چیری دګریبان دچاك دبندولو دپاره بل شی پیدا نسو نو ځوز دی ورپوری ولګوی کم چی په ځنګله کی هرځای پیدا کیږی .

مسئله : که چیری کُرتۍ یا پاجامه دکښتی خوا څخه دومره خلاصه وی چی که چیری یو سړی دکښتی خوا څخه ورته وګوری نو دده بدن معلومیږی لیکن دلوړی خوا څخه بالکل پټ وی نوپه لمانځه بالکل تاوان نه رائی .

۳۵. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ دحائضې ښځی سره خوراك كول جآئز دی که نه ؟

[سوال کوونکی: عبد الله بن سعد ورور دحکیم بن سعد انصاری رضي الله عنهما]

جواب : هو ! جآئز دی ، ورسره خوراك کوه . (ترمذی وابوداؤد) .

شرح : کله چی په حیض کی ښکاره نجاست پر ټوله بدن باندی نه وی ددې وجی دحآئضې لاس او خُله هم پاك وی، ددې وجی ددې سره یوځای په خوراك كی یا ددې څخه دپاته سوی خوراك یا اوبو په خوړلو او چیښلو کی هیڅ ممانعت نسته او نه هیڅ قسم کراهیت پکښی سته ، په حدیث شریف کی وارد دی چی دیوه هډوکی دیوه طرفه څخه اول وار حضرت عآئشې رضي الله عنها خوراك وکی اوبیا دهمدغه طرف څخه آنحضرت ﷺ هم خوراك وکی اوپه پیاله کی حضرتِ عآئشې رضي الله عنها اوبه چیښلی وی ، اوبیا آنحضرت ﷺ هم پرپیالې باندی ددې دخُلې پرځای خپله خُله مبارکه کښېښول او پاته سوی اوبه یې وچیښلی .

۳۶. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ موږ داهلِ کتابو خلګو (یهودو او نصاراوو) په ملك کی اوسو آیا موږ ددوی په لوښو کی خوراك وکو او موږ دښکار په ځای کی اوسو (یعنی په هغه ځای کی چی دښکار قابل حیوانان پکښی ډیر وی) په خپله لیندۍ سره هم ښکار کوو اوپه خپلو غیرِ تعلیم یافته سپیانو سره هم ښکار کوو ، په دې کی کم شیان زما دپاره صحیح دی او کم نه دی صحیح ؟

[سوال کوونکی: حضرت ابی ثعلبه خشنی رضي الله عنه]

جواب : داهلِ کتابو دلوښو کم چی تا ذکر وکی دهغو په اړوند دا حکم دی چی که چیری تاسی دهغه څخه ما سوا بل لوښی پیدا کی نوددوی په لوښی کی خوراك مه کوی اوکه بل لوښی نه وو نو هغه پرېولی اوپه هغه کی خوراك وکی ، او هغه چی تاسی دلیندۍ څخه په غشی غورځولو سره ښکار کړیدی او (دغشی غورځولو پر

وخت مو) دخدای ﷻ نوم اخیستی دی هغه هم خوری (برابره خبره ده که ترغشی غورځولو وروسته ژوندی په لاس درسی او که مړ) ، اوکم چی په تعلیم یافته سپیانو سره ښکار کوی او (دسپیانو دایله کولو پروخت) دالله ﷻ نوم یې اخیستی وی هغه هم خورئ (برابره خبره ده که ژوندی په لاس درسی اوکه مړ) اوکم چی په غیرِ تعلیم یافته سپیانو باندی ښکار کول کیږی هغه ته مو که چیری دحلالولو موقع پیدا کړه (یعنی ژوندی پیدا سی او ذبح کړل سی) نو خوری یې اوکه مړ پیدا کړل سی او ذبح نکړل سی نوبیا یې مه خوری . (بخاری شریف)

شرح : ابو ثعلبه خشنی رضی الله عنه چی دهغه نوم داکثرو علماوو په نزد باندی جرثوم وو دشام په ملك کی اوسیدی چی هلته دعربو بعضی هغه قبیلې هم آبادی وی کمی چی نصرانی سوی وی دې خلګو چی کله په خپلو لوښو کی دخنزیر غوښی هم پخولی او شرابونه یې پکښی اچول او مسلمانانوته به کله کله دهمسایګی په وجه یا کله په سفر کی ددوی دلوښو داستعمال ضرورت پېښېدی ، ددې وجی ددې په اړوند ابو ثعلبه رضی الله عنه پوښتنه وکړه ، ده ﷺ وفرمایل چی په وخت کی دضرورت دالوښی ښه پرېولی اوپاك یې کی اوبیا یې استعمال کړی اوکه نور لوښی پیدا سی نوبیا دا مه استعمالوی ، په دې لوښو کی چی کله دنجاست شبه بلکه یقین وو ددې وجی پرېول یې واجب سوه او بې له ضرورته استعمال یې ناجآئز سو ، لیکن داهلِ کتابو او هنودو او نورو داسی لوښی چی په هغه کی دنجاست شبه نه وی بې له ضرورته هم استعمالول روا دی او دهغو پرېول صرف مستحب دی واجب او ضروری نه دی ، په بِسْمِ الله ویلو اوبیا غشی غرځولو سره چی کم حیوان مړسی دهغه خوړل حلال او صحیح دی او که تر زخمی کیدو وروسته ژوندی پیدا سی نوبیا یې ذبح کول واجب دی .

تعلیم یافته هغه سپی دی چی دهغه دا عادت جوړل کړل سی چی ښکار وکی او سیده یې راوړی او په خپله یې ونخوری ، څه وخت چی درې واره ښکار وکی اوپه خپله یې ونخوری نو شرعًا ورته معلّم یعنی تعلیم یافته ویل کیږی ، پر هغه باندی که چیری بسم الله وویل سی او ایله کړل سی او هغه یو حیوان مړ کی او رایې وړی نو حلال او طیب دی ، بیا هم که چیری یو وخت دهغه څخه دی په خپله خوراك وکړی نو معلم کیدل به یې باطل سی او څه وخت چی دهغه څخه وروسته بیا درې واره په امتحان کی کامیابه سی (یعنی ښکار راوړی اوپه خپله یې ونخوری) نوبیا

به معلّم سی .

باز اونورو مرغانو ته هم که چیری دښکار په واسطه تعلیم ورکړل سی نو دهغه مړ کړل سوی ښکار چی راوړی جآئز دی، په دې کی دا شرط هم نسته چی په خپله به یې نخوری ، که یې چیری مړکی اوپه خپله یې هم وخوری بیا هم هغه حلال دی ، په دې شرط چی بسم الله پر ویل سوی وی او دی ایله سوی وی ، دهغه دمعلم کیدو دپاره فقط دا کافی ده چی ایله کوونکی یې په کم وخت کی چی (درابللو په اشارې یا آواز سره) راوبولی نودی بیرته راسی مګر شرط دا دی چی سپی یا باز او نورو چی کم حیوان مړ کړی وی په هغه کی یې زخم کړی وی که یې بېله زخمه مړ کړی وو نوبیا نه دی حلال .

غیرِ تعلیم یافته سپی که په ښکار پسی ایله کړل سی او ژوندی یې راوړی نو چی حلال کړل سی خوړل یې جآئز دی لیکن که یې چیری مړ کړی او رایې وړی نودهغه خوړل نه دی جآئز .

مسئلې : که چیری سپی یو حیوان مړ کی دهغه څخه یې یوڅه قدر وخوړل اوبیا هم هغه تاته ژوندی ورسیدی نو په ذبح کولو سره یې خوراك جآئز دی مګر سپی لا تراوسه پوری معلم نه دی ترڅو چی درې واره یې بیا امتحان ونکړل سی او په هغه کی کامیاب نسی ، که چیری سپی فقط دښکار وینی وچیښلی غوښی یې نه وی خوړلی نو هغه ښکار بالکل حلال دی ، او دسپی معلم کیدل هم ددې څخه نه باطلیږی ، که چیری سپی یا باز یا نورو ښکار کوونکو حیوانانو یو ښکار زخمی کی او ژوندی یې راوړی نودهغه ذبح کول ضروری دی که چیری ذبح نکړل سی نو حرامیږی ، او دغشی دښکار همدا مسئله ده ، که چیری پریوه سپی بسم الله وویل سوه او دهغه سره بل سپی یوځای سو چی بسم الله نه وه پر ویل سوی یا معلم نه وو اوبیا یې په ګډه یوښکار وکی نو هغه ښکار حرام دی .

ناپاکه لوښی په پرېوللو سره پاکیږی ، که څه هم چی په هغه کی نجس شی پوخ سوی وی ، که چیری بسم الله وویل سی اوپه ځنګله کی داسی یو دام واچول سی چی په هغه کی په لویدو سره حیوان زخمی سی او یو حیوان چی زخمی سوی وو بیا دهغه زخمه څخه پسی مړ سو نو نه دی حلال البته که چیری ژوندی لاس ته درسی نو چی ذبح یې کړی خوړلای یې سی .

۳۷. **پوښتنه** : ای سیدِ عالَم ﷺ زه یو داسی سړی یم چی ښایست (او صفائی او

نفاست) ماته ډیر خوښ دی اولکه څنګه چې ته ﷺ راته ګوری الله تعالی ماته دا نعمت را عطا کړی هم دی ، اوس زما داصلیت او پاکیزګی تردې اندازې پوری خیال دی چې ماته دا هم خوښه نه ده چې دیوچا دبوټو تسمه هم زما ترهغې لوړه سی (یعنی دا غواړم چې زما هر شی ترټولو ښه او لوی وی تردې اندازی چې دچپلکو او بوټو تسمه هم) آیا دا خبری هم په تکبّر کی داخلی او ممنوع دی اوکه ددې څخه کمه منع نسته ؟
[سوال کوونکی: یوشخص په خپله په روایت دابن مسعود اوابی هریرة رضي الله عنهما]
جواب : الله تعالی جمیل دی ، جمال (ښایست او صفآئی) خوښوی ، (نو داشیان تکبّر نه ګڼل پکار دی) بلکه دحق دخبری څخه (په زور سره دپاره دنحوست) انکار کول او خلګ حقیر او خوار ګڼل تکبّر دی . (بخاری ومسلم وترمذی وابوداؤد بالفاظ مختلفة)
شرح : د الله تعالی دجمیل کیدو څخه دا مراد دی چې د هغه ﷻ صفات ، افعال ، اسمآء او اغراض مقصد ټول شیان بهتر او عمده دی ، نو هغه ﷻ دهرشی دښایست اوعمدګی خوښوونکی دی، نفیسی او ښې جامې اونور درلودل کم بد کار نه دی، بلکه په صورت کی دقدرت او پراخی همدا خوښ او مستحب دی لکه چې حضرت سید الکونین ﷺ چې کله یو شخص چې مالدار او خاوند دپراخۍ وو په کمزوری حالت او مفلسانه جامه کی ولیدی نو وې فرمایل چې کله خدای ﷻ تاته نعمت درکړیدی نوپکار دی چې دهغه اثر پر تا باندی ښکاره وی البته نور خلګ خوار او یا د هغوی جامې او نور ذلیل ګڼل او په خپل زړه کی د لوړوالی او بهتر والی خیال راوړل نهایتی عیبجن کار او حرام دی ، دارنګه تر حد زیات په زینت او ښایست کی مصروفه کیدل او اسراف کول هم په ګناه کی داخل دی .
حاصل داچې کبر یو دزړه کار دی چې دهغه تاثیر داهم دی چې دخپلی رایې یا عقیدې په مقابله کی دحق خبری دقبلولو څخه نفرت کول کیږی دنورو عقیده، خیال رایه ، قیاس ، صورت او لباس خوار او حقیر ګڼل کیږی ، کله کله سره دښکاره عزته او وجاهته او سامانه په زړه کی دا فکر او مضمون نه وی او کله کله سره دبی سر او سامانۍ او دقّت (دِغت) او حیرانتیا دکبر فکر او مضمون اودخپل ځان ښه ګڼلو چرت په زړه کی وی ، لکه چې روایت کړل سویدی چې حضرت سیّد عالَم ﷺ تشریف وړی په لار کی یو نهایتی مفلس او محتاجه فقیر ولاړ وو ، خلګو وویل

چي لږ دلاري څخه ليري سه آنحضرت ﷺ تشريف راوړي ، نوده وويل چي لار خو لا ډيره خالي ولاړه ده ، اوهم هلته دريدلی پاته سو ، نبی ﷺ صحابه وو رضي الله عنهم ته وفرمايل چي په ده کی تکبّر دی ، هغوی رضي الله عنهم عرض وکی چي ای حضور ﷺ ! په دومره ذلت او خواری ، بيکسی او مفلسی کی څنګه تکبّر کيدلای سی ؟ نبی ﷺ وفرمايل : چي دا (تکبّر) خو دزړه سره تعلق لرونکی شی دی (پر سامان او ثروت باندی موقوف نه دی) البته ددبدبې او حشمت په موجود والی کی دهغه زړه دکبر دمضمون ښکاره کيدل ډير ښکاره کيږی . اَللّٰهُمَّ طَهِّرْ قُلُوْبَنَا مِنْ دَنَسِ الْكِبْرِ وَالْكُفْرِ

۳۸. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ موږ سبا ددښمن دمقابلې دپاره روانيدونکی يو او زموږ سره چاقو نسته نو آيا موږ دبانس په تيره څوکه اونورو داسی شيانو سره ذبح کولای سو ؟ [سوال کوونکی: رافع بن خديج رضي الله عنه]

جواب : داسی يوشی درسره واخله چي دهغه څخه وينه وبهيږی اودخدای ﷻ نوم واخله او ذبح وکه او هغه غوښی وخوره ، البته په کم شی سره چي ذبح کوی هغه بايد چي غاښ او نوك نه وی ، اوددې وجه هم درته ښيم ، په غاښ باندی ددې وجی ذبح کول روا نه دی چي هغه هډوکی دی او په نوك سره ددې وجی روا نه دی چي هغه دحبشيانو چاقو دی . (بخاری وابوداؤد ومسلم)

شرح : کله چي دا خلګ ددښمن مقابلې ته تلونکی وه اوهلته په غنيمت کی دداسی حيوانانو دنيول کيدو اميد وو چي هغه ذبح کړل سی اووخوړل سی او په تورو سره ذبح کول دې حضراتو نه خوښول ولی چي تيزوالی يې ځی ، ددې وجی يې سوال وکی چي آيا په بل شی هم ذبح جائز ده او که نه ؟ نبی ﷺ په هر داسی شی سره دذبح کولو اجازه ورته وفرمايله چي تيز او څوکه لرونکی وی چي په هغه سره رګونه پرې کړل سی او وينه وبهيږی ، ليکن کله چي بعضی حبشی او ځنګلی خلګو به يوشی په نوك او غاښ باندی پرې کی اوذبح به يې کی ددې وجی يې منع ورڅخه وفرمايله چي په غاښ سره ذبح مه کوی ځکه چي هغه هډوکی دی اوپه هډوکی سره ذبح جائز نه ده ، ولی چي په دې سره په ذبح کولو سره به هغه نجس سی ، اوپه نوك سره ذبح کول دحبشيانو طريقه ده ددې څخه پرهيز لازم دی ، ليکن دعلماٰء حنفيه وو په نزد په هغه نوك او غاښ سره ذبح کول حرام دی چي هغه پر خپل ځای لګيدلی وی ، که چيری په راکښل سوی غاښ يا پرې سوی نوك سره ذبح وکړل سی نوکه څه هم چي سخت مکروه دی مګر حلال دی، دآنحضرت ﷺ دجواب

څخه معلومه سوه چې دذبح دپاره وینه بهوونکي اوپرې کوونکي شی ضروري دی نوکه چیری بسم الله وویل سی په لکړه یا ربړ (غُلیل) یا ډبری سره ووهل او مړسی نونه دی حلال .

۳۹. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ خلګو لره ترټولو زیات جنت ته داخلوونکی کم شی دی او ترټولو زیات دوږخ ته داخلوونکی کم شی دی ؟

[سوال کوونکی : صحابه رضي الله عنهم په روایت دابو هریرة رضي الله عنه]

جواب : خلګوته ترټولو زیات جنت ته داخلوونکی دالله ﷻ څخه بیره ده (تقوٰی) او ښه اخلاق دی اوپه اور کی ترټولو زیات داخلوونکی خُله او شرمګاه (عورت) دی .
(ترمذی وابن ماجه) .

شرح : اصلی او حقیقی سبب ددخول فضل او رحمتِ خداوندی دی ، لیکن په ظاهر کی لوی سبب چې دهغه څخه خلګ په جنت کی داخِل سی دالله تعالی څخه تقوٰی کول او بیریدل دی ولی چې ادنٰی (ډیره کښته) درجه دتقوٰی دشرك څخه ځان ساتل دی اوبې له دې جنت ته داخلیدل نسی کیدی او دګناهونو څخه محفوظه کیدل هم تقوٰی ده په دې سره هم انسان ددوږخ څخه لیری کیږی او دجنت مستحق ګرځی ، داعلٰی درجې تقوٰی داده چې دغیر الله خیال هم په زړه کی نه راوړی ، وَذٰلِكَ فَضْلُ اللهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَآءُ ، او ښه اخلاق هم لوی سبب دی ، ولی دکم سړی چې دزړه اخلاق او ملکې ښې وی دهغه څخه اعمال او افعال هم خوښ صادریږی او دنورو خلګو سره هم په احسان او ښه سلوك سره پیش کیږی ، چاته ضرر نه رسوی ، بلکه په ښو اخلاقوکی ترقی کیږی ، اوبیا خپلو ضرر رسوونکو ته هم راحت او ګټه رسوی او دهغو سره احسان کوی .

اوپه دوږخ کی دداخلیدو لوی سبب خُله او شرمګاه (عورت) دی ولی چې ددې دوو دوجی څخه خدای تعالی ﷻ ناراضه کیږی ، اودده ﷻ نارضایی دوږخ ته دتللو اصلی سبب دی او دهمدې وجی څخه ښه معامله پرېږدی او دخلګو سره مخالفتونه او نزاع کوی او دهغوی حقوق تلفوی ، جناب رسول الله ﷺ ته الله تعالی جوامع الکلم ورکړی وی یعنی داسی کلامونه او ویناوی ډك دقدرت او ملکې چې الفاظ یې نهایتی مختصر او لږ وی او معانی یې نهایتی ډیری وی ، لکه چې په دې ځای کی جنت دداخلیدلو په اسبابو کی یې تقوٰی دالله ﷻ څخه بیره وفرمایل چې ددې څخه دې طرف ته اشاره ده چې دالله ﷻ سره معامله صحیح کوه دهغه ﷻ دټولو

احکامو تعمیل (پرځای کول) کوه دکومو خبرو دکولو چی یې ارشاد فرمایلی دی هغه پرځای راوړه او کم شیان چی یې منع کړیدی هغه مه کوه ، او دوهم سبب یې ښه اخلاق وفرمایل چی ددې څخه دې طرف ته اشاره ده چی دخدای ﷻ دمخلوق سره معامله صافه ساته او ښکاره ده چی دا خبری دټول شریعت خلاصه او په جنت کی دداخلیدلو داعلی اسبابو څخه دی ، هلته یې دوږخ ته دداخلیدلو په اسبابوکی خُله بیان کړه ، ولی چی په مطابق دارشادِ نبوی ﷺ دژبی ساتنه ددین اصل دی او حلال خوراك دپرهیزګاری مغز دی ، دژبې دناجآئزو اونا مشروعو کلمو څخه دنه محفوظ کیدو په سبب او دحرامی ګولې څخه دپرهیز نه کولو په وجه باندی انسان ددوږخ مستحق ګرځی.

دوهم سبب یې فرج (شرمګاه) وفرمایل ځکه چی دهغه شهوت په نهایتی تیزی سره پر انسان باندی حمله کوی او هغه مغلوبه کوی اودده عقل ړندوی اوپه دې سره دانسان څخه ددوږخ کنده جوړوی ، ددې دشر څخه محفوظ اوسیدل دلویو دیندارو خلګو کاردی ، اوپه وَالَّذِيْنَ لِفُرُوْجِهِمْ حٰفِظُوْنَ سره الله تعالی ددوی تعریف فرمایلی دی ، حاصل دادی چی اکثره اسباب دهمیشنی نیکبختی اواُخروی کامیابی دتقوٰی او ښو اخلاقو څخه تر لاسه کیږی او اکثره اسباب دهمیشنی بدبختیۍ او اُخروی غمونو دخُلې او فرج په واسطه پرذمه باندی لویږی .

۴۰. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ بعضی خلګ (کم چی نوی نوی مسلمانان دی) موږ ته غوښی دخرڅولو دپاره راوړی ، معلومه نه وی چی هغوی پردې باندی دذبح پر وخت دخدای ﷻ نوم اخیستی وی اوکه نه ؟ (ولی چی هغوی داسلامی قواعدو څخه پوره نه وی خبر) دداسی غوښو خرڅول او خوړل جآئز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : یوقوم داهل عربو څخه]

جواب: (هیڅ شبه مه کوی) تاسی پرهغه باندی دخدای ﷻ نوم واخلی او خوری یې .
(بخاری شریف)

شرح : دآنحضرت ﷺ دارشاد مطلب دادی چی کله هغه خلګ مسلمانان دی او ظاهر حال دمسلمان دادی چی هغه بسم الله وایی او ذبح کوی نوپه زړه کی شکو او شبهاتو ته ځای مه ورکوی چی شاید چی بسم الله یې پرې ایښی وی ، بلکه بې له تکلیفه دخدای ﷻ نوم واخله او خوره یې ، دا مقصود نه دی چی که چیری هغه دخدای ﷻ نوم نه وو اخیستی نوپه هغه وخت کی به ستا بسم الله ویل کافی سی او

نه هم دا منظوره (مقبوله) ده چې که چيرې په يقين سره معلومه سي چې هغه دذبح په وخت کې دخداى ﷻ نوم نه دى اخيستى نوبيا يې هم خوره ، بلکه په داسې ځاى کې پرغالب ګمان باندې حکم ورکول کيږي کله چې دهغه دحال او قرينې څخه نسى معلومه او غالب ګمان سى چې دخداى ﷻ په نامه سره به يې ذبح کړې وى نوبيا يې خوړل جائز دى ، لکه چې په بعضو رواياتو کې دى چې نبى ﷺ وفرمايل چې دهغه څخه ښه قسم واخلى چې دخداى ﷻ په نامه يې ذبح کړيده ، بيا يې خورى ، که چيرې غالب ګمان دالله ﷻ دنوم دپرېښوولو وو نو بيا يې خوراك حرام دى .
۴۱. **پوښتنه** : زما زوى عبد الله (رضي الله عنه) په حالت کې دحيض خپلې زوجې ته طلاق ورکړى دى ، جائز دى که ناجائز او اوس څه کول پکار دى ؟
[سوال کوونکى : حضرت عُمرِ فاروق رضي الله عنه]
جواب : (طلاق لويدلى دى مګر) هغه ته حکم وکه چې رجوع وکړى اوپه خپله نکاح کې يې ولرى ترڅو چې ددې حيضه څخه پاکه سى او بيا حيض ورته راسى او بيا پاکه سى تردې وروسته که يې خوښه وى په نکاح کې دې يې ورسره پرېږدى اوکه يې خوښه وه (په همدې طهر کې دى) تر نژديکت کولو دمخه طلاق ورکړى . (بخارى شريف)
شرح : دحيض په حالت کې طلاق ورکول ډير بد او ناخوښه دى ، او آنحضرت ﷺ پردې باندې ناراضګى ښکاره کړه ، بيا هم په دې حالت کې چې کم طلاق ورکول سى هغه دجمهورو علماوو په نزد باندې واقع کيږي ليکن رجوع کول بيرته واجب دى لکه چې آنحضرت ﷺ په دې قصه کې درجوع کولو حکم فرمايلى دى او تر رجوع کولو وروسته چې کله هغه دحيض څخه پاکه سى نو دوباره طلاق ورکول جائز کيږي ، ليکن آنحضرت ﷺ دا حکم وفرمايې چې يو وار پاکه سى بيا دوهم وار حيض راسى اوبيا پاکه سى نو بيا طلاق ورکول کيږي دا حکم په ډول داستحباب دى ، په دې کې يو حکمت داهم دى چې که چيرې په اول طهر (۱) کې يعنى په اول وار دحيض پاکيدو څخه طلاق ورکول سى نوداسې به معلومه سى چې ګواکې دطلاق ورکولو دپاره يې رجوع کړې وه او که چيرې تر بل طهره پورې انتظار وسى نو داسې به نه وفهمول سى بلکه شايد چې په دومره زمانه کې يو دبل

(۱). په کمه زمانه کې چې ښځې ته حيض نه وى راغلى هغه ته طهر وايي چې دهغه لږ تر لږه موده پنځلس ۱۵ ورځې ده (او زياته موده يې ته يې اندازه نسته) . منه رحمه ربه جلّ وعلى

سره د اوسیدو الفت وسی او د طلاق خیال د زړه ځخه ووزی ، او نبی ﷺ ارشاد وفرمایی۔ چی دوباره په کم طهر کی طلاق ورکوی په هغه کی دی تر صحبت کولو مخکی طلاق ورکړی ولی چی په داسی طهر کی طلاق ورکول عمده او ډیر ښه دی په کم کی چی صحبت او جماع نه وی واقع سوی ، تر طلاق تیریدلو ته او بیرته په نکاح کی پاته کولو ته رجعت وایی ترڅو پوری چی یې یو یا دوه طلاقه ورکړی وی نو تر عدې تیریدو دمخه دمخه زوجه بیرته په خپله نکاح کی ساتلی سی دوباره دنکاح کولو ضرورت نسته بلکه صحبت کول او په ژبه سره ویل یې کافی وی . تر عدې تیرېدو وروسته یا تر درو طلاقو ورکولو وروسته یې په خپله نکاح کی نسی ساتلی ، دعمر رضي الله عنه زوی یوازی یو طلاق ورکړی وو ددې وجی رجعت ورته جآئز وو ، دکمی ښځی سره چی تر اوسه صحبت لانه وی سوی هغې ته په حالت کی دحیض هم په طلاق ورکولو کی هیڅ ممانعت نسته .

۴۲. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ موږ ته په حالت کی دجنابت بیدیدل جآئز دی ؟

[سوال کوونکی : عمر بن الخطاب دپاره دخپل زوی عبد الله بن عمر رضي الله عنهما]

جواب : هو ! اودس وکی او بیا بیدیدل پکار دی بیا چی موکله وغوښتل غسل وکی ، (مسلم وبخاری)

شرح : دحضرت عمر رضي الله عنه زوی عبد الله بن عمر رضي الله عنهما ته دشپې په وخت اکثره دغسل کولو ضرورت کیدی اوپه دې وخت کی ورته غسل کول دشوار او سخت وو هغه دخپل پلار حضرت عُمر رضي الله عنه ځخه دا مسئله وپوښتله ، عمر رضي الله عنه دا دجناب سرورِ عالَم رسول الله ﷺ په خدمت کی پیش کړه ، ده ﷺ دذکر پریولو او په عادی طریقه سره داودس کولو او بیا بیده کیدلو اجازه ورته وکړه ، لیکن داوداسه او استنجا کولو حکم یوازی دصفائی او پاکیزگی دپاره ده ﷺ په طریقه داستحباب فرمایلی دی ، که نه وی استنجا کول او اودس کول واجب او ضروری نه دی ، بې له دې هم بیده کیدل جآئز دی ، دا مضمون دنورو حدیثو ځخه معلوم سویدی ، په دې اوداسه سره که څه هم چی ټوله جنابت نه لیری کیږی لیکن په جنابت کی یو څه قسم تخفیف کیدلی سی ، ددې حدیث ځخه معلومه سوه چی چی په حالت کی دجنابت اوسیدل او بیدیدل جآئز دی ، په بعضو احادیثو کی چی کم ددې ممانعت معلومیږی او فرمایل سویدی چی په کم ځای کی تصویر یا سپی یا جنابت والا شخص وی هلته ملایکه نه داخلیږی ، هغه په هغه وخت کی چی

سُستی کوی او پروت وی او دلمانځه وخت پر تیر سی .

۴۳. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ مؤذن چی اذان وکی په ثواب کی تر موږ لوړیږی ، یو داسی چل راته وښیه چی موږ تر دوی کم نسو ؟

[سوال کوونکی : یو شخص په روایت دعبد الله بن عمر رضی الله عنهما]

جواب : لکه څنګه چی هغه اذان کوی تاسی هم په ژبه هغه کلمې وایاست (په ثواب کی به ددوی سره برابر سی) بیا چی کله دا کلمې وویل سی فارغه سی نودخدای جل جلاله څخه دیوشی سوال وکی الله تعالی به یې در کړی . (ابو داؤد وابن حبان ونسایی فی الیوم واللیلة) .

شرح : دمؤذن څخه چی دآذان کلمې واورول سی جواب ورکول یې لازمی دی یعنی کمه کلمه چی مؤذن وایی هغه دې په خپله هم وایی ، لیکن کله چی مؤذن حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ او حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ وایی نوبیا ددې په جواب کی لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ اِلاَّ بِاللهِ ویل پکار دی ، او دسهار په آذان کی چی اَلصَّلٰوةُ خَيْرٌ مِّنَ النَّوْمِ واوری صَدَقْتَ وَبَرَرْتَ ویل پکار دی ، دا خبره دنورو حدیثو څخه ثابته ده ، که چیری بالکل همدغه کلمې ووایی بیابه هم ثواب ور ورسیږی او جواب به اداء کړل سی ، ترجواب ختم کولو وروسته دی یوه ضروری دعا وکی او درود شریف دی ووایی ، د آذان جواب ورکوونکی ته دجنت خوشخبری ورکول سویده ، او تر آذان وروسته د اَللّٰهُمَّ رَبَّ هٰذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ الخ دعا تر آخره پوری ویونکی ته دخاص شفاعت کولو آنحضرت ﷺ وعده فرمایلی ده (د اذان تفصیلی حال او مسئلې او دعاوی او نور شیان ددې کمزوری مؤلّف (رحمة الله علیه) په رساله القول المتین کی لیکلی دی) .

۴۴. **پوښتنه** : زما دزوج (سعد بن خوله رضی الله عنه) وفات وسو په داسی حال کی چی زه حامله وم تروفات څو ورځی وروسته ما حمل کنښېښووی ، اوس می بله نکاح کول غوښتل چی ابو السنابل راغی او راته وې ویل چی ترڅو پوری دی دزوج دوفات څخه څلور ۴ میاشتی او لس ۱۰ ورځی نه وی تیری سوی تاته نکاح کول نه دی روا ، اوس زما دپاره څه حکم دی ؟

[سوال کوونکی : سبیعه اسلمیه رضی الله عنها]

جواب : تاچی کله حمل کنښېښووی په هم هغه وخت کی دعدې څخه ووتی ، اوس که ستا زړه وغواړی نو نکاح وکه (ابوداؤد ومسلم وبخاری) .

شرح : سبیعه رضي الله عنها دبنی اسلم دقبیلې اوسیدونکی وه ، دهغې زوج سعد بن خوله رضي الله عنه دبنی عامر دقبیلې څخه وو ، او دهغو مقدسو حضراتو صحابه کرامو رضي الله عنهم څخه وو چاته چې دبدر په غزا کې دحاضریدلو شرافت حاصل سوی وو ، کله چې آنحضرت ﷺ په حجة الوداع کې مکې معظمې ته تشریف راوړی نو دهغه وفات سوی وو (دبعضو روایاتو څخه معلومیږی چې هغه دبل چا دلاسه وژل سوی وو) سبیعه رضي الله عنها حامله وه ، شل ۲۰ ورځې وروسته یې کوچنی پیدا سو ، کله چې دحاملې عده دکوچنی ترپیدا کیدو پوری ده نوځکه سبیعې رضي الله عنها ددوهمی نکاح اراده وکړه اوپه زیب او زینت سره اوسیده ، ابو السنابل رضي الله عنه (چې نوم یې عمر یا عامر وو اوډیر ښه شاعر وو) هم ددې سره نکاح کول غوښتل مګر کله چې دده عمر زیات وو ددې وجی سبیعه رضي الله عنها دده څخه نه وه راضی او دخپل قوم دیو ځوان شخص سره یې نکاح کول غوښتل ، یوه روځ ابو السنابل ددې پرکور باندی راغی نویې ولیدل چې په نکریزو یې لاسونه سره کړی رانجه یې لګولی او ښه سینګار یې کړی ناسته ده او دنکاح دپاره تیاره ده ، ورته وې ویل په خدای قسم چې ته نکاح کولای نسی ، ترڅو چې دمځکنی زوج دوفات څخه څلور ۴ میاشتی او لس ۱۰ شپې نه وی تیری سوی ، ده ته مسئله نه وه معلومه دا ګمان یې وو چې په قرآنِ مجید کې چې کم دلسو ۱۰ ورځو او څلورو ۴ میاشتو دعدې حکم دی هغه دټولو هغو ښځو دپاره دی چې زوج یې مړ سی برابره خبره ده که هغه حامله وی اوکه نه وی ، او ددې تاخیر داهم فآئده وه چې دسبیعې رضي الله عنها بعضی قریبان چې ابو السنابل یې پیژندی اودده په ښو خویونو خبروه اوسبیعې رضي الله عنها ته یې دده سره دنکاح کولو ترغیب ورکړی وو او راضی کړی یې وه هغه په دې ورځو کی په مدینه منوره کی نه وه موجود ، ابو السنابل رضي الله عنه فکر وکی چې که چیری دهغو په نه موجودګی کی ددې نکاح دبل چا سره وسوه نو موقع به می دلاسه څخه ووزی اوکه چیری دعدې دمجبوری له امله په نکاح کی تاخیر او ځنډ راغی نوپه دومره وخت کی به هغوی هم را ورسیږی اوزما سره به یې نکاح راوکی، سبیعې رضي الله عنها لس ۱۰ ورځې دده په ویلو سره صبروکی لس ۱۰ ورځې وروسته دماښام تر لمانځه وروسته چې کله تاریکه سوه نوپه ښه پوره ډول یې ځادر پرځان را تاو کی او دمحتاجانو کومکی ، دبیچارګانو چاره ګر ، سردار دعالمو ﷺ په خدمت کی حاضره سوه خپل حال یې ورته بیان کی، نبی ﷺ ورته وفرمایل چې

دکوچنی تر زیږیدو سره سم ستا عده تیره سوه، اوس که ستا زړه غواړی اوښه زوج پیدا سی چی دهغه څخه ته راضی یې نو نکاح وکړه ، سبیعې رضي الله عنها تر اجازې اخیستلو وروسته دخپل قوم دهغه ځوان سره نکاح وکړه او ابو السنابل رضي الله عنه بیچاره ورته کتل ، لیکن دده رضي الله عنه دنیك بخت څخه یوځه زمانه وروسته هغه ځوان دې رضي الله عنها ته طلاق ورکی او آخر ابو السنابل ددې رضي الله عنها سره نکاح وکړه او ډېر وخت آرزو یې پوره سوه . په صحابه وو رضي الله عنهم کی چی به هرکله دحاملې دعدې په باره کی اختلاف راغی نو سبیعې رضي الله عنها ته به ورغله اودهغې دنکاح قصې به یې پوښتله . ددې واقعې څخه معلومه سوه چی دلسو ۱۰ ورځو او څلورو ۴ میاشتو حکم دهغه ښځی دپاره دی چی دهغې زوج مړ سی او هغه حامله نه وی او دحاملې عده اېښوول دی دحمل ، برابره خبره ده که دطلاق څخه عده وی اوکه دمرګ څخه ، اوداهم معلومه سوه چی ترعدې تیریدو وروسته ښځی ته زینت جآئز دی په دې شرط چی په بد نیت سره نه وی ، اودا هم معلومه سوه چی دشپې ښځوته دضروری کار دپاره چی پرځان باندی چادری وپیچی وتل جآئز دی ، که څه هم چی دحقی لاری علمآء دفتنې دبیری او دشر داندیښنې دوجی څخه دا وتل نه خوښوی .

۴۵. پوښتنه : ای جناب مصطفی ﷺ ! ماته زما دزوجې سره په حالت کی دحیض کمی کمی خبری حلالی دی ؟

[سوال کوونکی : یوشخص په روایت دزید بن اسلم رضي الله عنه]

جواب : دهغې پایجامه وتړه دلوړ بدن څخه یې تاته (دنفع اخیستلو) اختیار دی . (موطا ودارمی) .

شرح : دحیض په حالت کی دزنګنو څخه تر نامه پوری ماسوا دنور بدن څخه نفع اخیستل پریوتل ، کښېنستل ، بدن ورسره یوځای کول جآئز دی ، که څه هم چی په مابینځ کی یې کمه جامه ، ټوکر او پرده نه وی ، البته دنامه څخه تر زنګنو پوری جامه او پرده ضروری ده ، اوکمی خبری چی دپاکۍ په حالت کی جآئزی وی هغه اوس هم جآئزی دی لیکن صحبت بالکل حرام دی ، په دې حالت کی ښځه دخپلی بسترې څخه جلا کول مناسب نه دی ځکه چی په دې کی دیهودیانو سره مشابهت دی، په حآئضه باندی خوراك پخول یا دهغې چی لاس پر لګیدلی وی دهغو شیانو استعمالول (مثلاً ددې په لاس میشته سوی وړه یا پاته سوی اوبه) نه دی مکروه ،

دحائضې مسجد ته دا خليدل ، قرآنِ مجيد ويل ، روژه نيول ، لمونځ كول ، قرآن مجيد بې له غلافه مسح كول دا ټول حرام دى ، كلمه ويل ، درود شريف ويل ، او سبحان الله او الحمد لله او نور دالله ﷻ ذكرونه كول بې له شبهې جآئز دى .

۴۲. پوښتنه : يا رسول الله ﷺ زما زوج ابو سفيان يو بخيل سړى دى داهل او عيال په خوراك او چيښاك كى تنګى كوى اوماته دومره څه نه راكوى چى ماته او زما اولاد ته كافى سى ، نو كه چيرى زه دده دمال څخه بې له اجازته دده ، دده په عيال څه خرڅ كړم نو آيا جآئز دى او كه نه ؟

[سوال كوونكى : نامداره په هند سره ، زوجه دابو سفيان رضي الله عنهما]

جواب : دده پر عيال باندى (په اندازه دضرورت) په اصلى اندازه خرڅ كولو باندى هيڅ منع نسته ، ته دومره اندازه اخله چى تاته او ستا اولاد ته كافى وى (مسلم وبخارى شريف)

شرح : داولاد او دزوجې نفقه پر پلار او زوج باندى واجب ده ، كه په دې كه چيرى هغه بخل او تنګى كوى نو ښځى ته په پټه باندى په اندازه دضرورت خرڅ كول جآئز دى يعنى غله او نور دخوراك او چيښاك شيان دى په اندازه دضرورت واخلى او په ځان او اولاد باندى دى خرڅ كړى، لكه نبى ﷺ چى ددې پوښتنى په جواب كى داسى ارشاد وفرمايې ، ليكن دا جآئز نه دى چى بې ځايه خرچى وكړى او دهغه مال ضائع كړى اودا هم جآئز نه دى چى نقدى پيسې او روپۍ په پټه باندى واخلى په هغه غله او شيان رانيسى او په اهل او عيال باندى يې خرڅ كړى بلكه عادى او معمولى شيان دخوراك او چيښاك بې له خبرولو دزوج خرڅولى سى ، په هند سره نامدارى ښځى چى دا سوال كړيدى دحضرت معاوية رضي الله عنه مور او دابو سفيان رضي الله عنه زوجه ده ، مخكى تراسلام راوړلو دې ته تر اسلام او مسلمانانو زيات په ټوله دنيا كى بل څوك مبغوض او بد نه معلوميدى ليكن دكمى ورځى څخه چى مسلمانه سوه تر اسلام او اهلِ اسلام زيات دې ته بل هيڅ نه وو محبوب . سبحان الله مقلب القلوب

مسئله : كه ديوچا قرض يا يوبل حق دبل چا پرذمه باندى واجب سو اونه يې وركوى او اتفاقا دهغه يوڅه مال دحق دخاوند په لاس ورغى نوده ته بې له كمى اجازې په اندازه دخپل حق ورڅخه اخيستل جآئز دى ، په دې شرط چى دا مال به دهغه قسم څخه وى كم چى دده پر هغه باندى واجب دى ، مثلاً غله دده پرذمه

باندی واجب وه او غله یې پیدا کړه ، یا جامې پر واجب وی جامې یې پیدا کړی ، یا سپین زر پر واجب وه سپین زر یې پیدا کړه ، اوکه چیری دبل قسم څخه وه نوبې له اجازته دهغه څخه اخیستل جآئز نه دی مثلاً روپی واجب وی او غله په لاس ورغله یا جامې واجب وی او سپین زر په لاس ورغله ، البته په دوو نقدو (یعنی سرو او سپینو زرو) کی دا قید نسته ، نوکه چیری دیوچا پرذمه دبل روپی (دسپینو زرو) واجب وی او هغه نه ورکولی او دهغه دسرو زرو روپی دحق خاوند ته په لاس ورغلی یا دسرو زرو روپی واجب وی او دسپینو زرو روپی په لاس ورغلی نودلته سره ددې چی دجنس اختلاف یې ترما بینځ وجود لری بیا هم دخپل حق په اندازه اخیستل او ورسره اېښوول جآئز دی .

فآئده : (دطالبانو دپاره) ددې سوال او جواب څخه اکثره علمآء شافعیه وو دلیل نیولی دی پر روا والی باندی دقضآء علی الغآئب کم چی دحنفیه وو په نزد ناجآئز دی ، لیکن په خپله شوافعو محققینو پر روایاتو باندی په نظر کولو سره ویلی دی چی ددې څخه استدلال صحیح نه دی ولی چی ابو سفیان رضي الله عنه په دې وخت کی په مکه کی بلکه خاص په خدمت شریف کی دنبی ﷺ دپوښتنی پروخت موجود وو

۴۷. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ موږ اوښ او غوایې او بزه ذبح کوو نوبعضی وخت دهغه دنس څخه بچی راوزی، دابچی حرام وګڼو وې غورځوو اوکه هغه حلال دی وې خورو ؟ [سوال کوونکی : حضرت ابو سعید رضي الله عنه]

جواب : که چیری مو زړه غواړی نو (ذبح یې کی) وې خورئ ولی چی ددې دذبح کولو هم هغه طریقه ده کمه چی دده دمور دذبح کولو ده (ابوداؤد وترمذی) .

شرح : که چیری دنس څخه مړ بچی راووزی نو بالکل حرام (١) دی او که چیری ژوندی راووتی نو ذبح دی کړی او دهغه خوراك جآئز او حلال دی ، لکه څنګه چی ددې پوښتنی په جواب کی ارشاد فرمایل سویدی ، او که چیری تر ذبح کولو مخکی مړ سوی وو نو حرام دی ، صحابه وو رضي الله عنهم ته دا شبهه وه چی شاید ددومره ضعیف او دبالکل نوی را ایستل سوی بچی ذبح کول جآئز نه وی ولی چی

(١). دامام شافعی رحمة الله علیه په نزد که چیری ژوندی راووتی نو دذبح کولو ضرورت یې نسته ، او که چیری مړ راووتی نوهم حلال دی او دامام ابو یوسف او امام محمد رحمة الله علیهما په نزد هم چی مړ را وایستل سی حلال دی په دې شرط چی اعضآء (اندامونه) یې پوره جوړ سوی وی. شامی او مرقاة جلد خامس . منه رحمه الله تعالی

دا يوځه درحم خلاف معلوميږي ، دجواب حاصل دادی چی دذبح په وخت کی درا ايستل سوی بچی او دنورو حيوانانو په ذبح کی هيڅ فرق نسته .

مسئله : دحمل لرونکی حيوان ذبح کول جائز دی ، البته دکم حيوان چی دبچی پيدا کيدو مُده ډيره نژدی راغلی وی دهغه ذبح کول مکروه دی .

مسئله : دشيدی لرونکی حيوان ذبح کول جآئز دی ، ليکن بې له ضرورته داسی کول ښه نه دی .

۴۸. **پوښتنه** : زما پر پلار باندی حج فرض کړل سويدی او هغه اوس دومره ضعيف او سپين ږيری دی چی پر اوښ باندی نسی سپريدی ، که چيری زه دهغه دطرفه څخه حج وکړم نو دهغه دذمې څخه به ادا سی او که نه ؟

[سوال کوونکی : يوه ښځه دختعم دقبيلې څخه]

جواب : هو ! که يې ته دهغه دطرفه څخه ادا کړی نو ادا کيږی .

۴۹. **پوښتنه** : زما مور نذر ايښی وو چی حج به کوی ، حج يې لا نه وو کړی چی وفات سوه ، اوس که چيری زه دهغې دطرف څخه حج اداکم نوصحيح دی اوکه نه ؟

[سوال کوونکی : يو سړی دجهانه قبيلې څخه]

جواب : ته دهغې دطرفه څخه حج ادا که دهغې دذمې څخه حج ادا کيږی ، وګوره ! که چيری ستا دمور پر ذمه باندی قرض وای نوتا ادا کولای سوای دارنګه دخدای ﷻ حق هم ادا که ځکه چی دهغه ﷻ حق پوره کول زيات ضروری دی (بخاری شريف) .

شرح : ترځو پوری چی په خپله دحج کولو قدرت او طاقت وی ، يوڅوك خپل فرضی حج دبل چا څخه نسی ادا کولی ، ليکن که يوڅوك په حالت کی دصحت او قوت دحج تر فرض (۱) کيدو وروسته نهايتی ضعيف او دسفر ناقابله سو يا سره دوجوده دقدرت او طاقت دحج تر ادا کولو مخکی مړ سو يايې نذر کړی وو چی حج به کوم او تر ادا کولو مخکی ضعيف او ناطاقته سو يامړ سو نوپه دی ټولو صورتو کی بل سړی دهغه دطرفه څخه حج ادا کولی سی ، دحج تر فرض کيدو وروسته يا دحج تر نذر کولو وروسته او ترادا کولو مخکی که يوڅوك مړ سو او مال يې پرې ښووی او وصيت يې وکی چی زما دطرفه څخه فرضی حج ادا کی يا

(۱). دامام ابو يوسف او امام محمد رحمهما الله دا قول دی چی که چيری په حالت کی دعجز او عذر هم حج فرض سی ، بياهم بل څوك نائب کول او دحج ادا کول لازم دی . منه

زما نذر پوره کی نو دوارثانو پر ذمه باندی دده دطرفه څخه فرضی حج ادا کول او دنذر پوره کول لازم دی (برابره خبره ده که دحج نذر وی اوکه دبل عبادت) اوکه یې مال نه پرې ښووی یا یې وصیت نه وو کړی نو پروارثانو باندی ددې شیانو ادا کول لازمی نه دی البته مستحب دی چی دده دطرفه څخه فرضی حج یا نذر ادا کړی او دده غاړی او ذمه په خلاصه کړی . لکه چی دپوښتنی وړاندی کوونکی ښځی مور هم په ظاهره وصیت نه وو کړی مګر دهغې دمحبت جوش او نیکبختی دا دې ته تیاره کړه چی دمور دسره څخه دنذر بار لیری کړی او هغه په راحت کړی او آنحضرت ﷺ دقرض مثال ورکی اوپه دې یې وپوهول چی لکه څنګه چی حقوق العباد دمړی دطرفه څخه ادا کولی سی داغه رنګه دحق الله ادا کول هم ممکن دی .

مسئله : که چیری یو سړی خپل فرضی حج ادا کړی وی یاپرده باندی فرض سوی نه وی او هغه دخپل طرف څخه نفلی حج ادا کول غواړی نوسره دوجوده دخپل صحت او طاقت یې هم په بل سړی سره ادا کولی سی .

مسئله : دخپل مور او پلار او نورو قریبانو او نورو خلګو دطرفه څخه دهغوی تر مرګ وروسته حج ادا کولی سی. برابره خبره ده که په ژوندکی پرهغوی باندی فرض وی او که نه وی او برابره خبره ده که هغوی دحج وصیت کړی وی اوکه نه وی .

مسئله : دبل چا دطرفه څخه چی کم حج کیږی دې ته حج بدل وایی په دې کی مناسب او بهتره داده چی داسی سړی ولاړ سی چی مخکی یې خپل حج کړی وی ، او حج بدل که چیری دنارینه دطرفه څخه ښځه وکی یا دښځی دطرفه څخه یې نارینه وکړی بیا هم جائز دی ، دا ضروری نه ده چی دنارینه حج بدل دی نارینه کړی او دښځی حج بدل دی ښځه .

مسئله : دبل چا دطرفه څخه دحج کوونکی دسفر خرڅه او مصرف دحج کوونکی پر ذمه باندی وی ، لیکن که یې چیری ددې سره سره څه أجرت او مزدوری هم مقرره کړه نو بیا حج نه ادا کیږی .

۵۰. پوښتنه : یوشی که چیری په لار کی پروت وی یاپه لار کی پیدا کړل سی نو په هغه باندی څه کول پکار دی ؟

[سوال کوونکی : یو اعرابی چی نوم یې عقبه بن سوید رضي الله عنه ذکر سویدی]

جواب : دهغه لوښی (یعنی هغه کپړه او ټوکر یاچمړه اونور چی په هغه کی هغه شی تړل سویدی) او سربند (یعنی سر تړونکی چی په هغه باندی هغه شی تړل سویدی)

معلوم كه ، او بيا تريوه كاله پوری دهغه اعلان او پيژندنه كوه ، په دې موده كی كه يې چيری مالك راغی او علامه او پته او نښانه يې درته وويل نو هغه ته يې وركړه او كه نه وو نوته يې په خپله خرڅ كړه (بخاری شريف) .
۵۱. پوښتنه : ما په لار كی يو پرته (ايله سوی) تيلۍ راپورته كړيده چی په هغه كی سل ۱۰۰ ديناره دی اوس په هغه باندی څه وكړم ؟
[سوال كوونكی : ابیّ بن كعب رضي الله عنه]
جواب : تريوه كاله پوری دهغه پيژندنه په خلكو كی وكړه ، په يوه كال كی كه يې چيری مالك راغی نو هغه ته يې وركړه او كه نه وو نوته يې په خپله خرڅ كړه (بخاری) .
شرح : دايله سوی شی را پورته كول په نيت دحفاظت سره جائز دی، اوپه كم ځای كی چی دا انديښنه وی چی ضآئع به كړل سی يا يو بل سړی به يې په خپله پورته كړی او خپله به يې واخلی هلته يې بيا پورته كول واجب دی ، دپورته كولو پروخت بهتره داده چی يوڅوك شاهد جوړ كړی چی مالك ته دوركولو دپاره يې پورته كوم ترڅو چی دتهمت او يا الزام لګولو موقع چاته په لاس ورنسی او ددې شی څخه دده دنفس طمع هم قطع سی ولی چی كله يو سړی شاهد جوړ كړل سی نو خپل ځان ته دابښوولو او خيانت كولو موقع به بيا په لاس كی نه وی . دپورته كولو وروسته دی دهغه علامې ، پته او نښانې په ښه ډول سره يادی كړی او دكم ځای څخه چی يې راپورته كړی وو هلته ، دمسجدو په دروازو ، بازارو اونورو عامو ځايو كی دی دهغه شهرت يعنی عامه پيژندنه او خبريدل وكړی چی داسی يو شی موږ پيدا كړيدی كه ديو چا دا ورك سوی وی نو يودی سی ، ليكن پوره حال دی دهغه شی نه بيانوی ترڅو چی چاته ددرواغو ددعوې كولو موقع په لاس ورنسی ، دهر شی تعريف او شهرت دی دهغه شی دقدر اوقيمت سره مناسب وكړی ، تردې پوری چی دا خيال وسی چی اوس ددې مالك ددې طلب پرې ايښی دی او اوس يې هغه پلټنه نه كوی ، مثلاً ډير قيمتی شی وی نو پوره كال دی دهغه شهرت وكی او كه چيری ددوو څلورو روپو شی وی نو لس پنځلس ورځی مياشت دوې مياشتی دی دهغه شهرت وكړی په دې موده كی كه چيری يو سړی راغی او دعوه يې وكړه او صحيح صحيح علامې او نښانې يې بيان كړی چی دهغه څخه يقين راسی چی دايې مالك دی نو پر پورته كوونكی باندی لازم او واجب دی چی هغه شی بيرته وركړی ، او

که چیری په دومره موده کی هیڅوك نه راغی او داسی خیال او فکر وسو چی اوس مالك ددې پلټنه او تلاښ نه کوی نو داشی دی داصلی مالك دطرفه څخه صدقه او خیرات کړی او که چیری پورته کوونکی په خپله فقیر او مفلسه وی نو تردې وخته پوری دشهرت کولو څخه وروسته هغه دخپل ځان سره اېښوول اوپه خپل استعمال او مصرف کی لګول هم جآئز دی ، اوس که چیری بیا وروسته مالك راغی او دهغه شی پر صدقه کولو یا استعمالولو باندی راضی سو نو ددې مالك ته به نهایتی ډیر ثواب ورسیږی او که چیری هغه په دې باندی راضی نه وی نو پورته کوونکی شخص ته دتاوان ورکول لازمی دی او ټوله ثواب به دی تر لاسه کی ولی چی دتاوان تر ادا کولو وروسته ګواکی هغه شی دده دطرفه څخه صدقه سو .

ددې دواړو پوښتنو دپوښتونکو مفلسه او بې ماله کیدل چی کله وجناب سرورِ عالَم ﷺ ته معلوم وه او دراپورته کړل سوی شی ګران قیمته کیدل هم ورته معلوم وه ځکه يې نو دپوره کال دشهرت کولو حکم ورته وکی او ترکال تیریدو وروسته يې په خپله دخرڅ کولو اجازه ورته وفرمایله .

دلته دا شبهه کیږی چی ددوهم سوال پوښتونکی یعنی اُبیّ بن کعب رضی الله عنه (۱) دمالدارو صحابه وو رضی الله عنهم څخه وو بیا هم ده ته نبی ﷺ په خپل استعمال او مصرف کی دراوړلو اجازه کړی وه . جواب دادی چی دده په ملك کی په دې وخت کی کم مال وو ، دومره لانه وو مالدار سوی چی لقطه خرڅول ورته نه وو روا .

مسئله : که چیری پیدا کړل سوی شی یو داسی شی وو چی بدبویه او ورستیدی، نو تریوڅه وخته پوری دی تعریف او شهرت وکړی کله چی يې دخرابیدو اندیښنه سوه نو بیا دی خیرات کړی .

مسئله : که چیری یو داسی شی وی چی مالك دهغه پروا نه کوی اونه په عادت کی دهغه شی پلټنه کیږی (لکه دخرما یا آم مندکه یا دانارو پوستکی اونور) نو پورته کوونکی ته يې بې له تعریف اوشهرته په خپل مصرف او استعمال کی راوستل جآئز دی .

---

(۱). دی رضی الله عنه په صحابه وو رضی الله عنهم کی ترټولو لوی حافظ او دومره جلیل القدر عالِم وو چی دحضور ﷺ په ژوند کی يې هم فتواوی ورکولی اودی رضی الله عنه دوحی په کاتبانو کی داخل وو ، آنحضرت ﷺ ده ته سیّد الانصار ویله او عمر رضی الله عنه ته يې سید المسلمین يې ویله ، په کال ۱۹ هجری په مدینه منوره کی وفات سو . لوی الله ﷻ دې ورڅخه راضی سی ، رضی الله عنه

۵۲. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ که څونګښه مره کم او هغه په دواکی استعمال کم نو روا ده او که نه ؟ [سوال کوونکی : یو طبیب]

جواب : دهغې مره کول نه دی پکار ، اوپه دوا کی یې اچول نه دی پکار ، ځکه چی دهغې خوراك جآئز نه دی . (ابوداؤد)

شرح : بې له ضرورته دیوه حیوان وژل نه دی روا خصوصًا دچنګوښی چی دهغې په اړوند په نورو ځایو کی نبی کریم ﷺ فرمایلی دی چی دا مه وژنۍ ولی چی دا تسبیح وایی اوکله چی دنجاست او حراموالی دوجی دهغې خوړل اوپه دواکی اچول جآئز نه وه ددې وجی ده ﷺ ددې دقتل څخه منع وکړه چی بې له ضرورته یې ووژنی نو ګناهګار به سی .

۵۳. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ پر موږ نارینه وو باندی زموږ دزوجو څه حق دی ؟ [سوال کوونکی : معاویة القشیری رضي الله عنه]

جواب : دزوجې حق پرتا باندی دادی چی کله ته خوراك خوری نوپه هغې باندی یې هم خوره اوکله چی کالی اغوندی نوپه هغې باندی یې هم اغونده اوپر مخ باندی یې مه وهه او کمه بده او قبیحه خبره مه ورته کوه او هغه دځانه څخه مه جلا کوه مګرنه یوازی په ځای کی . (مسند احمد، ابوداؤد ، ابن ماجة) .

شرح : دمیړه پر ذمه باندی دزوجی نفقه یعنی خوراك ، جامه او داوسیدنی کور او ځای ددواړو (زوج او زوجی) دحال او وسعت سره موافق واجب دی ، که چیری زوج هم مفلس او تنګ لاسی وی او زوجه هم داسی وی نو دخاوند پرذمه باندی غریبانه اومفلسانه خوراك اوجامه او داوسیدنی ځای واجب دی، او که چیری زوج نهایتی مالداره اوامیر وی اوښځه مسکینه اومفلسه وی یا زوج مفلس وی او ښځه خاونده دعزت اومال وی نوبیا دمیانه درجې نفقه واجب ده ، که څه هم چی دامیر او مالدار زوج دپاره هم دا مناسبه ده چی کم څه خپله خوری هغه په ښځی باندی هم وخوری مګر داسی کول ورباندی واجب نه دی، اوکه چیری دواړه مالداره وی نوبیا امیرانه نفقه واجب ده ، زوج که څه هم چی هرڅومره مفلسه او فقیر وی لیکن دزوجی نفقه دده پر ذمه باندی ده که یې په ناحقه نه ورکوله یا دده سره موجوده نه وه نوپر ذمه باندی به یې په جبر سره لازمه کړل سی ، یا دی قاضی او حاکم دده مال خرڅ کړی او ښځی ته دی نفقه ورڅخه ورکړی ، که چیری زوجه کم عمره وه چی دصحبت کولو قابله نه وه یا بې له اجازې دشوهر یو ځای ولاړه نوبیا یې نفقه نه ده واجب .

که چیری زوج کم عمره او دصحبت کولو قابل نه وو او دده په ملك کی مال وو نو دزوجې نفقه پر واجب ده ، دخوراك اسباب او ضروری لوښی اونور ټوله دزوج پر ذمه باندی دی او که چیری دمریضی یا بلی وجی څخه زوجی دپخولو طاقت نه درلودی نو پخ سوی خوراك ورکول زوج ته لازم دی ، جامه دهر موسم مطابقه په اندازه دضرورت دهر ملك دعادت اودستور سره مناسبه واجب ده ، او داسی داوسیدنی کور واجب دی چی په هغه کی بل څوك نه وی ورسره شریك (که چیری دزوج کوچنی اولاد هلته اوسی نوهیڅ ممانعت پکښی نسته) اوپه هغه کی به داسی دقلف ځای وی چی قلف او کیلی یې دزوجې په لاس کی وی ، مګر دا ټوله شیان ددواړو دامیری اوغریبی او ددوی دحیثیت او حال سره مناسب واجب دی ، لکه چی په شروع کی هم دا لیکل سویدی .

پر مخ باندی دوهلو څخه ممانعت سویدی ، برابره خبره ده که اولاد وی اوکه زوجه او که غلام یا خادم . دمخ څخه ماسوا پر نورو ځایو باندی وهل دضرورت په وخت کی جآئز دی مثلاً زوج دزینت او سنګار کولو وزوجې ته وایی او زوجه یې نه منی یا یې زوج دمباشرت دپاره راوبولی او هغه بې له شرعی وجی انکار وکړی یا لمونځ نه کوی ، دحیض او جنابت غسل نه کوی ، یا دکومی بدکارۍ فعل وکی .

دبدو کلماتو ویل ، ښکنځل کول ، بد رد ویل هم نه دی جآئز . په ځای کی دجلا کولو مطلب دادی چی که چیری دسختی ناراضۍ په وجه په ډول دآګاهی ورکولو دجلا کولو اراده وکړی نو په همدغه کور کی دی جلا پرې باسی دانه چی په کوم جلا ځای کی دی یې واچوی او ودې بیروی یا دی یوځای ورڅخه ولاړ سی ، همدا مضمون په قرآن کریم کی په دې الفاظو بیان سویدی چی: وَاهْجُرُوْهُنَّ فِی الْمَضَاجِعِ، لیکن پرلویی خطا او زیات ناراضه کیدو باندی په جلا کور کی پرېښوول یې هم جآئز دی کم چی دنورو حدیثو څخه معلومیږی .

مسئله : دکوچنی هلك پر پلار باندی دده دښځی نفقه نه ده واجب ، البته که چیری دهلك په ملك کی څه مال وی نو دهغه څخه دی دزوجې نفقه ورکړل سی ، که چیری دزوج په اجازې دپلار په کور کی اوسی بیایې هم نفقه پر زوج باندی واجب ده ، دمریضۍ په حالت کی یې هم نفقه واجب ده ، لیکن دوا او علاج یې دزوج پرذمه باندی نه دی واجب البته مناسبه ده چی علاج او معالجه هم وروکړی ، دکوچنی دپیدایښت ددایی مزدوری دزوج پرذمې باندی هغه وخت واجب ده چی هغه دایې

په خپله راوبولی او ورته مقرره يې کړي . دکوچنۍ خطا په وجه پريوه بستره باندی دزوجې دطرف څخه مخ اړول او بيا بيديدل پکار دی .

۵۴. پوښتنه : يا رسول الله ﷺ دا دوې انجونی دسعد بن ربيع رضی الله عنه لونې دی ، ددوی پلار ستا په ملگرتيا کی دأُحُد په ورځ شهيد سويدی ، ددوی اکا پرټوله مال باندی قبضه کړيده نه يې ددوی دپاره ميراث پرې ايښی دی نه څه مال ، اوترڅو پوری چی مال نه وی ددوی نکاح نسی کيدی . اوس تاسی ﷺ ددوی حصه او حق ورڅخه واخلۍ اوکم څه چی اکا اخيستی دی هغه دوی ته ورکی .

[سوال کوونکی : دسعد بن الربيع رضی الله عنه زوجه رضی الله عنها]

جواب : (دټول مال) څخه دانجونو حق دوې دريمی حصې او ددوی دمور (يعنی دسعد رضی الله عنه دزوجې) اتمه حصه ده اوکم څه چی پاته سوه هغه ددوی داکا دی . (ابوداؤد وترمذی) .

شرح : سعد بن ربيعه رضی الله عنه دخزرج دقبيلې څخه جليل القدر انصاری صحابی دی، تر هجرت کولو وروسته چی کله رسول الله ﷺ دمهاجرينو او انصارو په مابينځ کی ورور والۍ وکی يعنی يو يو مهاجر يې ديوه يوه انصاری ورور جوړ کی او په خوراك او چيښاك کی يې ورسره شريك کی ، عبد الرحمٰن بن عوف مهاجر يې دده ورور جوړ کی، ده ورته وويل چی ته زما سم نيمايی مال او اولاد ټوله شيان واخله ، دخپلو دوو ښځو څخه چی کمه يوه ته غواړې زه طلاق ورکوم ته يې په نکاح کړه ، مگر عبد الرحمٰن بن عوف رضی الله عنه دشکريې دادا کولو سره هغه ته دبرکت دعا وکړه او دا (دنکاح خبره) يې ونه منله ، اودکوچنيو او لويو شيانو تجارت يې شروع کی دډير لوی مال خاوند او مالدار سو ، سعد رضی الله عنه دکوچنی اختر په مياشت په کال ۳ هجری کی دغزوهٔ أُحُد په مشهور جنگ کی ددولسو ۱۲ زخمو دلاسه شهيد سو ، او تر آخری سلگۍ پوری يې خپل قوم ته درسول الله ﷺ سره دوفادارۍ او دخدمت او ځان قربانولو وصيت کوی ، رضی الله تعالی عنه ، دده تر شهيد کيدو وروسته دجاهليت دزمانې دقانون په مطابق دسعد رضی الله عنه ورور پر ټوله مال قبضه وکړه ، ځکه چی دجاهليت په زمانه کی ښځوته ميراث نه ورکول کيدی ، دده رضی الله عنه زوجه رضی الله عنها درسول الله ﷺ په خدمت کی حاضره سوه ، ځکه چی دی ﷺ دمسلمانانو دپاره ځای دپناه اورجوع او دبيکسو دپاره فريادرس وو ، او خپل حال يې ورته بيان کی او ورته وې ويل چی ترڅو پوری دانجونو دپاره

مال نه وی اودقانون مطابق ډیر څه ولور ورنکړل سی، په عزت سره یې نکاح نسی کیدی ، نبی ﷺ وفرمایل چی خدای ﷻ به ددې فیصله وفرمایی او دسعد رضي الله عنه زوجه یې رخصت کړه، تردې وروسته د: يُوصِيكُمُ اللهُ فِيْ اَوْلَادِكُمْ څخه ترآخری رکوع (پاره ۴ سورة النسآء رکوع ۳) پوری دمیراث حکم نازل سو او دزامنو حصه هم مقرره کړل سوه ، بیا رسول الله ﷺ ددې انجونو اکا دسعد رضي الله عنه ورور ته حال ور واستوی چی دټوله مال څخه انجونو ته دوې ثلثې ورکړه او اتمه حصه ددوی مور یعنی دحضرت سعد رضي الله عنه زوجې ته ورکه او کم څه چی پاته سوه هغه ستا دی، په دې صورت کی دعلم الفرآئض (علمِ میراث) دقاعدې مطابق (ټوله ترکه او پاته سوی مال) څلوریشت ۲۴ حصې سو چی په هغه کی به ۱۲ دواړو انجونو ته ورکول کیږی او دریمه حصه یې زوجې ته اوپا ته پنځه حصې دمړی ورورته ، صورت دمسئلې دادی :

مسئله ۲۴

زوجه	دختر	دختر	ورور
۳	۸	۸	۵

په اسلام کی دا تر ټولو لومړنۍ میراث دی چی تقسیم سو .

۵۵. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ فال څه ته وایی ؟ [سوال کوونکی: صحابه رضي الله عنهم]

جواب : فال هغه صالحه او نیکه کلمه ده چی په تاسی کی یې څوك واوری (یعنی انسان چی کمه ښه خبره یا ښه نوم واوری او خوشحاله سی همدغه فال دی ، مثلاً یوچا په یو ضروری کار پسی ځغستل ، په لار کی یې دیوه شخص سره ملاقات وسو دهغه نوم چی یې وپوښتی نووې ویل چی زما نوم واجد (پیدا کولو والا) دی، داچی یې واوریدی نوخوشحاله سو چی خدای ﷻ به دا کار را پوره کی. (بخاری ومسلم)

شرح : یو وخت آنحضرت ﷺ وفرمایل چی بد فالی نیول جائز نه دی ، اونیك فال نیول بهتر دی صحابه وو رضي الله عنهم عرض وکی چی یا حضرت ﷺ ! فال څه ته وایی؟ نبی ﷺ وفرمایل چی هغه عمده او خوښه سوی خبره او لفظ دی چی څوك یې واوری نو خوشحاله سی ، چی دهغه څخه یوه داسی اشاره را ووزی چی زما مراد به پوره سی اوپه مرام او مقصد کی به فآئز (کامیاب) سم ، یا زما غم به لیری سی ، په عربو کی قانون وو چی داضطراب او شك په وخت کی به یې پر درختو

باندی ډبری ویشتلی او مرغان به یې الوزول ، که به مرغان رسته طرف ته والوتل نودا به یې نیك فال بلې اوکه به چپه طرف ته والوتل نودابه یې منحوس ، بد او دضرر نښانه بلل او بد فالی به یې ورڅخه کول ، اسلام ددې ممانعت وکی او دیو عمده او اصلی لفظ یا کلمې څخه یې نیك فال اخیستل جآئز وفرمایل اوبد فال نیول یې ددې څخه هم جآئز نکی ، ځکه چی دبدفال نیولو څخه هیڅ قسم نفع نه وی، کم امور چی په مقدر کی وی هغه نسی خرابیدی خامخا به انسان په رنځ او غم باندی مبتلا او حیران کیږی ، دنیك فال تر نیولو وروسته زړه خوشحاله سی او په عمده او اصلی تدبیرونو کی مصروف کیږی تردې وروسته بیا هغه مخ ته راځی کم چی نیك یا بد مقدر کړل سویدی ، په زړه کی دبد فالی په خیال راتلو سره هیڅ ګناه نسته ، لیکن ددې دوجی څخه کار پرېښوول او دکمې ګټی یا نقصان رسیدو عقیده درلودل ګناه ده ، که چیری یو وخت دیوې خبری څخه دبد فالی خیال راسی نو دا دعا دې ووایی او پر الله تعالی دی توکل وکی انشآء الله هیڅکله به نقصان نه ور ورسیږی : اَللّٰهُمَّ لاَ یَاْتِیْ بِالْحَسَنَاتِ اِلاَّ اَنْتَ وَلاَ یَدْفَعُ السِّـیِّاٰتِ اِلاَّ اَنْتَ وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ اِلاَّ بِكَ .

۵۲. **پوښتنه** : که چیری یو چاته ښکارپه لاس ورسی اوچاقو په دې وخت کی موجود نه وی نو په (تیره او تیزه خُله لرونکی) ډبری باندی یا دلرګی په څوکه سره ذبح کول جآئز دی او که نه ؟ [سوال کوونکی: عدی بن حاتم رضي الله عنه]

جواب : په هرشی سره چی دی زړه غواړی وینه وبهوه او دخدای ﷻ نوم واخله او ذبح وکړه (ابوداؤد ونسآئی) .

شرح : کم شی چی پرې کوونکی او زخمی کوونکی وی په هغه سره ذبح جآئزه ده ، په پنډ او درانه شی سره که ووهل سی او زخمی کړل سی نو ذبح نه ده جآئزه ، پرې کوونکې شی برابره خبره ده که تیره ډبره وی اوکه لرګې یا یو بوټې وی ، په نوك او غاښ سره دذبح کولو ممانعت په بل ځای کی معلوم سویدی .

مسئله : کله چی دټوپك ګولې پرې کوونکی نه ده ځکه نوپه ټوپك سره ویشتل سوی حیوان نه دی حلال ، دټوپك ګولې دتیزی او زور دوجی څخه په بدن کی سرې کوی او ننوزی دچاقو او توری په ډول پرې کول نه کوی .

۵۷. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ آیا ذبح په حلق او لبّه کی کول کیږی په بل ځای کی نه ده جآئزه ؟ [سوال کوونکی : وامد ابو العشرآء]

جواب : که ته هغه په ورون کی هم په نیزه ووهی نو کافی ده (ابوداؤد ، ترمذی ، نسائی ، ابنِ ماجة)

شرح : په ورون یا نورو ځایو کی په نیزه وهلو سره ذبح کول یوازی په هغه صورت کی جائز دی چی دحیوان دنیولو اوپه حلق کی دحلالولو طاقت او قدرت نه وی مثلاً یو حیوان ایله سو او وتښتیدی هرڅومره کوشش چی وکی په لاس نه ورځی ، یا همدارنګه په یوه غار یا څاه کی دارنګه ولویدی چی اوس یې ژوندی راکښل ممکن نه دی ، په داسی صورت کی په بسم الله ویلو سره دنیزې یا غشی په غورځولو سره چی پرهر ځای هم زخم ولګیږی حلالیږی ، لبّه ([1]) وایی دسینې سر ته یعنی ترغاړی کښته چی کمه غار او ډب وی . په اُردو کی بعضی خلګ دې ته نرخره وایی .

۵۸. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ زموږ یوه اوښه هریا ([2]) ده هغه دیوه سړی باغ ته ورغله او ډیر تاوان یې وروړسوی ، پرموږ باندی ددې تاوان واجب دی که نه ؟

[سوال کوونکی : برآء بن عازب رضي الله عنه]

جواب : دباغ حفاظت دورځی دخوا دهغه دمالکانو پر ذمه باندی دی (نو که چیری په ورځ کی یوحیوان ورغی او تاوان یې وروړسوی نو دځړیدونکو حیوانانو پر مالك باندی یې تاوان نه دی واجب اودشپې دپاره مالك ته ضروری ده چی خپل حیوانان تړلی وساتی، ځکه نو) دشپې چی حیوانانو کم نقصان اړولی دی ددې تاوان دحیوانانو دمالك پر ذمه باندی دی . (ابوداؤد)

شرح : که چیری دحیوان سره یوڅوك څروونکی او ساتونکی نه وو اوپه ورځ کی دیوچا څه نقصان وسو نوپه اتفاق سره دعلماوو دحیوانانو پرمالك باندی تاوان نسته اوکه یوڅوك څروونکی یا ساتونکی ورسره وو یایو څوكورباندی سپور وو نوبیا ددې شخص پرذمه باندی تاوان لازم دی برابره خبره ده که دورځی تاوان ورسوی او که دشپې پردې باندی هم اتفاق دی، لیکن که یې دشپې تاوان ورسوی اویو څوك نه وو ورسره نوبیا هم امامِ ابوحنیفه صاحب رحمة الله عليه دنورو احادیثو

([1]). قال الرازی فی مختار الصحاح ص ۲۷۰ عمود ۱ (طبع : المكتبة التجارية بالمكة المکرمة): اللَّبَّةُ بِوَزْنِ الْحَبَّةِ : الْمَنْحَرُ آه وهو موضع النحر من الابل . حقّانی عفی الله عنه جمیع ذنوبه. آمین

([2]). هریا : هغه غویی اوښ اونورو ته ویل کیږی چی هغه دشنو واښو خوړلو عادت لری .

لکه : اَلْعَجْمَآءُ جُرْحُهَا جَبَّار او نورو دوجی ځخه فرمایی چی په دې صورت کی هم تاوان نه لازمیږی ، اوامام شافعی صاحب رحمة الله علیه او نور امامان فرمایی چی په دې صورت کی تاوان واجبیږی ، تفصیل او دلیل یې په عربی کتابو کی موجود دی.

۵۹. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ ما خپلی مور ته یوه مینځه ورکړی وه اوس می مور وفات سوه او مینځه ماته په میراث کی پاته سوه ددې اخیستل جائز دی او که نه ؟ اوپه اخیستلو سره خوبه یې زما ثواب نه باطلیږی او یا رسول الله ﷺ پر هغې باندی دیوې میاشتی روژې هم واجب وی آیا دهغې دطرفه ځخه چی یې ادا کړم نو ادا به سی اوکه نه ؟ او یا رسول الله ﷺ هغې حج هم نه وو ادا کړی که دهغې دطرفه ځخه زه حج ادا کم نو کیدلای سی او که نه ؟

[سوال کوونکی : یوه ښځه په روایت دبریده رضي الله عنه]

جواب : دمینځی دورکولو ثواب تاته حاصلیږی ، او اوس په میراث کی بیرته تاته راغله (ددې اخیستل جائز دی ثواب دی نه باطلیږی) روژې چی ته دهغې دطرفه ځخه ونیسی وبه سی اوته دهغې دطرفه ځخه حج وکړه . (ترمذی ، ابوداؤد ، مسلم)

شرح : کله چی مینځه دوصله رحمی اوثواب په نیت ورکول سوی وه نوکامل ثواب حاصل سو ، اوس په ذریعه دمیراث که چیری دورکوونکی وطرف ته بیرته راسی په ثواب کی کمی نه راځی ، ددې ځخه دا قاعده معلومه سوه چی خپله ورکړل سوی صدقه او نور که چیری دکومی حلالی طریقې ځخه بیرته ورکوونکی ته ورسیږی نو اخیستل یې جائز دی ، مثلاً یوچا لس ۱۰ روپۍ دزکوة خپل ورور یا اکا ته ورکړی نوزکوة ادا سو ، اوس یوځو ورځی بعده ورور یا اکا مړسو او لس روپۍ ۱۰ هغه ورکوونکی وراره یا ورورته بیرته په میراث کی ورسیدی نو اخیستلای یې سی ، یا مثلاً دزید یوه قریب ته دیوه ځای ځخه دصدقې او زکوة مال ورسیدی ددې قریب پرمړ کیدو باندی که هغه مال په میراث کی زید ته ورسیږی نو اخیستل یې جائز دی برابره خبره ده که هرځومره مالدار ولی نه وی او که چیری په خپل ژوند کی هم هغه مفلسه قریب دخپل طرفه ځخه هغه په صدقه کی ترلاسه کړی مال زید ته ورکړی نو هم جائز دی . نفلی روژه که ونیول سی یا لمونځ وکړل سی اویو ځوك یې ثواب ویوچاته وروبخښی نو ور رسیږی لیکن فرضی او واجب روژه یا لمونځ کم چی دیو چا پرذمه باندی وی هغه دبل چا په نیولو او ادا

کولو نه ادا کیږی ، دهغه دادا کولو صورت دادی چی دهری روژې اوهر لمونځ په عوض کی نیمه کاسه غنم (په انګریزی وزن سره دوه ۲ سیره [۱]) چی هغه ۱۲۰ تولې کیږی) دې مسکنینانو ته ورکړل سی ، یا دې ددومره غلې قیمت ورکړل سی .
آنحضرت ﷺ چی دپوښتنی په جواب کی کم دروژې دادا کولو حکم فرمایلی دی دهغه همدغه مطلب دی چی دهغې دروژې په عوض کی فدیه او صدقه ادا که . که چیری یو شخص بې له حج کولو څخه مړ سوی وی یا عاجزه سو چی قدرت او طاقت دسفر یې نه درلودی نوبل شخص ته دهغه دطرف څخه حج ادا کول جآئز دی، لکه ده ﷺ چی ارشاد وفرمایه چی دخپل مور دطرفه څخه حج وکه .
۲۰. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زه مسلمان سوی یم او زما په نکاح کی داسی دوې ۲ ښځی دی چی هغوی خپل په مابینځ کی سره خوندی دی هغوی اوس په نکاح کی ساتلای سم او که نه ؟ [سوال کوونکی: فیروز رضي الله عنه]
جواب : ددوی څخه چی دې هره یوه زړه غواړی هغه طلاقه کړه . (ابوداؤد ، ترمذی، ابن ماجة)
شرح : که یې چیری ددوو خوندو سره په یوه عقد کی نکاح کړی وه نو تر اسلام وروسته ددواړو پرېښوول ضروری دی ، ترعدې تیریدو وروسته یې چی دچا سره زړه غواړی نکاح دی ورسره وکړی ، اوکه یې جلا جلا ددواړو سره نکاح کړی وه نو دهغه یوې پاته کول جآئز [۲] دی دکمی یوې سره چی یې اول نکاح کړی وه ځکه چی ددوو خوندو دیوه سړی په نکاح کی راتلل دقرآن او حدیث په تصریح سره ناجآئز دی .
مسئله : کمی ښځی چی یو دبله خورزه او خاله وی یا عمه او وریره وی دوی په نکاح کی جمع کول نه دی جآئز .
مسئله : که یې چیری ښځی ته طلاق ورکی نو ترڅو پوری چی عده نه وی تمامه سوی ددې دخور سره نکاح نه ده جآئز .

---

(۱). دبعضو علماوو دتحقیق مطابق په انګریزی وزن سره یوسیر درې چیټانګه یعنی **۹۵** تولې غله کافی ده مګر احتیاط په هغه مقدار کی دی کم چی احقر لیکلی دی ، او داکثرو معتبرو علماوو همدغه قول دی . منه
(۲). داقید یوازی دامامِ ابو حنیفة رحمة الله علیه په نزد باندی دی چی دچا سره اول نکاح سوی وی هغه دی پرېږدی نور علمآء فرمایی چی هره یوه چی یې خوښه وی هغه دی پرېږدی . منه

۲۱. **پوښتنه** : قيامت به کله راسی ؟ [سوال کوونکی: يو اعرابی يعنی صحرائی]
جواب : کله چی امانت ضائع کړل سی نوبيا دقيامت انتظار کوه او دامانت دضآئع کيدلو صورت دادی چی کار داسی خلګوته وسپارل سی چی دوی يې لائق نه وی . (بخاری)
شرح : مثلا حکومت داسی چاته ورکول سی چی هغه عادل او لائق نه وی، نصيحت هغه څوك کوی چی لائق يې نه وی ، مقتدا او مفتی هغه عالِم سی چی هغه ددې لائق نه وی ، درويش او مرشد هغه جاهل او فاسق وګڼل سی چی دهغه دتصوّف سره هيڅ رابطه نه وی ، مصنف او مؤلف هغه کم استعداده خلګ جوړ سی چی په هغوی کی ددې اهليت نه وی ، ومنهم هذا الفقير غفر له الکبير ، په دې حديث کی دامر دلفظ څخه خاص حکومت او سلطنت هم مراديدلای سی ، والاول اولٰی کما لا يخفٰی علی العلمآء .
۲۲. **پوښتنه** : دعقيقې حکم څه دی ؟ (يعنی دهلك او انجلۍ دپاره څښی ذبح کول پکار دی ؟) . [سوال کوونکی : ام کرز رضي الله عنها]
جواب : دهلك دعقيقې دپاره دوې بزې او دانجلۍ دپاره يوه بزه ، که نروی او که ماده په دې کی هيڅ منع نسته . (يعنی که چيری دهلك دطرفه څخه ماده بزه ذبح کی يا دانجلۍ په عقيقه کی بُز نر ذبح کړی بيا هم هيڅ حرج نسته پکښی . (ترمذی)
شرح : آنحضرت ﷺ داعمده اومستحبه طريقه دتعليم فرمايلی ده ، که چيری دهلك په عقيقه کی هم يوه بزه ذبح کړل سی نو دعقيقې سنت په ادا کيږی ، په نر او ماده کی هيڅ فرق نسته ، يعنی دهلك په عقيقه کی برابره خبره ده که نر حيوان ذبح کړی او که ماده دارنګه دانجلۍ په عقيقه کی هم ، دا قيد نسته چی دهلك دپاره به نر وی او دانجلۍ دپاره به ماده وی .
مسئلې : دکم شخص کره چی کوچنۍ پيدا سو دهغه دپاره مسنون او مستحب ده چی په اوومه ورځ دهغه نوم کښېږدی او دهغه سر ور وخروی او دهغه دسر دوريښتانو دوزن په اندازه سپين زر يا سره زر خيرات کړی او يو بُز يا يوه بزه حلاله کړی ، دهلك په عقيقه کی که دوه وی نو بهتره ده دهغه غوښی دی پخی کړی يادې همداسی اومې تقسيم کړی دهغه دغوښو دهډوکو دماتولو او نه ماتولو ورته اختيار دی ، دا څه ضروری نه ده چی هډوکی به يې نه ماتيږی ، داچی کمه مشهوره ده چی آنا او نيکه اونورو بعضو قريبانو ته دعقيقې غوښی نه خوړل پکار دی ، بې

اصله ده . كه په اوومه ۷ ورځ باندي ديوي وجي څخه داسي ونكړل سي نوپه څوار لسمه ۱۴ ورځ يا په يو ويشتمه ۲۱ ورځ باندي دي عقيقه وكړي ، كه چيري نور هم ناوخته سي نو داوو ۷ هفتو يا داوو ۷ مياشتو حساب دي ولګوي ، دعقيقې په حيوان كي هغه ټوله شرطونه دي كم چي دقرباني په حيوان كي دي او ددي اكثره مسئلې دقرباني په مثل سره دي ، كه چيري په يوه غوايي كي شپږ كسه دقرباني په نيت شريك وي او اوم شخص دخپل كوچني دعقيقې په نيت ورشريك سي نو جائز دي .

۲۳. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ ماته خپله زوجه ډيره محبوبه ده او زما پلار (حضرت عمر رضي الله عنه) دهغې څخه ناخوښه دي او فرمايي چي دي ته طلاق وركه اوس چي تا څنګه وفرمايل هغسي به كوم . [سوال كوونكى: عبد الله بن عُمر رضي الله عنهما]

جواب : ته هغې ته طلاق وركه . (ابوداؤد ، ترمذي ، نسآئي ، ابن ماجة ، ابن حبان باختلاف الفاظ)

شرح : كه چيري زوجه بې قصوره وي نو دمور او پلار په فرمايشت سره هغې ته طلاق وركول واجب او لازمي نه دي اوپه دې صورت كي دمور او پلار اطاعت ضروري نه دي ، ليكن جناب رسول الله ﷺ فكر وكي چي عمر رضي الله عنه كم چي داعلى درجې عالِم ، عاقل ، مشفق او مهربانه پلار دي نودخپل زوى دزوجې څخه بې له وجي هيڅكله نه ناراضه كيږي اوبې له كمي ګټې ، فآئدې او خير خواهي خامخا دطلاق حكم نه ورته فرمايي ليكن دمحبّت او الفت دغلبې دوجي څخه هغه وجه او علت دده دزوى په خيال كي نه راځي ددې وجي ده ﷺ دطلاق وركولو حكم ورته وفرمايي .

۲۴. **پوښتنه** : اى سيّد الاولين والآخرين موږ په سفر كي وو دعربو پريوې قبيلې باندي تيريدو هلته كښېنستو ، دهغو خلګو څخه مو مهماني وغوښته نو هغو خلګو مهماني نه راكړه ، دهغه ځاى څخه يوه ښځه راغله اوراته وې ويل چي ستاسي څخه ديوچا دم نه دي ازده چي راسره ولاړ سي زموږ دقبيلې پرسردار باندي دم وكي ځكه چي هغه لړم خوړلى دي ، زموږ څخه يوه شخص وويل چي زما زده دي ، موږ دهغوى څخه يوځه پسونه وغوښتل او هغه زموږ ملګري سورةِ فاتحه وويل پرده باندي يې دم اچول شروع كړل هغه ښه سو او دغه خلګو دوعدې مطابق پسونه راكړه دا ملګري دهغو دېولو څخه انكار كوى ليكن ما ورته وويل چي دا

دځانه سره راروان کړی او ترڅو پوری چې مو درسولِ مقبول ﷺ څخه پوښتنه نه وی کړی دوی ته لاس مه وروړی ده ﷺ چې څنګه وفرمایل هغسی عمل به کوو .
جواب : دا تقسیم کړئ او زما دپاره هم پکښې حصه راکړی . (بخاری ، مسلم)
شرح : جناب سرورِ عالَم ﷺ خپل دیرش ۳۰ صحابه رضی الله عنهم چې په هغوکې یې ابو سعید رضی الله عنه سردار وو یوځای ددښمن دمقابلې دپاره استولی وه ، (غالبًا په بیرته راتلوکی) هغوی دعربو پر قبیلې باندی تیریده او دشپې هلته پاته سوه او دعربو دقانون مطابق یې دهغوی څخه میلمستیا وغوښته مګر هغوی دسخت زړه والی دوجی څخه انکار وکی ، هغو خلګوته ډیره ژر سزا ورسیده چې دقوم سردار یې لړم وچیچی ، هرقسم تدبیرونه او دوا ګانی یې دکومو چې هلته عادت وو په وکړی لیکن آرام نسو ، نویې په خپلو کی سره وویله چې دغه مسافرینو ته ورسی پوښتنه ورڅخه وکی شاید یو تدبیر یا دم ورته یاد وی ، په همدې ډول ددوی څخه یوه ښځه (دیوه سړی سره) دوی ته ورغله او ورته وې ویل چې زموږ دقبیلې سردار لړم چیچلی دی موږ هرډول منډی او ترنډی پسی وکړی لیکن هیڅ نفع یې ونه رسوله ، موږ اوریدلی دی چې ستاسی صاحب (یعنی رسول الله ﷺ) دخدای تعالی دطرفه څخه په نور او شفآء سره راغلی دی ، نو که چیری ستاسی څخه دیوه چا سره څه چل ول وی چې دهغه په وجه دې سردار ته آرام حاصل سی نوراته ویې ښیاست، ددوی څخه ابوسعید خدری رضی الله عنه وویل چې هو ! زموږ دم یاد دی ، لیکن ددې سره سره چې موږ درته وویل تاسی خلګو زموږ مهمانی نه وکړه لهذا ترڅو پوری چې مو څه معاوضه نه وی مقرره کړی موږ مفت علاج نه کوو ، آخر هغوی دیرش ۳۰ پسونه ورکول قبول کړل او ابو سعید خدری رضی الله عنه ولاړی پر هغه باندی یې دالحمد لله په ویلو سره دم اچول شروع کړل ، په اوه واره ویلو سره هغه سردار ښه سو ، په دې ټولو خلګو باندی یې خوراك وکی یا یې شیدې په وچښلی او دیرش ۳۰ پسونه یې هم ورکړه (ددې دپاره چې دنفر پرسر یو پسه راسی) تر را اخیستلو وروسته بعضو خلګو ته په وړلو کی شبه وه چې معلومه نه ده جآئز دی که ناجآئز ، ددې وجی ابو سعیدِ خدری رضی الله عنه وویل چې دا تر جناب رسول کریم ﷺ پوری را ورسوی څه چې هغه ﷺ وفرمایل هغسی به کوو ، جناب رسول الله ﷺ چې ټوله قصه واوریده نو مبارکه خندا یې وکړه او وې فرمایل چې: تاسی ته څه معلومه

سوه چي دا رُقيـه يعنـى دم دى ، تاسـى چي څه كړيدى ښـه مو كړيدى ، تقسـيم يې كړى او دخپلو حصو سره زما حصه هم را مقرره كړى .
دصحابه وو رضي الله عنهم ډير كرامت وسو كمو خلكو چى ددوى تعظيم نـه وو كـړى هغوى ته سزا ورسيده اودوى ته خوراك او نورڅه هم ورسيدل ، او سزا هم سردار ته وركول سوه ولى چى دهغه ټول خلګ تابع دى او رئيس هم وو ددوى ، كه چيرى يو غريب واى نو دومره عوض ورڅخه اخيستل مشكل وو ، ددې حديث څخه پر علاج او دم او نورو باندى دأجرت مقررول او اخيستل جآئز معلوم سول ، دا جآئز دى ليكن پـه تراويحو كى دقرآن پر اورولو يا دميت دپاره پرويلو باندى اجرت مقررول ناجآئز او حرام دى .
۲۵. **پوښتنه** : اى سرورِ عالم ﷺ تاسى ارشاد وفرماياست چى شهيد كم كم خلګ دى ؟ [سوال كوونكى : صحابه رضي الله عنهم په روايت دابى هريرة رضي الله عنه]
جواب : ۱. كم سړى چى دخداى تعالى په لاره كى (يعنى په جهاد كى) قتل كړل سى هغه شهيد دى ۲. اوكم سړى چى دخداى تعالى په لاره كى (يعنى په جهاد كى، په خپل مرګ) سره مړ سى هغه هم شهيد دى ۳. او كم سړى چى په طاعون كى مړسى هغه هم شهيد دى ۴. اوكم سړى چى دنس دناجوړى (يعنى هيضه ، اسهال او نورو) څخه مړسى هغه هم شهيد دى (مسلم) .
شرح : اول قسم اوداعلى درجې شهيد خو هغه دى كم چى فى سبيل الله يعنى په جهاد كى قتل كړل سى ، دى ددنيا په احكامو كى هم شهيد دى يعنى بې له غسله او كفنه په خپلو جاموكى دفن كړل كيږى اوپه آخرت كى هم دده دپاره په زرهاوو نعمتونه او راحتونه دى ، دهمداسى شهيدانو په اړوند خداى تعالى ﷻ فرمايلى دى چى هغوى مړه مه ګڼې بلكه هغوى ژوندى دى دخداى دطرفه څخه رزق وركول كيږى او خوشحاله دى . دوهم قسم شهيد هغه دى چى ددنيا په احكامو كى شهيد نه ګڼل كيږى بلكه غسل او كفن دعادى مړو په شان وركول كيږى ليكن پـه آخرت كى هغه ته اجر او ثواب او حيات وركول كيږى په مثال سره دهغه چاچى دالله ﷻ په لاره كى قتل سوى وى ، كه څه هم چى په درجه او مرتبه كى تر هغه چا يوڅه كم دى ، ددې قسم شهادت زيرى په مختلفو احاديثو كى پـه څو قسمه مرګونو باندى وركول سويدى ، لكه څلور قسمه خلګوته چى ددې پوښتنى پـه جواب كى شهيد فرمايل سويدى او په نورو احاديثو كى ددې څخه ماسوا نورو ډولو مرګونو تـه هم

شهادت فرمایل سویدی که څه هم چي دضعیف او قوی روایاتو مطابق داقسم شهادتونه اته شپیتو ٦٨ ته رسیدلی دی (وګوری مظاهرِ حق ، شروع دباب الجنآئز) لیکن دنهایتی صحیح او قوی روایاتو څخه چي کومو خلګو ته شهید کیدل ثابت دی هغه دادی :

١. په جهاد کی چي په خپل مرګ سره یعنی بې له وژلو مړ سی.
٢. په طاعون (وبا) اخته سی او مړ سی.
٣. دنس دمریضۍ څخه مړسی .
۴. په اوبو کی ډوب سی مړ سی .
۵. وسوځی او مړسی .
٦. دذات الجنب (یعنی دبغل ددرده څخه) مړسی .
٧. تر دیواله ، کور اونورو لاندی سی مړسی .
٨. دموړپه نس کی کوچنۍ مړسی اوددې دغمه څخه یې بیا مور مړه سی یا دولادت دتکلیف څخه په یو بل ډول مړه سی .
٩. دسل په ناروغۍ مړ سی .
١٠. دمال په حفاظت کی مړ سی (مثلاً دغلو یا ډاکوګانو مقابله کوی مړ سی) .
١١. دخپل ځان دمحفوظ کولو دپاره مړ سی .
١٢. دخپل اهل او عیال دمحفوظ کولو دپاره مړ سی .
١٣. دسپرلۍ څخه را ولویږی مړ سی .
١۴. دخپل حق په طلب کی او دهغه په غوښتنه او فریاد کی په ظلم سره مړ سی.
١۵. په جهاد کی دیوه حیوان په چیچلو سره مړ سی .
١٦. په غربت یعنی مسافرۍ کی مړ سی .
١٧. داسلامی ممالکو پر سرحد باندی چوکیداری او پیره کوی مړ سی .
١٨. په ستونی کی یې ګوله یا دانه ولویږی او بنده سی یا په زکام سره مړ سی چي هغه ته په ستونی کی پهندا لویدل (زکام) هم وایی .
١٩. زمرۍ ، دغرو پسه یا یوبل درنده حیوان یې څیری او وشکوی اومړ سی .
٢٠. دزړه په اخلاص سره دشهادت فی سبیل الله تمنّا لری مګر ورنصیب نسی او داغسی مړ سی .
٢١. دمار یا لړم دچیچلو څخه مړ سی .

۲۲. دطاعون په ځای کې صبر او شکر وکې او په همداسې ځای کې ديره سي او دمرګه څخه خلاص سي.
۲۳. دکور دبام ، غره يابل لوړ ځای څخه را ايله سي او مړ سي .
دا ټوله شهادتونه که څه هم چې ددوهمې درجې شهادت او شهادتِ صغریٰ دی ليکن په دوی کې هم خپل په مابينځ کې دمرتبو او درجو فرق ډير څه دی .
يوبل شهيد دريم قسم هم سته کم چې يوازې په احکامو کې ددنيا شهيد دی ، په آخرت کې دهغه دپاره اجر او ثواب دشهيدانو نه دی هغه دادی چې صرف دغنيمت دمال په اراده يا ديوبل قسم فاسد نيت په وجه په جهاد في سبيل الله کې مړ سي په ظاهره به دده سره هغه معامله کيږي کمه چې داول قسم دشهيدانو سره کيږي يعنی بې له غسله او کفنه په خپلو جامو کې دفن کړل کيږي ليکن په آخرت کې به اجر او ثواب دشهيدانو هغه ته نه وی حاصل.
۲۲. **پوښتنه** : په ټولو اعمالو کې بهتره او افضله کم عمل دی او تر هغه وروسته دکم عمل درجه ده او تر هغه وروسته دکم ؟
[سوال کوونکی : يوشخص په روايت دابو هريرة رضی الله عنه]
جواب : ترټولو بهتر عمل په الله جل جلاله او دهغه په رسول صلی الله علیه وسلم باندی ايمان راوړل دی ، تردې وروسته دخدای جل جلاله په لاره کې جهاد کول ، تردې وروسته هغه مقبول حج دی چې په هغه کې ريا نه وی . (بخاری ومسلم)
شرح : ايمان يې ترټولو اول اوپه اوله درجه کې ددې وجې کښېښووی چې بې له ده هيڅ عمل او عبادت په کار نه راځی اونه هم قبليدی سی همدی اصل داصلو دی ، په جهاد کې هم کله چې دايمان اشاعت اوخپرونه او متعدی ګټه وی ددې وجې يې هغه په ايمان پسې متصل په دوهمه درجه کې کښېښووی ، حج چې کله يو لوی مشکل اوسخت عبادت وو او نهايتی داعلیٰ قسم عمل وو هغه يې هم په افضله او بهتره عملو کې شمار کې .
صحابه وو رضی الله عنهم چې هروخت هم ترټولو دمحبوب عمل او ترټولو دافضله عبادت په اړوند په دربار کې دالله جل جلاله پوښتنه کړيده نو آنحضرت صلی الله علیه وسلم بعضی وختونه دهغه دحال سره مناسب جواب ورکړيدی مثلا دمور اوپلار په خدمت کې دهغه څخه قصور کيدی يا په لمانځه کې ورڅخه يوڅه سُستی کيدله نوهغوی ته به يې فرمايله چې ستا دپاره دمور او پلار خدمت کول ترټولو بهتره عمل دی ، او

ستا دپاره لمونځ په پابندۍ سره په خپل وخت کې ادا کول بهتره عمل دی ، نور بعضې اعمال ګواکې تردې هم افضله سته دهغوی دافضلیته څخه هم انکار نه وو مقصد ، او کله به یې دوخت او ضرورت دلحاظه څخه مختلف جواب ورکوی په کمه زمانه کې چې دجهاد نهایتی احتیاج وو هلته یې جهاد ترټولو ښه عمل بللی دی اوکله چې به دجهاد دومره قدر ضرورت نه وو نو نور عملونه به یې ترټولو افضل وګرځول او جهاد به یې په دوهمه یا دریمه درجه کې وګرځوی ، اوپه حقیقت کې داټوله اعمال محبوب او افضل دی ګواکې فرق یې په خپل مینځې مرتبو او درجو کې دی . ددې جوابو داختلافاتو په وجه کې علماوو نوری وجوهی هم بیان کړیدی ، دې بنده دضرورت داندازې په بیان کولو باندی اکتفاء وکړه .
۲۷. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زما رضعی خور دا نذر ایښی وو چې لڅ سر او لڅې پښې به دبیت الله شریفی طرف ته ځی (یعنی حج به کوی او اوس په دارنګه کولو تکلیف او دقت وی) . [سوالکوونکی : عقبه بن عامر رضی الله عنه]
جواب : الله تعالی ته ستا درضعی خور دمشقت او تکلیف هیڅ ضرورت نسته هغې ته پکار دی چې سپره سی (یعنی سپره دی سی اوبیت الله شریفی ته دی ولاړه سی او پړونی دی واغوندی یعنی سردې پټ کړی) اودرې روژې دی ونیسی (ځکه چې هغې خپل نذر نکی پوره ، دا دهغه کفاره ده) . (ترمذی ، ابوداؤد ، نسآئی ، ابن ماجة ، دارمی) .
شرح : دسر پټولو حکم ده ﷺ ددې وجی وفرمایی چې ښځی ته سر پټول فرض دی او دناورا کارو نذر که چا ایښی وی دهغه پوره کول لازم نه دی ، اودسپریدو حکم یې ددې وجی ورکی چې هغه ښځه په پښو باندی دسفر کولو څخه معذوره وه طاقت یې نه درلودی لیکن کله چې هغې دخپل نذر خلاف وکړه ددې وجی ددې پر ذمه باندی قربانی واجب سوه چې دهغه حکم دنورو احادیثو څخه معلوم سویدی ، په کمه درجه کې دهغه دبزې قربانی ده او په لوړه درجه کې او مستحب داوښ یا دغوایی قربانی ده ، اوکله چې یې نذر نکړی پوره نوځکه کفاره هم واجب سوه . او کفاره ده دمریی آزادول یا لسو ۱۰ مسکینانو ته خوراك ورکول یا لسو ۱۰ ته کالی وراغوستل اوکله چې داهیڅ هم نه وی نو درې ۳ روژې دی یوپه بل پرلپسی متصلی ونیسی ، کله چې آنحضرت ﷺ ته معلومه وه چې دعقبه رضی الله عنه درضعی خور په وس او طاقت کې بل ډول کفاره ادا کول نسته ځکه نوده ﷺ دروژې نیولو

حکم ورکی، (یو دا هم احتمال دی چی دعقبه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ درضعی خور سره دقربانۍ طاقت هم نه وو ددې په عوض کی ده ﷺ دروژې نیولو ارشاد ورته فرمایلی دی) .

۲۸. **پوښتنه** : مونږ سپیان ایله کړو ښکار په کوو دهغوی کړل سوی ښکار په کمو صورتو کی جآئز دی اوکله ناجآئز ، او بعضی وختونه خو زمونږ دخپل سپی سره پر ښکار باندی بل سپی هم موجودیږی داسی ښکار خوړل پکار دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : عدی بن حاتم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]

جواب : کله چی ته خپل تعلیم یافته سپی (په بسم الله ویلو سره) پر ښکار باندی ایله کړی او هغه ښکار مړ کړی نو هغه خوره او که چیری ښکار کوونکۍ سپی په خپله هم دهغه څخه خوراك وکړی نودا ښکار مه خوره او کله چی دسپی سره بل سپی پر ښکار باندی پیداسی نوبیا هم هغه مه خوره ځکه چی تا بسم الله یوازی دخپل سپی پر ایله کیدو باندی ویلی وه نه پر هغه بل باندی (اوپر کم سپی چی دایله کیدو په وخت کی بسم الله ونه ویل سی دهغه ښکار کړل سوی حیوان خوړل جآئز نه دی) لهذا نو هغه هم مه خوره ځکه چی معلومه نه ده چی ستا سپی دا ښکار کړی او مړ کړی دی اوکه هغه بل سپی . (بخاری شریف)

شرح : دسپی ښکار کم چی ترمړ کیدو وروسته پیدا سی په هغه کی که چیری درې ۳ خبری وی نو حلال دی ۱. سپی به تعلیم یافته وی ۲. مسلمان به په بسم الله ویلو سره ایله کړی وی ۳. سپی به دهغه څخه خوراك نه وی کړی ، که چیری ژوندی پیدا سو نوددې شرطو ضرورت نسته ذبح یې دی کړی او بیا دې یې وخوری . که چیری دوو سپیانو په شریکه ښکار کوی نوپه دواړو کی هغه درې ۳ سره شرطونه پکار دی ، که چیری په دوی کی یوهم غیرِ تعلیم یافته وو یا کافر یا مشرك ایله کړی وی نو ددوی دخوا څخه مړ کړل سوی ښکار نه دی حلال (تفصیلی حال دسپی دښکار او مسئلې او نور یې تردې مخکی ذکر سویدی) .

۲۹. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ دا زما زوی دی ما په دغه نس کی ساتلی وو ، دتیو څخه می شیدې ورکولی په غیږ کی می روزی اوس دده پلار ماته طلاق راکړیدی او غواړی چی دی هم زما څخه جلا کړی ، ته ﷺ ددې په اړوند څه حکم فرمایی ؟

[سوال کوونکی : یوه ښځه په روایت دعبد الله بن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا]

جواب : ترڅو پوری چی ته دبل چا سره نکاح ونکړی نسبت دهلك وپلار ته ، ته یې زیاته حقداره یې . (ابوداؤد ، مسندِ احمد)

شرح : کوچنی ته دپرورښت ورکولو او دخپل ځان سره دساتلو دپاره مور حقداره ده ترڅو پوری چی کوچنی هوښیار نسی (چی دهغه موده فقهاوو" دهلك دپاره اوه ٧ کاله مقرره کړیده او دانجلۍ دپاره یې دحیض تر راتلو پوری) لیکن پرښځی باندی دی ددې په وجه جبر نه کول کیږی ، دکوچنی نفقه اوخرچه په دې ورځوکی دپلار پرذمه باندی ده ، او که چیری پلار مالداره وی نو دپرورښت مزدوری هم ښځه ورڅخه اخیستلای سی کله چی دمیړه په نکاح یا عده کی نه وی ، لیکن که چیری مور یې دداسی شخص سره نکاح وکړه چی هغه دکوچنی دپاره محرم نه وو یا داسی ځای ته داوسیدنی دپاره ولاړه چی دهغه ځای اوسیدونکی دکوچنی او دهغه دپلار سره عداوت (دښمنی) درلوده نو ددې (مور) حق دپرورښت یې ځی ، ولی چی په دې صورتوکی کوچنی ته دتکلیف او ضرر اندیښنه ده ، که چیری مور یې دداسی یو شخص سره نکاح وکړه چی هغه دکوچنی محرم وو نو دمور حق داولاده څخه نه باطلیږی ، مثلا دکوچنی داکا سره یې نکاح وکړه یایې داکا دزوی سره نکاح وکړه ، که چیری مور یې پرورښت نه کوی یا مړه سوه یایې دکوچنی دنامحرم سره نکاح وکړه نو نیکه ته ترده وروسته بیا انا ته تردې وروسته بیا خور ته تردې وروسته بیا خاله ته بیا عمه ته بیا نورو ښځو او نرانو ته دحضانة (١) حق حاصلیږی ، چی دهغه تفصیل ددې لنډی کتاب لائق نه دی .

مسئله : که چیری مور یې فاسقه یا فاجره وی نوبیا دحضانة حق نه ورته حاصلیږی . که چیری دکمی وجی څخه لا چاری او لابدی وی مثلا دمور څخه ما سوا کوچنی دبل چا شیدې نخوری نوبیا به یې په مور باندی په جبر سره داولاد پرورښت کول کیږی .

٧٠. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زما دزوج یوڅه غلامان تښتیدلی وه هغه ددوی په

(١). حضانة : یعنی داولاد طلب کول مور لره دپرورښت دپاره .

قال الكاسانى فى البدآئع فى الحضانة : هِيَ فِي اللُّغَةِ تُسْتَعْمَلُ فِي مَعْنَيَيْنِ: أَحَدُهُمَاجَعْلُ الشَّيْءِ فِي نَاحِيَةٍ يُقَالُ: حَضَنَ الرَّجُلُ الشَّيْءَ أَيْ اعْتَزَلَهُ فَجَعَلَهُ فِي نَاحِيَةٍ مِنْهُ، وَالثَّانِي: الضَّمُّ إِلَى الْجَنْبِ يُقَالُ: حَضَنْته وَاحْتَضَنْته إِذَا ضَمَمْته إِلَى جَنْبك ، وَالْحَضْنُ الْجَنْبُ فَحَضَانَةُ الْأُمّ وَلَدَهَا هِيَ ضَمُّهَا إِيَّاهُ إِلىٰ جَنْبِهَا وَاعْتِزَالُهَا إِيَّاهُ مِنْ أَبِيه لِيَكُونَ عِنْدَهَا فَتَقُومَ بِحِفْظِه وَإِمْسَاكِه وَغَسْلِ ثِيَابِه وَلَا تُجْبَرُ الْأُمُّ عَلَى إِرْضَاعِه إِلاَّ أَنْ لاَّ يُوجَدَ مَنْ تُرْضِعُهُ فَتُجْبَرَ عَلَيْه وَهٰذَا قَوْلُ عَامَّةِ الْعُلَمَاءِ . آهـ

تلاښ کې ووتی کله چې قدوم ته ورسيدی نو هغه غلامان يې پيدا کړه ، غلامانو هغه قتل کې ، اوس که چيری اجازه وفرمايې نو خپلې پخوانۍ قبيلې بنی خدره ته به ولاړه سم ځکه زوج چې زه په کم کور کې پرې ايښی يم او دی مړ سو هغه نه داوسيدنی دپاره صحيح ځای دی اونه هم څه دخوراك او چيښاك اسباب سته .

[سوال کوونکې : زوجه حبشيه ابو سعيدِ خدری رضي الله عنه]

جواب : ته په خپل هغه سرای کې اوسه ترڅو پوری چې مقرره عده خپل پای ته ورسيږی (ترمذی، ابوداؤد ، نسائی، مؤطا امام مالكؒ) .

شرح : اول دې ته آنحضرت ﷺ اجازه فرمايلې وه چې ولاړه سه ليکن کله چې هغه واپس روانه سوه نو پدستی يې راوبلله او ورته وې فرمايل چې دعدې ترختميدو پوری په همدې سرای کې اوسه ، ددې څخه معلومه سوه چې دمعتدې دپاره دزوج يا دزوج دوارثانو دطرفه څخه داوسيدنی دپاره په ورکړل سوی کور کې اوسيدل واجب دی او دا چې دکور يا بل شی دخرابوالی او دلږ او ډير تکليف دوجی څخه په عده کې کور پرېښوول جآئز نه دی بلکه په وخت کې دوفات دزوج چې په کم کور کې اوسيږی په همدغه ځای کې دې عده پوره کړی برابره خبره ده که هغه ځای دښځې په ملك کې وی اوكه دزوج او كه دبل چا . البته كه يې چيری دزوج وارثان په ظلم او زور سره وباسی ياپه دې کور کې دځان او مال دضآئع كيدو خطره وی يا کور ونړيږی يا دنړيدو بيره وی يا دکرايی کور وی او ښځې ته دکرايی ورکولو طاقت نه وی په دې ټولو صورتونو کې کور پرېښوول جآئز دی .

مسئله : که چيری اتفاقی ديوچا کره دليدو کتو دپاره تللې وه او ترشا يې په همدې وخت کې زوج مړ سو يا يې طلاق ورکی نو پدستی دې خپل کورته بيرته راسی او عده دې تيره کړی .

مسئله : دزوج دمرګ په عده کې که چيری دښځې سره دخوراك او چيښاك او ګذارې سامان نه وی نو دا چې دا دورځې ووزی اوكار وبار وکړی او دشپې بيرته واپس همدغه کور ته راځی او پکښی اوسی نو دا جآئز دی ليکن دطلاق په عده کې بالکل وتل روا نه دی ولې چې ترعدې پوری ددې خرڅ دزوج پر ذمه باندی دی.

۷۱. **پوښتنه** : ما دابو اهاب دلور سره چې نامداره ده په غنيه باندی نکاح کړی وه اوس يوه ښځه وايی (او زما په فکر کې كه هغه درواغ وايی) چې ما عقبه او دهغه وزوجې ته ددوی په کوچنيوالی کې شيدې ورکړيدی په دې صورت کې غنيه زما

زوجه کیدلی سی او که نه ؟ [سوال کوونکی: عقبه بن حارث رضی الله عنه]

جواب : ته خپله دا زوجه پرېږده ، کله چی دا ویل کیږی چی تاسی دواړه رضاعی خور او ورور یاست ، نوبیا څنګه تاسی دواړه دزوج او زوجې په ډول اوسیدلای سی . (بخاری ، نسآئی ، دار قطنی) .

شرح : عقبه رضی الله عنه په مکه معظمه کی اوسیږی دده دزوجې نوم زینب او غنیه وه او دامِ یحییٰ په کنیت سره مشهوره وه یوه ورځ یوه سوال کوونکی تور پوستی ښځه ددوی کورته راغله دې ته په خیر ورکولو کی دوی وځنډیده نو دې ورته وویل چی ماته څه صدقه او خیرات ضرور راکړی په خدای قسم چی ما خو تاسی دواړو ته شیدې درکړیدی که څه هم چی هغې زړی ښځی دا خبره دصدقې او خیرات اخیستلو دپاره کړی وه لیکن ددې څخه ددې دواړو زوج او زوجې ورور او خور کیدل ثابت سوه ، عقبه رضی الله عنه ورته وویل چی ته درواغ وایی که ریشتیا داسی وای نو دمخکی څخه تا دا خبر ولی نه راکوی مګر هغه سپین سری پرخپلی خبری باندی ولاړه وه ، دزوجې وقریبانو او کورنۍ ته یې دتحقیق دپاره سړی ولیږی نو هغوی ټولو وویل چی موږ ته نه ده معلومه چی دې ښځی دی زموږ انجلۍ ته شیدې ورکړی وی ، نوبیا عقبه رضی الله عنه سپور سو او دمسئلې دپوښتنی دپاره مدینی منوری ته ولاړی او دجناب سرورِ عالَم صلی الله علیه وسلم په خدمتِ بابرکت کی حاضر سو ده صلی الله علیه وسلم چی واقعه واوریده نو دجلا کیدو حکم یې ورکی او وې فرمایل چی کله په تاسی دواړو کی دشیدو دعلاقې په وجه باندی دورور اوخور قرابت راغی نوبیا څنګه یوځای اوسیدلای سی ، عقبه رضی الله عنه ارشادِ نبوی صلی الله علیه وسلم په زړه او روح سره قبول کی او خپله زوجه امِ یحییٰ یې پرېښووله او بله نکاح یې وکړه .

دا حکم آنحضرت صلی الله علیه وسلم په ډول دتقویٰ او احتیاط فرمایلی وو که نه وی نوپه دې صورت کی زوجه پرېښوول واجب او لازمی نه وه ، او یوازی دیوې ښځی په شاهدې سره درضاع علاقه نسی ثابتیدی ، البته احتیاط او تقویٰ دغه ده دکم چی حضور صلی الله علیه وسلم حکم ورکی او عقبه رضی الله عنه عمل په وکی .

۷۲. **پوښتنه** : ای فخرِ عالَم صلی الله علیه وسلم دابی القعیس ورور افلح دلته زموږ کره راغلی وو ما دهغه څخه پرده وکړه نو هغه راته وویل چی آیا زما څخه هم پرده کوی زه خو ستا اکا یم ما ورته وویل چی ته می اکا دکمی خوا سوې ؟ هغه راته وویل چی زما دورور زوجې تاته شیدې درکړیدی ، ما ورته وویل چی ماته خو شیدې ښځی

راکړیدی ستا یې څه علاقه ورسره ، اوس ته وفرمایه چې دهغه څخه پرده کول پکار دی او که واقعی هغه په دې علاقې سره اکا ګرځی او پرده نه ده واجب ؟

[سوال کوونکی : ام المؤمنین عآئشة رضي الله عنها]

جواب : هغه شرعًا ستا اکا دی هغه ته دراتللو اجازه ورکړه دهغه څخه پرده مه کوه ځکه په نسب سره چې کم قرابتونه ثابتیږی هغه په رضاع سره هم ثابتیږی. (بخاری)

شرح : ددې حدیث څخه معلومه سوه چې دشیدې ورکوونکی ښځی دزوج په علاقې سره هم هغه قرابت ثابتیږی کم چې په نسب کی دپلار دطرفه څخه وی مثلاً دنسبی پلار دورور څخه پرده نه ده واجب او نکاح ورسره حرامه ده دغه رنګه درضاعی پلار دورور سره هم نکاح حرامه ده او پرده نه ده واجب ځکه چې هغه رضاعی اکا دی ، لکه چې دا شخص چې دحضرتِ عآئشې رضي الله عنها درضاعی مور لیور یعنی درضاعی مور دزوج ورور یې وو چې دهغه په مخامخ کیدو سره ده ﷺ عآئشې رضي الله عنها ته اجازه ورکړه او ورته وې فرمایل چې دی ستا اکا دی ، دافلح په اړوند اختلاف دی چې دا دابو القعیس زوی دی او که ورور مګر زیاته معتبره خبره داده چې ورور یې دی ، دعآئشې رضي الله عنها یوبل اکا هم رضاعی وو مګر هغه یې دبلی علاقې څخه اکا کیدی یعنی دابوبکر رضي الله عنه سره په شیدو کی شریك ورور وو ، په عربو کی چې کله دمور څخه ما سوا دنورو ښځو شیدې هم اکثره وخت ماشوم ته ورکول کیږی ددې وجی درضاعت علاقې په کثرت سره وی . په هندوستان ، پاکستان او افغانستان کی هم داسی علاقې او قرابتونه وی دنکاح پر وخت خلګوته پکاردی چې دعلماوو څخه تحقیق وکړی ترڅو چې په حرام کی مبتلا نسی .

۷۳. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ ارشاد وفرمایاست چې بعضی وخت یوڅوك یو دخیر کار کوی په دې وجه باندی خلګ دهغه تعریف کوی ، ددې څخه هغه ته څه تاوان رسیږی او که نه اوپه ثواب کی څه نقصان راځی اوکه نه ؟

[سوال کوونکی : صحابه رضي الله عنهم په روایت دابو ذر رضي الله عنه]

جواب : دا تعریف خو مومن ته ژر رسیدونکی زیری دی . (مسلم شریف)

شرح : دجواب مطلب دادی چې دا تعریف هغه شخص لره هیڅ ضرر رسوونکی نه دی بلکه داخو نقد او ژر رسیدونکی زیری دی چې ده ته دلته ورسیدی چې دهغه څخه معلومه سوه چې الله تعالی ددې بنده څخه راضی سویدی او دی یې خپل

محبوب کړيدی ، دا دهغه ﷻ درضا او محبت تاثير دی چی ددنيا خلګ يې هم محبوب بولی او تعريف يې کوی ، لکه په حديث شريف کی چی راغلی دی چی کله الله تعالی يوڅوك محبوب ګرځوی نو دآسمان خاوندانو ته اطلاع او خبر ورکول کيږی چی هغه يې هم دوست ونيسی تردې وروسته په کراره کراره داهلِ دمځکی په زړو کی هم دهغه محبّت او عظمت کښېنی او هغه په دوی کی مقبول ګرځوی ، حاصل داچی ددې ځای تعريف دراتلونکی دکاميابۍ او نيکمرغۍ او دعالَم آخرت دبشارت او خوشحالۍ علامه ده چی هغه ده ته هلته حاصليدونکی ده او دهغه لوړ قيمتو اجر اوثواب اوالهی نعمتو پيش خيمه ده کم چی دده دپاره په عالمِ باقی کی تيار سويدی .

۷۴. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ ما يو آس فی سبيل الله (يعنی دثواب په نيت باندی دخدای تعالی ﷻ دپاره يا دجهاد کولو دپاره) يوه شخص ته ورکړی وو مګر هغه ددې آس هيڅ خدمت نه وو کړی او ډنګر او نری کړی وو چی بالکل بيکاره کړی يې وو ، اوس يې هغه شخص خرڅوی غالبًا داسی ګمان کيږی چی په ډيره اندازه کم قيمت به يې ورکړی زه هغه ورڅخه رانيسم که نه ؟

[سوال کوونکی : عمر بن الخطاب رضي الله عنه]

جواب : هغه هيڅکله مه رانيسه خپله صدقه بيرته واپس مه اخله که څه هم چی هغه يې تاته ديوه درهم په بدله کی هم درکوی ددې وجی چی کم څوك صدقه ورکړی او بيرته يې واپس ورڅخه واخلی هغه داسی دی لکه سپی چی خپل قئ دوباره بيرته خوری . (بخاری ومسلم)

شرح : کله چی هغه آس (چی دهغه نوم حضرت عمر رضي الله عنه وَرْد ايښی وو) ډير ډنګر او بيکاره سوی وو ددې وجی څخه يې په کم قيمت باندی دتر لاسه کولو ګمان وو او ددې وجی چی دده سره به په خاص طور سره ډير رعايت وکی ولی چی دا دده دخوا څخه ورکول سوی وو که څه هم چی داقسم بيع حلاله او جائزه ده ليکن کله چی دفی سبيل الله تر ورکولو وروسته اوس دهغه څخه يو قسم رعايت تر لاسه کول نا مناسب دی اوس چی هغه هرڅومره قدر رعايت وکړی ګواکی په هغومره اندازه دده ورکړه بيرته ده ته واپس راغله لهذا دا فعل داحتياط او تقوٰی خلاف او يوڅه قدر مکروه دی ددې وجی جناب سرورِ عالَم عليه الصلاة والسلام دعمر رضي الله عنه دپاره دا نکړه خوښه او ممانعت يې وفرمايۍ او بيا يې دصدقې بيرته اخيستلو

سخت مذمت دیوه مثال په بیان کولو سره ښکاره کی .

۷۵. **پوښتنه** : ای سرورِ عالَم ﷺ مورِ (یعنی ښځی) پر خپلو پلرو او زامنو او مړو باندی نهایتی بار (او ګرانی) یو (زمورِ خرڅ چی کم ددوی پرذمه دی هغه دوی ته ډیر دروند او ناخوښه دی) ددې خلګو دمال څخه (مورته بې له اجازې) آیا یوڅه اخیستل حلال دی ؟

[سوال کوونکی: یوه ښځه اوږدقامت اوقوی اوغټ بدن والا ګواکی دقبیلې څخه دمضروه]

جواب : ددوی دمال څخه تازه شی اخلی خوراك یې هم حلال دی او په هدیه کی ورکول یې هم (ابوداؤد) .

شرح : په کومو ملکو کی چی ښځی کم دروزی کار په خپله نه کوی هلته اکثره پر خلګو باندی ددوی داخراجاتو بار نهایتی ګران تیریږی (ګواکی بعضی وختونه په وجه دډیر تعظیم او محبّت هغه دروند والی نه معلومیږی) اوس چی هغه په اجازه او خوشحالۍ سره هرڅه ورکړی دا دهغوی عنایت اومهربانی ده لیکن بې له اجازې څومره قدر تصرف کول جآئز دی ؟ دا سوال کوونکی وپوښتل ، ده ﷺ وفرمایل چی لانده او تازه شیان مثلاً پوخ سوی خوراك یا شیدې اونور داسی شیان چی ژر خرابیږی او هغه نسی ذخیره کیدی هغوی بې له اجازې خوړل یا یوڅه قدر په طور دهدیې یا خیرات ورکول یوچا ته جآئز دی ، نور مالونه لکه غلې او دانې او داسی شیان چی دذخیره کیدو قابل وی په هغوی کی داسی تصرف کول نه دی جآئز ، که چیری زوج نه ورکول نو دخپل اولاد دپاره خوراك او نور ضروری شیان بالکل بې له اجازې اخیستل هم جآئز دی لیکن هدیه او صدقه او نور په هغه صورت کی ورکول جآئز دی چی دزوج اجازه اورضا په ډول دعرف او عادت معلومه وی او هغه دکوچنی شیانو په ورکولو سره نه ناراضه کیږی ، بلکه که چیری په غله او نقدو او نورو شیانو کی هم دزوج په طرز او طریقې سره اجازه معلومه سی نو خرڅول ، ورکول او وربخښل یې جآئز دی لیکن په هر حالت کی دی بې له موقع او بې ځایه دهغه مال نه خرڅوی او دفضول خرچی دعادت په اختیارولو سره دی دشیطان خور دځانه څخه نه جوړوی .

۷۶. **پوښتنه** : پرمځکه باندی ترټولو مخکی کم مسجد جوړ سویدی او دهغه څخه وروسته کم یو ؟ [سوال کوونکی: ابوذرِ غفاری رضی الله عنه]

جواب : اول مسجدِ حرام (یعنی خانهٔ کعبه) جوړ سویدی تر هغې وروسته مسجدِ

اقصٰی (یعنی بیت المقدس چی سلیمان عَلَیْہِ السَّلَامُ جوړ کی) . (بخاری ونسائی)
شرح : په دې کی هیڅ کله هیڅ شبه نسته چی په ټوله عالَم کی چی ترټولو اول کم ځای دعبادت دپاره مقرر کړل سویدی هغه مسجدِ حرام یعنی خانه کعبه ده لکه خدای تعالٰی چی هم فرمایلی دی چی: إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُّضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِيْ بِبَكَّةَ یعنی تر ټولو مخکی کور کم چی دخلګو دپاره عبادت خانه مقرره کړل سوی وه هغه دی چی په مکه کی دی (یعنی خانه کعبه) ، اونه هم په دې کی شك سته چی مسجدِ اقصٰی تردې وروسته جوړ سویدی لیکن په بعضی روایتوکی دی چی دسوال کوونکی پر پوښتنه باندی آنحضرت ﷺ وفرمایل چی دمسجدِ حرام او مسجدِ اقصٰی په بنیاد کی دڅلویښتو ۴۰ کالو فاصله ده حالانکه دتاریخ څخه واضحه کیږی چی په دوی کی تر زرو ۱۰۰۰ کالو هم زیات لیری والی دی ولی چی خانه کعبه ابراهیم عَلَیْہِ السَّلَامُ جوړه کړیده او مسجدِ اقصٰی سلیمان عَلَیْہِ السَّلَامُ . ددې وجی نو ښه پوهیدل پکار دی چی جناب سرورِ عالَم ﷺ هغه فاصله بیان کړیده کمه چی ددوی دواړو داولو بنیادو او اصلی بناوو ترمابینځ واقع ده ولی چی نه دخانه کعبې اصلی بانی حضرت ابراهیم عَلَیْہِ السَّلَامُ دی اونه هم دمسجدِ اقصٰی بنیاد اېښوونکی حضرت سلیمان عَلَیْہِ السَّلَامُ دی بلکه حضرت آدم عَلَیْہِ السَّلَامُ په امرِ خداوندی سره یو تربل وروسته دواړه مسجدونه جوړ کړیدی اوپه همدغه بنیاد اېښوولو کی څلویښت ۴۰ کاله فاصله وه ، دکم چی مخبِر صادق (روحی فداه [۱]) بیان فرمایلی دی ، تر اوږدې زمانې او ډیری مودی وروسته چی کله ددواړو علامې خرابی او محوه سوی وی او بې نښانه پاته سوی وی په ارشاد او اطلاع خداوندی سره سیدنا ابراهیم عَلَیْہِ السَّلَامُ خانه کعبه پرقدیمو بنیادو باندی تعمیر کړه او دده لمسی حضرت یعقوب عَلَیْہِ السَّلَامُ مسجدِ اقصٰی پر مخکنیو بنیادو باندی راپورته کی (په دې دوو تعمیرو کی تقریبًا دڅلویښتو کالو فرق وو) بیا یوڅه موده وروسته داؤد عَلَیْہِ السَّلَامُ په نهایتی عمدګی او استحکام سره دمسجدِ اقصٰی تعمیر شروع کی او دهغه دوفاته څخه وروسته دده رشید زوی او لآئق او عالیقدر جانشین سلیمان عَلَیْہِ السَّلَامُ اختتام ته ورسوی او هم دی عَلَیْہِ السَّلَامُ ددې بانی مشهور سو لیکن دخاصو تعلقاتو دوجی څخه دبیت الله شریفی بانی حضرت ابراهیم عَلَیْہِ السَّلَامُ مشهور دی ګواکی

---

(۱). یعنی زما روح دی ترده ﷺ قربان وی . منه

خانه کعبه هم تر ده عَلَيْهِ السَّلَامُ وروسته څو وراه تعمیر سویده ، دبیت الله تعمیراتو یو څه قدر حالات همدې فقیر مؤلف په الجواب المتین کی او زیات حالات یې دالصّالحات پر حاشیه باندی دحضرتِ فاطمې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا په حالاتو کی لیکلی دی .

۷۷. **پوښتنه** : یا رسول مقبول ﷺ زما نوم فلانی ځای ته دتلونکو مجاهدینو په نومونو کی لیکل سویدی او زما زوجه حج ته تللی ده (حالانکه دښځو دپاره بې له کم محرم یا زوجه څخه یوازی تلل منع دی او هلته په جهاد کی تلل هم ضروری دی (ولی چی نوم می لیکلی دی) اوس څه تدبیر وکړم) ؟

[سوال کوونکی : یو شخص په روایت دابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا]

جواب : ته دخپلی زوجې سره ولاړ سه حج وکه (جهاد ته تلل وځنډوه). (بخاری)

شرح : یو وار دخدای جَلَّ جَلَالُهُ رسول ﷺ ارشاد وفرمایی چی بې له ملگری کیدو دزوج یا یوه محرم دی هیڅ ښځه سفر نه کوی ، چی ددې څخه معلومه سوه چی دښځی دپاره دفرضی حج دادا کولو دپاره هم بې له ملگری کیدو دزوج یا محرم سفر نه دی جآئز ، ددې وجی سوال کوونکی ولاړ سو او پوښتنه یې وړاندی کړه ، غالبًا به دهغه پر زوجی باندی حج فرض کړل سوی وو اوپرده به نه وو فرض سوی لیکن کله چی دده دنفلی حج دوجی څخه دزوجې فرضی حج ادا کیدی اوبې له دی چی دی ولاړ سی هغه پاتیده ولی چی بل څوك بیوونکی یې نه وو او یوازی تلل حرام وه ځکه یې نوده ته دجهاد پرېښوولو او حج کولو حکم ورکی ، ولی چی جهاد دده په نه موجودگی کی هم کیږی لیکن دزوجې حج بالکل فوت کیږی .

مسئله : کله چی دنورو احادیثو څخه معلومه سویده چی دیوازی سفر ممانعت په هغه حالت کی دی کله چی ددرو ورځو سفر وی (چی دهغه مقدار په پاکستان او هندوستان کی ۴۸ انگریزی میله کیږی) نو که چیری یوه ښځه مکی معظمې ته نژدی اوسیږی چی ددرو ورځو سفر (یعنی د۴۸ میلو فاصله نه وی) نودې ته یوازی تلل او حج کول هم جآئز دی ، لیکن بهتره خبره پرهر حال داده چی دیو چا محرم سره یوځای ولاړه سی.

۷۸. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زما دوه همسایگان دی (که چیری زه هدیه ورکول وغواړم او هغه دومره شی وی چی یوازی یوه همسایه ته دورکولو قابل وی نو) په دوی کی یې کم یوه ته ورکړم ؟ [سوال کوونکی: عآئشة رَضِيَ اللهُ عَنْهَا]

جواب : دکم یوه دروازه چی تاته زیاته نژدی وی . (بخاری)

شرح : دهمسایه وکورته چې کم شی راځی نونژدی دروازې والا همسایه اکثره وخت هغه وینی اوبعضی وخت یې دهغه شی وطرف ته رغبت او خواهش پیدا کیږی ، نو دپوره نروالی دوجې څخه یې هغه ته دهدیې او تحفې ورکولو حکم وفرمایۀ او ددې وجې هم دهغه حق زیات دی چې هغه دحاجت او ضرورت پروخت دده کومکی وی او دغفلت په وخت کې یې حفاظت کوونکی وی ، نو ددې ټولو مصلحتو په وجه نژدی دروازې والا همسایه ته یوشی ورکول مستحب او افضله دی ، که یې چیری دخپل یوه مصلحت یا فآئدې په وجه ولیری دروازې والا همسایه ته ورکی نوبیا هم جآئز او صحیح دی. دارنګه دا حکم هغه وخت دی چې یوازی یوه ته ورکول منظور وی یا هغه هدیه قلیل المقداره وی چې یوه ته ورکول کیږی زیات ته نه ، که داسی نه وی نوکه یې قدرت وی نوبهتره داده چې دواړو ته هدیه ورکړی ، نژدی دروازې والا ته هم او لیری دروازې والا ته هم .

دهمسایه سره په مړانی ، کومك ، خیر خواهی او اعانت کولو کی ډیر حدیثونه وارد سویدی ، هغه ته ضرر رسول ، آزارول ، دهغه وپټو شیانوته کتل او پلټنه یې کول نهایتی لویه ګناه ده ، دهمسایه حقوق ، اخلاق او آداب یې په کتابو کی مفصل ذکر دی .

۷۹. **پوښتنه** : ای جناب سرورِ عالَم ﷺ زما مور راغلی ده ، هغه مشرکه او داسلام څخه ناخوښه او بیزاره ده ، ماته دهغې خدمت کول او ورسره وصله رحمی کول جآئز دی او که نه ؟ [سوال کوونکی : اسمآء خور دابوبکر رضي الله عنهما]

جواب : ته دخپلی مور سره وصله رحمی (په ګذاره او احسان کی) کوه (مسلم)

شرح : ابوبکر رضي الله عنه دجاهلیت په زمانه کی خپلی یوې زوجې ته چې نامداره وه په قُتیلة سره طلاق ورکړی وو چې دهغه څخه دابوبکر رضي الله عنه لور اسمآء (چې زوجه وه دزبیر رض) پیدا سوی وه ، مدینې ته ترهجرت کولو وروسته په کمه زمانه کی چې حضرت سرورِ کآئنات ﷺ دقریشو دکفارو سره پریو څو شرطو باندی صلح کړې وه (چې هغې ته صلحِ حُدیبیه او عهدِ قریش هم ویل کیږی) دا ښځه دخپل زوی حارث سره (چې هغه یې دبل زوج مدرك څخه پیدا سوی وو) ملګری سوه دمکې معظمې څخه را روانه سوه دخپل لور اسمآء رضي الله عنها کور مدینی منوری ته راورسیده اویوڅه غوړی ، کشمش اونور شیان یې په تحفه کی راوړه لیکن داسلام څخه متنفره او دلور دمسلمانیدو څخه نهایتی ناراضه وه ، او دلته دډیری مودې

ځکه دابوبکر رضي الله عنه کور په نورِ اسلام سره منوّر سوی وو ، ښځو او نرانو ټولو درسول الله ﷺ پر احکامو باندی روح او ځان ورکوی او دده ﷺ بې له اجازې یې هیڅ کار نه کوی ، اسمآء رضي الله عنها نه تحفه قبوله کړه او نه یې دمور کم خاطر او خیال وساتی بلکه دهادی برحق ﷺ په خدمت مبارك کی حاضره سوه او حال یې عرض کی ، ده ﷺ په جواب کی دمور کیدو دعلاقې ښکاره والی وکی ددې محبّت یې تازه کی او اجازه یې ورته وفرمایله چی دمور کیدو دعلاقې ځخه ته دهغې خدمت ، تعظیم ، ښه سلوك او احسان ورسره وکړه که څه هم چی هغه مسلمانه نه ده، دده ﷺ دارشاد ځخه معلومه سوه چی سره ددې چی کافر او مشرك وی دمور اوپلار دخدمت او تعظیم حق نه زائلیږی ، او خدای تعالی ﷻ چی دمور اوپلار سره کم داحسان اونیکۍ حکم فرمایلی دی هغه عام دی ، والدین برابره خبره ده که مسلمانان وی او که نه وی او په مذهب مخالف قریب او رشته دار کم چی دمسلمانانو په آزار نه وی پسې دهغه سلوك او احسان کول شرعًا نه دی منع او داهم واضحه سوه چی اسلام څومره قدر فراخ زړه درلودونکۍ اوخوښ مذهب دی، دمذهب مخالفین ترڅو پوری چی ضرر ونه رسوی دهغوی سره مراعات کول ، نفع ورته رسول ، تعظیم او خدمت ورته جائز بولی .

مسئله : که چیری په جهاد کی کافر پلار دمسلمان زوی په مقابله کی راسی او دقتل کولو موقع وی نو مستحب داده چی په خپله یې نکړی قتل یوبل څوك دې ورته را مخ ته کړی .

۸۰. **پوښتنه** : ای حضرت رسول الله ﷺ زه مسلمان سوی یم او زما سره اته ۸ ښځی دی دا ټولی دځانه سره ساتلی سم او که نه ؟

[سوال کوونکی : قیس بن حارث الاسدی رضي الله عنه]

جواب : څلور (کمی چی ستا په نکاح کی اولی راغلی دی) راوګرځوه (او څلور یې ایله کړه) (ابوداؤد) .

شرح : دمسلمان دپاره تر څلور زیاتی ښځی په یوه حالت کی په تصریح سره دقرآن او حدیث هیڅکله جائز نه دی ، که چیری دمسلمان کیدو پروخت تر څلورو زیاتی موجودی وی نو دزیاتو ایله کول ضروری دی لیکن دهغو څلورو ایله کول پکار دی دکومو سره چی نکاح وروسته سوی وی ، او که وروسته والا دځانه سره پاته کول غواړی نودهغه صورت دادی چی اول دی ټولوته طلاق ورکړی اوبیاچی یې دکومی

دکومې سره زړه وغواړي نکاح دې ورسره وکړي .

مسئله : که چیرې دیوه سړي په نکاح کې درې ښځې موجودې وي او څلورمې ته یې طلاق ورکړی وو نو ترڅو پورې چې دڅلورمې عده نه وي تیره سوې زوج ته دبلې ښځې سره نکاح کول نه دي حلال .

۸۱. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ کوچنیانو ته په کم عمر کې لمونځ کول پکار دي ؟

[سوال کوونکی: یوشخص نامعلوم الاسم په روایت دعبد الله بن حبیب رضي الله عنه]

جواب : کله چې په رسته اوچپه کې فرق وکولای سي (یعنې هوښیار سي) نوبیا دې لمونځ ادا کول شروع کړي . (ابوداؤد)

شرح : لمونځ روژه او نور احکامِ شرعیه هغه وخت فرض او واجب ګرځي چې انسان بالغ سي او لیونی نه وي لیکن کله چې لمونځ دالله جل جلاله په فرآئضو کې ډیر مهم او دټولو عباداتو خلاصه ده ددې وجې دعادت جوړولو ، او اِزده کولو په واسطه کوچنیانو ته داوو ۷ کلو په عمر کې لمونځ ادا کول پکار دي او کله چې یې عمر دلسو ۱۰ کالو سو او دڅبې په تاکید او امر کولو سره یې لمونځ نه کوي نو په سزا ورکولو او وهلو باندې لمونځ په ادا کول پکار دي ، لکه چې په ابوداؤد او ترمذي او نورو کې یو حدیث دی چې دهغه ترجمه داده چې خپل اولاد ته (هلك وي اوکه انجلۍ) دلمانځه حکم کوی کله چې دهغه عمر اوه ۷ کاله وي او پر لمونځ نه کولو باندې یې وهی کله چې دهغه عمر لس ۱۰ کاله وي (ولې چې اوس بالغ کیدو ته نژدې دی په دې وخت کې دتاکید زیات ضرورت دی او دلسو ۱۰ کالو په عمر کې) دهلکانو او انجونو بسترې ورجلا کوی (یعنې خور او ورور جلا جلا بیدوی) لیکن په چلاخې او لرګې او نورو دا ډول شیانو سره یې (چې عیب په بدن کې پیدا کوي) وهل نه دي پکار بلکه په لاس سره یې وهل پکار دي ، او تردرو ضربو وهلو یې زیات په یوه وار مه وهی او پرسر یې مه وهی ، دلمانځه په ډول دروژې حکم هم په دې عمرکې پکاردی او دنورو شرعي احکامو پابندی په کول هم پکار دی ددې دپاره چې په آزاد پرېښوولو سره ورڅخه بې مهاره اوښ جوړ نسي او په آینده کې په خرابی اخته نسي . (۱)

۸۲. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ موږ پر دریاب باندې سفر کوو او دخپل ځان سره

(۱). دعامو (عامیانو) خلګو دپاره دا حدیث دومره مهم دی چې باید دسرو زرو په اوبو یې ولیکي او تر خپل وسه پورې دعمل کولو کوشش په وکړي. مترجم غفرالله له

لړی خوړې اوبه اخلو که چیری په هغه اودس وکړو نو دتندی څخه به مړه سو نو آیا ددریاب (سمندر) په شور کوونکو اوبو سره اودس کوو ؟
[سوال کوونکی : یوشخص په روایت دابو هریرة رضي الله عنه]
جواب : ددریاب اوبه پاکی دی او دهغه مرداره (خپله مړسوی حیوان) هم حلاله ده (نوپه هغه باندی اودس کوی) (ابوداؤد ، نسائی ، ابن ماجه ، دارمی)
شرح : کله چی ددریاب داوبو خوند یوڅه بدل سوی وی اوپه بعضو ځایو کی یې رنګ هم بل وی او آنحضرت ﷺ ددریاب داوبو په اړوند دا هم فرمایلی دی چی هغه اور دی ددې وجی صحابه وو رضي الله عنهم ته شبه وسوه چی شاید ددې داوبو څخه په اودس کولو سره یوڅه کراهیت وی ، ده ﷺ ددې پاکوالی بیان کی داوداسه ، غسل او نورو اجازه یې ورته وفرمایله ، اوکله چی ده ﷺ ته دا معلومه سوه چی دې خلګو ته ددریاب په اوبو کی شبهه ده ددې وجی یې داهم وفرمایله چی ددریاب مرداره هم حلاله ده . دامامِ ابو حنیفه رحمة الله علیه په نزد ددې څخه خاص ماهی مراد دی اوپه دریابی حیوانانو کی یوازی هغه حلال دی دبعضو نورو علماوو په نزد باندی ټوله دریابی حیوانان حلال دی ، پوره تفصیل یې دحدیثو په شروحو کی موجود دی.
۸۳. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زه داسی ښځه یم چی دخپل سرکوڅۍ ډیری ټینګی تړم دجنابت په غسل کی پرسر باندی داوبو اچولو اورسولو پروخت دهغو خلاصول ضروری دی اوکه نه ؟ [سوال کوونکی : ام سلمه رضي الله عنها]
جواب : نه ! دخلاصولو هیڅ ضرورت یې نسته ، تاته همدا کافی دی چی درې واره لپه داوبو ډکه کړی او پرخپل سر باندی یې واچوی او بیا پرټوله بدن باندی اوبه واچوی بس په همدومره کولو سره ته پاکه سوی . (ترمذی ، مسلم ، ابوداؤد)
شرح : په غسل کی درې فرض دی ۱. غړغړه کول یعنی دخُلې پوره دننه خوا پرېوول ۲. په پزه کی اوبه اچول ۳. پرپاته ټول بدن باندی اوبه اچول ، ددې قاعدې څخه لازمه سوه چی دسر او ږیری اونورو ځایو ټول ورېښتان دی هم پرېولل سی او لانده دی کړل سی لیکن دښځو دپاره آنحضرت ﷺ وفرمایل چی یوازی دورېښتانو بیخونه لندول کافی دی ، داچی دسر ورېښتان خلاص کړی او ټوله ورېښتان لانده کړی ضروری نه دی ، البته پرټول سر باندی داوبو تیریدل او دورېښتانو دبیخو لندیدل ضروری دی ، لیکن دا حکم یوازی دکوڅۍ سوو ورېښتانو دپاره دی او په

ښځو پوری خاص دی نو که چیری دیوې ښځی ورېښتان مخکی تر غُسل خلاص کړل سوی وه نو بیا دټولو ورېښتانو پرېولل فرض دی . دارنګه دناړینه دپاره دټولو ورېښتانو لندول ضروری (١) دی برابره خبره ده که کوڅۍ سوی ورېښتان یې وی او که خلاص . که چیری دښځی دکوڅۍ سوو ورېښتانو وبیخو ته اوبه ونه رسیږی نوبیا یې هم خلاصول او دټولو ورېښتانو پرېولل فرض دی .

۸۴. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ کم سړی بهتره دی ؟

[سوال کوونکی : یو اعرابی نا معلوم الاسم]

جواب : کم سړی چی په خپل ځان او مال سره جهاد وکړی (یعنی په جهادکی ځان او مال مصرف کړی) او کم شخص چی دغره دغارو څخه په یوه غار کی واوسیږی او دخپل پروردګار عبادت وکړی او خلګو ته تکلیف ونه رسوی . (بخاری شریف)

شرح : دجهاد کوونکی څخه دا نه دی مراد چی یوازی جهاد کوی ، نور فرآئض او واجبات نه ادا کوی بلکه هغه شخص مراد دی چی ټول ضروریات ددین هم ادا کوی او فی سبیل الله جهاد هم کوی ، دا شخص ترټولو افضل ددې وجی څخه سو چی په نورو اعمالو او افعالو کی یې دالله تعالی داطاعت او فرمانبرداری سره سره اوس خپل ځان اومال هم دخدای ﷻ په لاره کی مصرف کړ کم چی انسان ته ترټولو زیات عزیز او محبوب او قابلِ قدر شیان دی اوددې کار یعنی جهاد ګټه دومره متعدی (نوروته رسیدونکی) ده چی ټول عالَم ددې څخه فیض اخیستونکۍ دی ځکه چی دهمدې جهاد په سبب سره داسلام نور تر خلګو پوری رسیږی مخالفین نړیږی او دالله ﷻ نوم لوړیږی دکم دوجی څخه چی ټول عالَم قآئم دی ، دټولو څخه جلا چی ګوښه نشین سی او دغره په غارو کی اوسیږی او دخدای ذو الجلال ﷻ ذکر کوی داهم افضله دی مګر په دوهمه درجه کی ، ولی چی دخلګو سره په یو ځای کیدو او ملګری اوسیدو کی اکثره ګناهونه را وړاندی کیږی چاته تکلیف هم رسیږی اوپه عبادت کی خلل او تاوان هم راځی ، داټوله شیان په جلا اوسیدنه کی نه را پیدا کیږی ، نه به چاته دضرر رسولو موقع درته راځی ، نه به ګناه مخ ته راځی ، نه په عبادت کی ریا راځی اونه هم مکر او فریب ، بلکه دزړه داخلاصه به په عبادتِ الٰهی کی مصروف وی لیکن ددې ګټه او نفع او ثواب دده تر ذاته پوری محدوده ده نورو خلګو ته نه ده رسیدونکی ددې وجی په دوهمه درجه کی

(١). په ابوداؤد کی په روایت دثوبان رضی الله عنه ددې تصریح سویده .

کښېښوول سو .

علمآءِ ربّانیه وو فرمایلی دی چی جناب رسول الله ﷺ ددوو زمانو دوه مناسب عملونه بیان کړیدی یعنی په زمانه کی چی ترڅو پوری یوڅه قدر خیر او نیکی وی اوپه وعظ، نصیحت ، جهاد او نورو شیانو سره داسلام ترقی او نورو ته نفع رسول ممکن وی نو ترهغو پوری دخلګو سره یوځای اوسیدل ، او څه ډول چی ممکنه وی دهغوی په اصلاح او خیر خواهی کی اوسیدل بهتر دی ، اوکله چی دزمانې په هر طرف کی شر خپور سی دنیکۍ دکار نوم لا نسی پاته په داسی وخت ګوشه نشینی او یوازی والۍ بهتر دی .

دموجوده زمانې نهایتی فساد او ډیر شرته په کتو سره خوبعضی حضرات همداسی فرمایی چی همدا زمانه دخلګو څخه دجلا والی او تنهایی ده ، لیکن راجح او حق دهغو بزرګانو قول دی کم چی فرمایی چی اوس هم څه خیر او نیکی موجوده ده داصلاح اونیکۍ کوشش بالکل بې فآئدې نه ځی هغه زمانه تر اوسه لا نه ده راغلی که څه هم چی ډیره نژدی ده .

۸۵. **پوښتنه** : ما په خوب کی دعثمان بن مظعون رضی الله عنه دپاره یوه روانه چینه لیدلی ده. [سوال کوونکی: ام العلاء انصاریه رضی الله عنها]

جواب : دا دهغه عمل دی (چی دهغه ثواب تر مرګ وروسته هم) دده دپاره جاری دی . (بخاری شریف)

شرح : په خوب کی ددنیوی اشغالو تر پرېښوولو او دحواسِ ظاهره وو تر معطل کیدلو وروسته چی کله انسانی روح دعالمِ بالا وطرف ته متوجّه کیږی نو هغه په اندازه داستعداد او قابلیت دهغه ځای شیان په نظر ورځی یعنی که چیری روح صاف او لطیف وی نو مفصّل حالات او پوره واقعه ورته لیدل کیږی او که چیری روح کثیف او په دنیاوی جنجالونو باندی زیات ککړ وی نوڅه مشتبه او مبهم شیان ورته ښکاره کیږی (لکه هنداره چی صفا او شفافه وی نوپوره عکس صفا ښکاره کوی اوکه ککړه او خرابه وی نو پرې پرې عکس پر لوېږی او دخاوری سوی شی په مثال سره شکلونه پکښی معلومیږی) مګر په لوړ عالَم کی دهرشی جلا صورت او نوی شکل مقرر دی ، دلمانځه جلا صورت دی ، دروژې جلا ، دمرګ جلا شکل دی او دژوند جلا ، دخیر داعمالو جلا حالت دی او دشر داعمالو بیا دهغه څخه مختلف ، لیکن سره ددې چی انسان ددنیا څخه یوڅه قدر بې تعلقه سی

اوحواس يې بيكاره سی مگر بيا هم هغه طاقت نه وی ورته حاصل چی انسان دی هغه اصلی صورتونه ووينی ، ځکه چی دهغه ټولی قواوی هرشی ته ديو دنياوی شکل په ليدلو عادی سوی وی ، ددې وجی څخه هغه يې دمحسوساتِ ظاهره وو دشکل څخه په يو شکل کی راوړی اوپه خوب کی هغه شيان وينی . خير او برکت علم او نور داسی شيان دشيدو په صورت کی ليدل کيږی ، ګمراهی ، بې لاری او نور دشرابو په صورت کی ليدل کيږی ، دمرګ دپاره دبزې صورت بيانيږی ، دښمنی او مرض دفيل او زمری په صورت کی په نظر راځی وعلی هذا القياس ، دمعبِّر (يعنی تعبير ورکوونکی) کار دادی چی ددې صورتو څخه (چی خوب ليدونکی يې ورته بيانوی) اصلی شی وپيژنی او ورته بيان يې کړی (دا نهايتی مشکل علم دی مگر ترنبی او خصوصًا تر خاتم الانبيآء ﷺ څوك زيات ماهر او پوه کيدلای سی) ، لهذا نوده ﷺ دام العلآء رضی الله عنها دخوب په تعبير کی وفرمايل چی دا دعثمان بن مظعون رضی الله عنه هغه دخير عمل دی کم چی دده تر مرګ وروسته جاری دی دا دروانی چينې او صافو اوبو په شکل کی ليدل سويدی .

عثمان بن مظعون رضی الله عنه هغه عالی مقام والا صحابی دی چی دی په هغو صحابه وو رضی الله عنهم کی چی دمکې معظمې څخه يې مدينې منوری ته هجرت وکی لومړنی شخص دی چی وفات سو ، انصارو يعنی دمدينې اوسيدونکو مسلمانانو يوه يوه يا دوو دوو مهاجرينو ته په خپلو کورو کی ځايونه ورکړی وه ترڅو چی په خوراك ، جامه اونورو ټولو شيانو کی دوی دخپل ځان سره شريك کړی اوپه هر ډول باندی ددوی کار او خدمت وکړی ، عثمان بن مظعون رضی الله عنه دحضرت زيد بن ثابت رضی الله عنه (چی کاتب وو درسول الله ﷺ) په حصه کی راغلی وو دده په کور کی اوسيدی او دزيد اهل او عيال دده دطرز او طريقې څخه نهايتی خوشحاله او دده دربښتينی بزرګی او تقدس معتقد وه ، دعثمان رضی الله عنه دوفات څخه رسول الله ﷺ ته هم ډير لوی تکليف ورسيدی او دحضرت زيد رضی الله عنه متعلقينو او قريبانو ته داسی صدمه اوتکليف ورسيدی لکه څنګه چی دخپلو خاصو قريبانو پرمرګ باندی چاته رسيږی ، په همدې ورځوکی دزيد بن ثابت رضی الله عنه زوجې ام العلآء رضی الله عنها دا خوب وليدی چی په دې پوښتنه کی يې ذکر وسو .

۸۲. **پوښتنه** : په غوړو کی موږك ولويدی مړ سو اوس په دې غوړو څه وکړو دهغه خوړل حلال دی او که نه ؟ [سوال کوونکی : ميمونه رضی الله عنها]

جواب : که چیری غوړی یخې وی نو هغه موړك او دهغه شاوخوا غوړی وغورځوه او خپل پاته غوړی وخوره (او که چیری ویلی غوړی وه نو هغه ته مه ورنژدی کیږه).
(مسلم وبخاری ونسآئی وجمله کتب احادیث)

شرح : که چیری وچ غوړی نه وه بلکه ویلی وه چی بهیده نوبالکل ناپاکه کیږی دهغه خوراك جآئز نه دی ، البته خرڅول او رانیول یې جآئز دی (لیکن رانیوونکی ته خبر ورکول پکار دی که نه نو سخته گناه به سی چی بل چاته موفریب ورکی او نجس غوړی موپه وخوړل) او په څراغ کی یې بلول هم جآئز دی لیکن په مسجد کی یې بلول جآئز نه دی ، همدا حکم دغوړو څخه ما سوا دنورو شیانو هم دی ، که چیری کلك او یوځای وی نو موړك یابل شی چی ورلویدلی دی هغه او دهغه پرځلور طرفه باندی یوڅه دهغه شی څخه غورځول پکار دی پاته پاك دی او که چیری روان او بهیدونکی شیان وی (لکه تیل او نور) نوټوله ناپاکه کیږی .

مسئله : که چیری په ناپاکه غوړو کی دهغه برابر اوبه واچول سی او دومره جوش ورکول سی چی ټوله اوبه وچی او ختمی سی نو غوړی پاکیږی ، همدا طریقه دشهدو او تیلو دپاکولو هم ده ، لیکن تیلو ته جوش ورکول ضروری نه دی بلکه اوبه دی ورواچوی کله چی تیل یې پر سر راغله هغه دی په یو ترتیب باندی ورڅخه جلا کړی ، البته بهتره داده چی په دې ترتیب یې درې واره پاك کړی .

۸۷. **پوښتنه** : دیمن اوسیدونکی دشهدو څخه شراب جوړوی او چیښی یې چی هغه ته تبع وایی هغه حلال دی اوکه حرام ؟

[سوال کوونکی : حضرت ابو موسٰی رضی الله عنه]

جواب : هرهغه شراب چی نشه راوړی هغه حرام دی (کله چی په تبع کی هم نشه سته لهذا دا هم حرام دی چیښل یې جآئز نه دی) ، (بخاری ومسلم) .

شرح : په قرآن شریف کی چی کله خمرو ته حرام ویل سویدی ، او خمر وایی په عربی ژبه کی خاص دانگورو وشرابو ته ددې وجی په نورو قسمو شرابوکی صحابه وو رضی الله عنهم ته شبه وه ځکه چی په نشه راوړلو کی هغه داسی وه لکه دانگورو شراب مگر په لغت کی خمر نه ورته ویل کیده بلکه یوبل قسم نوم به یې وو ، لکه دشهدو وشراب ته چی به تبع او داوربشو او جوارو شراب ته به مزر ویل کیده ، ددې وجی صحابه وو رضی الله عنهم دده صلی الله علیه وسلم څخه پوښتنه کوله چی فلانی قسم شراب حرام دی او که نه ؟ خصوصا دنورو ملکو اوسیدونکو صحابه کرامو رضی الله عنهم چی

هلته به نور قسمونه شراب اکثر وه ، پوښتنه به يې کوله ، ده ﷺ نهايتي جامع او عام حکم او قاعده کليه ورته وفرمايله چې دکومو شيانو څخه نشه راځي هغه ټوله دانګوری شرابو او خمرو په حکم کې دي او حرام دي برابره خبره ده که دهرشي څخه جوړ کړل سي او په هرنامه چې مشهوره وي .

۸۸. **پوښتنه** : يا حضرت ﷺ ! بعضې وختونه څوك لمونځ کوي اوپه نس کې يې غوړهاري وسي او داسي شبه کيږي چې شايد څه باد به وتلی وي ، دداسي شك په حالت کې دي لمونځ پرېښوول کيږي او که نه ؟

[سوال کوونکی : عبد الله بن زيد بن عاصم المازني رضي الله عنهما]

جواب : ترڅو پوري چې آواز يا بد بويي رانسي لمونځ دي نه پرېږدي (بخاری ومسلم وابوداؤد) .

شرح : مقصد دادي چې ترڅو پوري چې آواز وانه وريدل سي يابد بويي محسوس نسي ياخص پربدن باندی دباد وتلو اثر معلوم نسي او دباد وتلو يقين رانسي اودس نه ماتيږي ځکه نو لمونځ پرېښوول نه دي پکار ، ددې حديث څخه دا قاعده معلومه سوه چې دهرشي حکم پرخپل اصلي حالت باندي دي ترڅو پوري چې دهغه خلاف حکم يقيني معلوم نسي ، مثلاً ديوې جامي يا اوبو دپاکوالي موږ ته يقين وو اوس ديوې وجه څخه شبه پيدا سوه چې شايد ناپاکه سوی به وي نوددې شبه هيڅ اعتبار نسته اوبه او جامه دخپل حالت موافق پاکي ګڼل کيږي ، هو! کله چې يې ناپاکه کيدل په يقين سره معلوم سي نوبيا به دناپاکه کيدو حکم ورکول کيږي ، يا مثلاً تاته خپل اودس کول په يقيني او پوخ ډول سره معلوم دي ليکن دا شبه ده چې شايد مات سوی به وي نوددې شبهي هيڅ اعتبار نسته اودس پاته دي .

فائده : کله چې په لمانځه کې خاص دلمانځه دحالت ذکر دی ددې وجې دامام مالك او حسنِ بصری يو قول دادی چې که چيری په لمانځه کې دننه داسي شبه وسي نو بيشکه اودس نه ماتيږي ليکن که چيری دلمانځه څخه دباندی داسي شك پيدا سي نو اودس ماتيږي مګر دا قول معتبر نه دی ځکه چې په مسلم شريف کې چې کم روايت دی دهغه څخه معلومه سوه چې حکم عام دی ، په لمانځه کې دننه داسي شك پيدا سي اوکه دلمانځه دباندی په دواړو حالتو کې اودس نه ماتيږي .

اړوند مسئلې : که چيری په لمانځه کې دقضآء حاجت ضرورت يوڅه معلوم سي نو لمونځ دي پوره کړي او که چيری دومره غلبه يې وکړه چې دلمانځه طرف ته خيال نه

پاته کیدی هغه طرف ته مشغوله وو نو لمونځ دی پرېږدی ، که چیری دمخه څخه لا داسی ضرورت ورته پیښ وو نو لمونځ شروع کول ورته مکروه دی ځان دی فارغه کړی اوبیا دې لمونځ وکړی ، که ریح یعنی باد زور وکی لیکن اودس لرونکی شخص هغه راوګرځوی نو اودس نه ماتیږی .

۸۹. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ دوې ښځی پر دروازه مبارکه باندی حاضری دی او پوښتنه کوی چی که دوی چیری دخپله طرفه څخه صدقه خپلو زوجو او هغو یتیمانوته ورکړی کم چی ددوی تر پرورش لاندی دی نو آیا جائز دی اوکه نه ؟

[سوال کوونکی : حضرت بلال دپاره دزینب اویوې ښځی دانصارو رضي الله عنهما]

جواب : (هغو خلګوته صدقه ورکول جائز دی او) هغو ښځوته به دوه ثوابه حاصل سی یو دقرابت ، دنورو سره دوصله رحمی او دبل چا دخبر اخیستلو ، او دوهم دصدقې ورکولو (بخاری ومسلم باختلاف الفاظ)

شرح : یو وخت جناب سرورِ عالَم ﷺ په خپل وعظ اونصیحت کی ښځوته دصدقې ورکولو تاکید وفرمایی ، دعبد الله بن مسعود رضي الله عنه زوجه زینب رضي الله عنها دهغه ځای څخه راواپس سوه اوخپل زوج ته راغله او ورته وې ویل چی ته غریب سړی یې اومونږ ته حضرت اقدس ﷺ دصدقې ورکولو حکم فرمایلی دی ، اوس ته دآنحضرت ﷺ خدمت مبارك ته ورسه ددې پوښتنی جواب ورڅخه راوړه چی که چیری تاته په ورکولو سره هم زما صدقه ادا سی او ماته ثواب حاصل سی نوتاته به یې درکړم اوکه تاته یې درکول جائز نه وه او زما صدقه نه ادا کیده نوبیا به یې بل چاته ورکم ، عبد الله بن مسعود رضي الله عنه ته خپله په تللو کی څه حیا او لحاظ ودریدی او زینب رضي الله عنها ته یې وویل چی ته په خپله ولاړه سه پوښتنه وکړه او جواب یې راوړه ، پرمبارکه دروازه باندی چی دا حاضره سوه نوګوری چی دانصارو دښځو څخه یوه ښځه تردې دمخه هلته ولاړه ده او دهمدې مسئلې پوښتنه کول غواړی ، کله چی دجناب سیّد العالَمین ﷺ دجلالتِ شان او رعب څخه هیڅوك بې له اجازې (خصوصًا ښځی) کورته دننه نسوای ورتلای ددې وجی دوی هلته ودریدی ، دده ﷺ خادم او مؤذن سیّدنا بلال رضي الله عنه دباندی راووتی نو دوی رضي الله عنهن ورته وویل چی دا زمونږ پوښتنه نبی ﷺ ته ورورواندی کړه او جواب یې راوړه مګر دامه ورته وایه چی کومی ښځی دی ، بلال رضي الله عنه ولاړی او عرض یې وکی چی دوې ښځی ددې مسئلې پوښتنه کوی ، ده ﷺ وفرمایل چی کمی ښځی

دی ؟ (اوس حضرت بلال رضي الله عنه ته دا لازمه سوه چې وروئې ښيي ولې چې درسول الله ﷺ دسوال جواب او دارشاد تعميل يې واجب دی) بلال رضي الله عنه عرض وکی چې يوه ښځه دانصارو څخه ده اوبله زينبه رضي الله عنها ده (کله چې زينبه دډيرو ښځو نوم وو ددې وجی) ده ﷺ وفرمايل چې کمه زينبه ؟ بلال رضي الله عنه عرض وکی چې دعبد الله رضي الله عنه زوجه ، نوبيا آنحضرت ﷺ ارشاد وفرمايی چې خپلو زوجو او يتيمانو ته صدقه ورکولای سی .

دا خبره دی واضحه وی چې يتيمان کوچنيان که چيری خپل اولاد (لکه دلور زوی اولور يادزوی زوی اولور) نه وی اودهغوی په ملك کی په اندازه دنصاب مال نه وی نوپر دوی باندی واجبی صدقې لکه زکٰوة او نور مصرفول هم جآئز دی مثلاً دخپلی زوجې اولاد کم چې دبل زوج څخه پيدا سوی وی ديوه سړی په پرورش کی وی نوپر هغه باندی صدقه او زکٰوة خرځولای سی ، دارنگه که چيری دخپل زوج اولاد کم چې دبلی ښځی دنس څخه وی که چيری ديوې ښځی په پرورش کی وی نو هغه ته خپله صدقه او خيراتِ واجبه ورکولای سی او دنفلی صدقو مصرفول هم په دې يتيمانو باندی جآئز دی بلکه افضل او بهتر دی کم چې خپل اولاد وی (مثلا زوی ، لمسی ، پوتا او نور) .

داغه رنگه (دحقوقِ واجبه څخه پرته) که چيری دضرورت پرځای زوج زوجې ته يا زوجه زوج ته نفلی صدقه ورکړی اوکومك يې وکړی نوجآئز او ددوچنده ثواب باعث دی او غالبًا دې ښځو هم دنفلی صدقو په اړوند پوښتنه کړی وه ، ليکن واجبی صدقې (مثلاً زکٰوة) دامام ابوحنيفه رحمة الله عليه په نزد نه زوج زوجې ته ورکولای سی نه يې زوجه زوج ته ورکولای سی. البته امامِ ابويوسف او امامِ محمّد رحمة الله عليهما چې شاگردان دی دامام اعظم رحمة الله عليه فرمايی چې زوجه که چيری خپل مسکين زوج ته زکوٰة اونور ورکړی نو روا دی ، ادا کيږی ليکن داخبره دا دواړه صاحبان هم روا نه بولی چې زوج خپل زکٰوة او واجبی صدقې خپلی زوجې ته ورکړی اوفرمايی چې په دې صورت کی زکٰوة اونوری واجبی صدقې نه ادا کيږی.

۹۰. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ موږ ته دبيت المقدس په اړوند فتوی راکړه (يعنی ددې سره څه معامله کول پکار دی) ؟

[سوال کوونکی : ميمونه رضي الله عنها مولاة درسول ﷺ]

جواب : هلته ځی او هلته لمونځونه کوی ، او که چيری ولاړاست ليکن لمونځ مو

نسوای کولای (۱) نوهلته تیل ور واستوه چی دهغه په قندیلو کی ولګیږی .
(ابوداؤد)

شرح : دشام په ملك کی دیوه نهایتی برکت مند ځای نوم بیت المقدس دی هغه ته مسجدِ اقصٰی هم وایی، هلته ترټولو مخکی آدم ﷷ دالله ﷻ په امر سره عبادت ګاه (دعبادت ځای) جوړکی ، ترهغه وروسته هغه ځای خراب او خسته سو اونښاني یې ولاړی ، یعقوب ﷷ پراصلی بنیادو باندی دوباره عمارت جوړکی ترده وروسته داؤد ﷷ یو عالیشانه مسجد اونهایتی مستحکم عمارت پردې ځای باندی شروع کی اوترده وروسته سلیمان ﷷ په جناتو (پیریانو) اونورو سره دا عمارت پای ته ورسوی اودهمده (سلیمان ﷷ) په نامه سره مشهور سو ، لکه چی دې (بیت المقدس) ته مسجدِ سلیمان ﷷ هم وایی ، دا ډیر برکتمند او مکرّم او معظم مسجد دی ، تربیت الله او مسجدِ نبوی ﷺ وروسته ددې مسجد درجه ده ، داځای دبعضو انبیاوو دولادت ځای دی اوډیر نبیان همدلته مدفون (ښخ) دی ، دجناب خاتم الانبیآء ﷺ تروفات وروسته چی کله په صحابه وو رضی الله عنهم کی اختلاف سو چی دی ﷺ به په کم ځای کی دفن کوو نودبعضو حضراتو رایه داهم وه چی دی ﷺ دی بیت المقدس ته یووړل سی اوهلته دی دفن کړل سی (لیکن ابوبکر رضی الله عنه نبوی حدیث دوی ته ورواوروئ او فیصله یې وکړه چی الله ﷻ چی دنبیانو علیهم السلام هرځای دفن کول خوښوی هم هلته یې وفات کوی، ځکه نودی مبارك ﷺ په حجرهٔ مبارکه کی دفن کړل سوپرکم ځای چی دی ﷺ وفات سوی وو) ، مقصد داچی بیت المقدس ډیر دتعظیم وړ ځای دی پرهر مسلمان باندی دوس په اندازه ددې تعظیم ضرور دی که چیری په آسانی سره ممکنه وی نو وروسته تر ادا کولو دحج او تر زیارت دروضهٔ مطهّرې دی ددې دمسجد وزیارت کولو ته ولاړسی او لمونځونه دی پکښې وکړی یادې تیل (یا دشم بتی، یادهغه قیمت) ورواستوی چی هلته ولګیږی ، لیکن هلته تلل یاتیل اونور شیان وراستول صرف مستحب دی څه ضروری نه دی چی ددینی ضروری شیانو تکلیف ورته وایستل سی اوهلته تیل واستوی یاپه خپله په تکلیف سره ولاړ سی.

---

(۱). دایې ځکه وفرمایل چی په هغه زمانه کی هلته په ملك کی امن نه وو ، ځای پرځای دجنګونو او قتلونو بازار ګرم وو . منه رحمه الله تعالی

ددې حديث څخه دا هم معلومه سوه چې په مسجدِ کې څراغ روښانه کول جائز او دثواب باعث دی .
دجناب سرورِ عالَم ﷺ په مسجدِ مبارك کې ترتهولو مخکې دده ﷺ صحابي حضرت تميم داري رضی الله عنه څراغ روښانه او ولګوی ، نبي ﷺ چې هغه وليدی نهايتی ډير خوشحاله سو او وې فرمايل چې تا اسلام روښانه کې خدای تعالی جل جلاله دې ستا زړه روښانه کړی او وې فرمايل چې که چيری زما کمه نا واده سوی لور وای نوستا سره به مې دهغې نکاح کړې وای يوه شخص وفرمايل چې که چيری ستا امر وی نوزه به دخپلی لور سره دده نکاح وکم ، ده ﷺ اجازه ورکړه او نکاح وسوه . (وګوری علم الاولين)
۹۱. **پوښتنه** : يا رسول کريم ﷺ زه فرضي لمونځونه ادا کوم او درمضان روژې نيسم او حرام حرام بولم او حلال حلال ګڼم آيا زه به په جنت کې داخل سم ؟
[سوال کوونکی : **نعمان بن قوقل** رضی الله عنه]
جواب : هو! داخل به سی . (مسلم)
شرح : سوال کوونکی چې کم دا وويل چې حرام حرام بولم ددې مطلب داوو چې دهغه پر حرمت او حراموالی باندی عقيده لرم اودهغه څخه ځان ساتم اودحلت او حرمت په اړوند خدايي احکام قبلوم ، نو هغه ايمانداره شخص چې دحرامو څخه پرهيز کوونکی وی او فرآئض خداوندی په پوره ډول سره ادا کوی دهغه په جنت کې دداخليدو څه شك دی ځکه چې ګناهونه او معاصی اول دهغه څخه صادريږی نه او که يوڅه ورڅخه وسی نودهغه دښو عملونو لمونځو او روژو په وجه به هغه معاف سی او که چيری بالفرض يوه ګناه معاف هم نسی نودهغه تر سزا تيرولو وروسته به جنت ته ضرور داخليږی ، مقصد دداسی شخص جنت ته داخليدل په مطابق دقول دمخبِر صادق ﷺ يقيني دی ، دزکوٰة ذکر يې ځکه نه وکی چې دهغه سره مال نه وو او حج لا په دې وخت کې پر مسلمانانو نه وو فرض کړل سوی .
۹۲. **پوښتنه** : يارسول اکرم ﷺ زه اکثره وخت هميشه (نفلی) روژې نيسم اوپه ماکی دومره طاقت سته چې په سفر کې هم روژې ونيسم نو که چيری زه په سفر کې (فرض) روژه ونيسم نوکمه ګناه خوبه نلری ؟
[سوال کوونکی : **حمز بن عمر الاسلمی** رضی الله عنه]
جواب : په سفر کې روژه ماتول دخدای تعالی دطرفه څخه رخصت دی نو کم سړی

چې دا رخصت اختيار کړي نوداهم ښه دي او کم سړي چې روژه نيول خوښوي (او روژه ونيسي) نوپر هغه باندې هم هيڅ ګناه نسته (بخاري ومسلم وترمذي وابوداؤد باختلاف الفاظ) .

شرح : دنفلي روژې دنيولو او نه نيولو په هرحالت کې اختيار دی ، په سفر کې وي اوکه مقيم وي، کله چې يې زړه وغواړي ودې نيسي اوکله چې يې زړه نه غواړي نو نه دې يې نيسي ، البته درمضان روژې بعضو علماوو په سفر کې ناجائزه او بعضو ناخوښه اومکروه بللي دي ، ولې چې په بعضو احاديثو کې دجناب سرورِ عالَم ﷺ څخه دسفر دروژې څخه په نهايتي سختي سره ممانعت ثابت دی ليکن زيات صحيح او معتبر او داکثرو علماوو قول دا دی چې په سفر کې دواړه کارونه جائز دي روژه نيول هم اونه نيول هم ، ولې چې آنحضرت ﷺ بعضې وختونه په سفر کې روژه نيولې ده او بعضې وختونه يې ماته کړيده او دده ﷺ سره ملګري صحابه وو رضي الله عنهم به بعضو روژې نيولې اوبعضو به نه نيولې ، اويو پربل يې بد نه ويل ولې چې دسيد الاولين والآخرين ﷺ داقوالو او افعالو څخه يې دواړې خبرې جآئز ګڼلې ، لکه ددې سوال په جواب کې چې هم ده ﷺ ددواړو خبرو اختيار ورکړيدی ليکن په کم شخص کې چې دروژې نيولو طاقت وي اوپه روژه سره هيڅ قسم تکليف هم نه وي ورته نو دهغه دپاره افضله او بهتره داده چې روژه ونيسي . په احاديثو کې چې په سفر کې دروژې نيولو کم ممانعت راغلې دی هغه دداسې ځايو دپاره دی چې هلته دروژې ماتولو ضرورت وي اوپه نه ماتولو کې ديني يا دنياوي حرج ، تکليف او نقصان پيښيږي او دروژه نيولو والاوو چې کم بدوالې او مذمت ثابت دی هغه دهغه خلګو دپاره دی چې په سفر کې روژه نيسي او پرځان ډير تکليف او مشقت تيروي او ملګري حيران کړي ، مګر دالله تعالی دطرفه څخه عطا کړل سوي رخصت قبلول اوپه سفرکې روژه ماتول دې نه سپموي کوي ، لکه چې يو وخت آنحضرت ﷺ په سفر کې وليدل چې يوشخص ددرختي ترسايي لاندې داډول پروت دی لکه ديوه درد يا بل شي څخه چې ناروغ وي او خلګ يې پرشا وخوا را ټول وه ده ﷺ پوښتنه وکړه نو ورته معلومه سوه چې دروژې دسختۍ څخه يې دغه حال دی پردې باندې ده ﷺ وفرمايل چې په سفر کې روژه نيول کم دنيکۍ کار نه دی (يعني په دومره محنت او سختي برداشت کول او سره دوجوده دسخت ضرورت بياهم چې دروژې نيولو څخه نه راوګرځي دا دثواب خبره اوکار نه دی) .

اړوند مسئلې : ۱. په سفرکې چې دکم شخص دروژې نيولو څخه دهغه دسفر ورفيقانو او ملګرو ته سختي او تکليف وی دهغه دپاره افضله داده چې روژه ونه نيسی . ۲. کم سفرچې تر ۴۸ انګريزی ميلو کم وی په هغه کې دروژې پرېښوولو اجازه نسته ، ۳. په کمه ورځ چې په سفر باندی دوطن څخه روانيږی په هغه ورځ روژه نيول ضروری دی البته که چيری تر صبح صادق کيدو مخکې يې سفر وکی نو په دغه ورځ باندی هم روژه ماتولی سی ۴. که چيری دزوال په وخت (يعنی ترټيك غرمې يوه نيمه ګنټه مخکی) يو مسافر وطن ته ورسيدی او تراوسه يې يوداسی کار نه وو کړی چې په روژه کی جائز نه وی اودروژې خلاف وی نوپه هغه ورځ باندی روژه نيول واجب دی اوکه يې چيری خوراك ، چيښاك يابل داسی کار کړی وو چې هغه په روژه کی جائز نه وو نوتر ماښامه پوری دخوراك اوچيښاك څخه ځان بندول واجب دی. ۵. دسفر ترختميدو وروسته چې کله مقيم سو نو قضايې نيول لازمی دی ۶. که يې چيری قضا نه راوړه او مرګ راغلی نو ورباندی واجب دی چې وارثانو ته وصيت وکړی چې دهری روژې په عوض کی دوه سيره غنم په انګريزی سير سره مسکينانوته ورکړی ۷. که چيری يوه غافل سړی وصيت نه وکی يايې دوصيت موقع نکړه پيدا بياهم وارث دهغه دطرفه څخه ذکر کړل سوی فديه ورکولای سی چې دهغه په وجه به انشآء الله دهغه مړ انسان ذمه خلاصه سی ۸. کم سړی چې په سفرکی روژې نه وی نيولی اوپه همدې سفرکی مړسو يا وطن ته تر رسيدو وروسته پدستی مړسو دهغه پرذمه باندی هيڅ نه دی لازم ځکه چې ده ته ترسفر وروسته دادا کولو موقع په لاس نه ده ورغلی ۹. که يې چيری ډيری روژې په سفر کی نه ونيولی او وطن ته چې ورسيدی نوصرف يوڅو ورځی ژوندی پاته سو نو صرف ددومره روژو صدقه ورکول دهغه دطرفه څخه واجبيږی څومره ورځی چې دی وطن ته راغلی صحيح او جوړ اوسيدلی دی (دروژې مسئلې او متعلقات دې فقير ليکونکی په خپله مختصره رساله فرحة الصّآئمين کی نهايتی صاف صاف بيان کړيدی) .

۹۳. **پوښتنه** : ای نبی کريم ﷺ تاسی وفرماياست چې که چيری يوشخص راسی او زما مال وړل غواړی نو څه وکم ؟ که يې چيری زما سره جنګ اوجدل کوی نوڅه وکم ؟ اوکه يې چيری مړکړم نوڅنګه به سم ؟ او که چيری ما هغه مړکی نوهغه به څنګه سی ؟ [سوال کوونکی: يوشخص په روايت دابی هريرة رضي الله عنه]

جواب : ته هغه ته خپل مال مه ورکوه (دخپل وس تراندازې پورې دمال حفاظت کوه ، که جنګ وسو نو) ته يې هم مقابله کوه او جنګ ورسره کوه که هغه ته مړ کړی نو ته شهيد سوی ، اوکه تا هغه مړکی نوهغه به جهنم ته ولاړ سی. (مسلم)

شرح : ددې حديث څخه دخپل ځان اومال (اواهل اوعيال) دحفاظت حکم او فضيلت ثابتيږي او معلومه سوه چې دخپل مال اوځان دحفاظت دپاره که چيری يوڅوك غل يا راهزن (لار نيوونکی) اويل بل څوك مړ کړی يايې زخمی کړی نوپردې باندی ګناه نسته ليکن دکم قيمته او سپکو شيانو دحفاظت دپاره دغله وژل بالکل نه دی روا او دده دپاره جهنم ته دتګ حکم ده ﷺ ځکه وفرمايي، چی هغه دبل چا دمال وړلو دپاره په ناحقه ډول راغلی وو کمه چې ډيره لويه ګناه او معصيت دی ، او ښکاره ده چی ترتوبه کولو مخکی مړسو نوددې ګناه او دخپلو نورو مخکنيو ګناهونو دسزا تيرولو په وجه به هغه دوږخ ته ځی ، ليکن که چيری ايمانداره وو نو تر سزا تيرولو وروسته به بالآخره بيرته جنت ته ورسيږی .

۹۴. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ دمردار سوی شی چربی پر کښتيو باندی لګول کيږی پر چمړی باندی مښل کيږی او خلګ هغه په څراغ کی لګوی ددی څه حکم دی ؟ [سوال کوونکی: بعضی صحابه په روايت دجابر بن عبد الله رضي الله عنهم]

جواب : داسی کول هيڅ وخت نه دی پکار هغه خو حرام دی ، پرکمبختو يهوديانو باندی خدای پاك ﷻ چربيانی حرامی کړی نو هغوی به دا جلا کولی او خرڅولی او دهغه قيمت به يې په کار راوړی . (نسآئی)

شرح : دمردارو او حرامو حيوانانو چربی (وازګه) اوغوښی بالکل حرامی دی دهغه خوړل نه دی روا اونه په بل ډول باندی دهغه څخه نفع اخيستل روا دی نه يې په څراغ کی سوځولای سی نه موم بتی ورڅخه جوړولای سی نه يې پر کښتی، يابل شی باندی مښلولای سی اونه يې رانيولای او خرڅولای سی ، يهوديانو کم چې ډير سرکښه قوم وو او په الٰهی احکامو کی به يې طرح طرح حيلې اوحوالې را ايستلی پرهغوی باندی الله تعالی دحلالو حيوانانو چربی حرامه کړی وه دوی به هغه پراور باندی ويلی کړه اوبيا به يې سره يوځای کول او پردې به يې بيا بل نوم ايښی وو او بيا به يې خرڅوله اودهغه پيسې به يې په خپل کار خرڅولی او ويل به يې چی خدای تعالی چربی حرامه کړيده موږ خو دهغه قيمت خورو په خپله چربی او وازګه خو نخورو ، حالانکه دهغه خرڅول او رانيول او قيمت او نور ټوله حرام وه ، دچربی

دذکر پر وخت جناب سرورِ عالَم رسول الله ﷺ ته دهغو خلګو حال ورپه یاد سو او په بد دعا ورته کولو سره ده ﷺ هغه حال بیان کی ، البته دحرامو حیوانانو پوست او دارنګه دحلالو حیوانانو پوست کم چی بې له ذبح (په خپله) مړه سوی وه تر پخولو وروسته بالکل پاکیږی دداسی پوست خرید او فروخت تر رنګولو دمخه ناجآئز دی ، دکومو حیوانانو چی غوښی حلالی دی اوذبح سوی هم وی دهغوی پوست مخکی تر رنګ کیدو هم پاك دی او خرید او فروخت یې هم جآئز دی .

مسئله : ترمړ کیدو یا ترپرې کیدو او جلا کیدو وروسته دانسان دهیڅ اندام او جزء څخه نفع اخیستل روا نه دی او دهغه پوست په رنګ ورکولو سره هم نه پاکیږی .

مسئله : دکوچنی کوچنی حیوانانو لکه موږك ، ګلهری (۱) اونور دهغو پوست درنګ کولو (۲) قابل نه دی ، او دخنزیر پوست په رنګ کولو سره نه پاکیږی .

مسئله : پاك تیل ، غوړی او وازګه که چیری ناپاکه وی نو دهغو خوراك نه دی جآئز لیکن پرکښتیې یا نورو شیانوکی یې غوړی ورکول یاپه یوه بل کار کی یې لګول یا یې په څراغ کی سوځل جآئز دی لیکن دمسجد په څراغ کی یې سوځول هم نه دی جآئز .

مسئله : دناپاکه سوو تیلو او نورو شیانو خرید او فروخت هم حلال دی په دې شرط چی خریدار (رانیوونکی) ته خبر ورکړی .

۹۵ . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ ماته داسی عمل راوښیه چی هغه ما جنت ته نژدی کړی او ددوږخ څخه می لیری کړی (یعنی یوه داسی خبره یا تدبیر راته وښیه چی دهغه په وجه په جنت کی داخل سم او ددوږخ څخه نجات ترلاسه کړم) .

[سوال کوونکی: یواعرابی په سفرکی په روایت دابو ایوب رضی الله عنه]

جواب : دالله تعالی عبادت کوه هیڅوك دهغه سره مه شریکوه او فرض لمونځ قآئموه (یعنی په پابندی او احتیاط سره یې ادا کوه) او فرض زکوٰة ورکوه او درمضان روژې نیسه او وصله رحمی کوه . (مسلم وبخاری)

---

(۱). ګلهری : دموږك په مثل سره یو حیوان دی په رنګ او غټ والی کی ، لیکن پربدن باندی یې تور تور ټکی وی ، او پر درختو باندی اوسی . مترجم عفی الله عنه

(۲). دمار دپوست هغه سپین شیان چی دلوړی خوا څخه یې راوزی هغه پاك دی مګر خوراك یې ناجآئز دی . منه رحمه الله تعالی

شرح : یو وخت آنحضرت ﷺ پر خپلی اوښی باندی سپور ولاړ وو یو دځنګل اوسیدونکی شخص (چی هغه ته اعرابی او بدوی وایی) راغی دده ﷺ داوښی مهار یې ونیوی او دا سوال یې وړاندی کی ، ده ﷺ حاضرینو ته وفرمایل چی الله تعالی ده ته دنهایتی عمده سوال کولو توفیق ورکړیدی او دهغه دسوال ده ﷺ داسی مفید او جامع جواب ورکی چی ترهغه ښه جواب ممکن نه دی ، داسی عمل یې وروښووی چی ترهغه لوړ هیڅ بل تدبیر نسته ولی چی دشرك څخه ځان وساتی او دالله ﷻ پرعبادت باندی قآئم سی او دفرآئضِ خداوندی او دضروریاتو داسلام ادا کول جنت ته دداخلیدو عمده او اصلی تدبیر دی هغه چی هیڅکله نه خطا کیږی ، دالله ﷻ پر عبادت باندی دقآئم پاته کیدو دحکم ورکولو سره سره یې دشرك دپرېښوولو په خاص طور سره ددې وجی تاکید وفرمایی چی دعربو کفارو به دخدای تعالی عبادت هم کوی او ددرواغو معبودان به یې دخدای تعالی سره شریك جوړول ددې عقیدې باطل کول ده ﷺ ته منظور وه ، دجواب ترختم کیدو وروسته ده ﷺ وفرمایل چی بس اوس داوښې مهار ایله کړه .

۹۲. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ کله چی نن ورځ (داختر تر لمانځه وروسته دډیروالی په وجه) دغوښو خاص قدر نه وی ددې وجی ما تلوار وکی او ترلمانځه دمخه می خپل قربانی ذبح کړه ددې دپاره چی په خپل اهل او عیال او همسایګانو باندی غوښی وخورم ، زما قربانی ادا سویده که نه ؟

[سوال کوونکی: ابوبرده یعنی حارث بن عمره رضی الله عنه وروسته ترلمانځه دلوی اختر]

جواب : کمه بزه چی تا ترلمانځه دمخه ذبح کړیده هغه دقربانۍ دپاره نسوه بلکه (دعادی) غوښو دپاره سوه اوس دهغه پرځای بله حلاله کړه . (بخاری ومسلم وترمذی وغیره)

شرح : کله چی ده ﷺ ابو برده رضی الله عنه ته دا ارشاد وفرمایه نوهغه رضی الله عنه عرض وکی چی یا حضرت ! زما سره ترپوره یوه کال دکم عمر (۱) دبزې بچی دی چی هغه تر غوښو ورکوونکو دوو سرلیانو هم ښه دی ، ده ﷺ ورته وفرمایل چی ښه نوته هغه ذبح که لیکن دبل چا دپاره ستا څخه ماسوا دا جآئز نه دی او تردې وروسته ده ﷺ دا عامه قاعده وفرمایل چی کم سړی چی تر لمانځه دمخه ذبحه وکړه هغه

(۱). په حدیث شریف کی لفظ دعِنَاقُ لِیْنٍ راغلی دی چی دهغه معنی داده چی ترپوره کال کم عمر والا هغه چی اوس لا هم شیدې چیښی یایې تازه شیدې پرې ایښی وی . منه رحمه ربّه

دخپل ځان دپاره ذبح کوی یعنی قربانی یې نه ادا کیږی بلکه غوښی به یې دده پکار ورسی او کم سړی چی ترلمانځه وروسته ذبح وکړی دهغه قربانی پوره سوه او هغه دمسلمانانو په طریقې (یعنی ذبح بعد الصلوٰۃ) سره عمل وکی .

دقربانۍ دپاره اوښ تر پنځو **۵** کلو کم نه دی روا ، اوغویۍ او غوا اوګامیښه تر دوو **۲** کلو کمه نه ده روا اوبزه یاپسه یامیږه دپوره کال ترعمرکم ناجآئزدی. البته دپسه بچۍ (وریۍ) کم چی پوره دشپږو میاشتو سوی وی او داسی چاغ او قوی وی چی که چیری دیوه کال دعمر والا پسونو سره ایله کړل سی نو فرق یې نسی کیدی چی دا کم عمره دی ، نودداسی وری قربانی هم جآئز ده لیکن بزه ترپوره یوه کال دعمر څخه چی کمه وی په هیڅ ډول نه ده جآئزه ، لکه ده ﷺ چی ابوبرده رضی الله عنه ته دشپږ میاشتنی بزې دبچی دقربانی کولو اجازه ورکړه او ورسره یې داهم وفرمایل چی ستا څخه ماسوا دبل چا دپاره جآئز نه ده .

مسئلې : ۱. داختر ترلمانځه دمخه دقربانی دناجآئز کیدو مسئله کمه چی ددې حدیث څخه معلومه سوه هغه یوازی دښار دپاره ده په داسی کوچنیو کلیو او بانډو کی چی هلته داختر او جمعې لمونځ نه کیږی وروسته تر راختو دصادقو سپیدو قربانی جآئز ده، **حیله**: که چیری په یوه وجه باندی دښار اوسیدونکوته دژر قربانی کولو ضرورت وی نودخپل قربانۍ حیوان دی ترښار دباندی لیری یوه ځنګله یا یوه داسی کوچنی کلی ته واستوی چی هلته داختر لمونځ نه کیږی هلته دی دده خادم او ملازم دلوی اختر دمیاشتی دلسم تاریخ دسپیدو ترراختو وروسته ذبح کړی او بیادې یې ښارته راوړی **۳**. که چیری داختر ترلمانځه وروسته اوتر خطبې دمخه یې ذبح وکړه نوجآئز خودی لیکن مستحب داده چی دخطبې تر ختمیدو وروسته یې ذبح کړی **۴**. که چیری په لسم تاریخ یې داختر لمونځ پو یووجه سره نکی ادا نوپه دې ورځ چی کله دلمانځه وخت تیرسو (یعنی ترزوال وروسته) ذبح کول جآئز دی **۵**. که چیری دلوی اختر لمونځ په یوولسم یا دوولسم (۱) تاریخ باندی ادا کړل سو نو ترلمانځه دمخه ذبح کول هم جآئز دی **۶**. که چیری په ښار کی پریوه ځای باندی داختر لمونځ سوی وو لیکن په بل ځای کی لا تراوسه نه وو سوی بیا هم ذبح کول جآئز دی **۷**. ذبح کول که څه هم چی تردوولسم تاریخ پوری جآئز دی لیکن بهتره

(۱). دباران او داسی بل شی په وجه باندی تر یوولسم او دوولسم تاریخ پوری دلوی اختر لمونځ ځنډول جآئز دی . منه رحمه الله تعالی

اوله ورځ يعنې لسم تاريخ دی ۸. دشپې ذبح کول جآئز دی ليکن مکروه دی ۹. چرګه يا هيلۍ اونور داسې شيان دقربانۍ په نيت ذبح کول سخت مکروه دی (۱) ۱۰. په غوا غوايي او نورو کی اوه کسان شريکيدی سی ، مستحب داده چی ټول سره يوځای يی او حيوان رانيسی ۱۱. که چيری يوه رانيوی بيا نورو خلګو هم په هغه کی شرکت وکی نوهم جآئز دی ۱۲. که چيری په يوه غوايي کی څلور يا پنځه شريك سی او دټولو حصه برابره وی بيا هم جآئز دی اودا هم صحيح دی چی يو شخص ددوو درو حصو خريدار سی اوپاته خلګ ديوې يوې حصې خريداران سی ۱۳. که چيری دغوايي داوومی حصې قيمت اودبزې قيمت سره برابر وی اوغوښی يې هم برابری وی نوبيا بزه رانيول افضله دی ۱۴. تربزې پسه افضله او بهتره دی ۱۵. په بزو او اوښانوکی دمادې قربانی تر نر افضله او بهتره ده وعلی هذا القياس تر غوايي غوا بهتره ده ۱۶. دکمی قربانۍ چی قيمت زيات وی هغه بهتره ده او که چيری دوه حيوانان په قيمت کی برابر وی ليکن ديوه غوښی زياتی وی نوبيا هغه افضله او بهتره دی ۱۷. که چيری دوې ډنګری بزې هم په دغومره قيمت باندی کيږی او يوه چاغه اوتازه هم په دغومره قيمت اخيستل کيږی نويوه چاغه رانيول افضل او بهتر دی ۱۸. دعيب داره حيوان قربانی جآئز نه ده ليکن که چيری دذبح په وخت کی دغورځيدو او راکشيدو څخه عيب داره سو نوبيا هيڅ منع نسته پکښی ۱۹. يوه دريمه حصه غوښی تقسيمول مستحب دی ليکن دعيال داره او قبيله داره شخص دپاره همدا بهتره ده چی صدقه يې نکړی بلکه دخپل اهل او عيال دپاره ټوله غوښی پريږدی ۲۰. دمړی دطرفه څخه قربانی جآئز ده ليکن که چيری دخپل طرفه څخه دهغه دثواب دور رسولو دپاره يې کوی نوبيا ددې هغه حکم دی کم چی دخپلی قربانۍ وی يعنی څومره قدر چی وغواړی هغه دی صدقه کړی اوڅومره قدر چی وغواړی هغه دی کښېږدی او که يې چيری دمړی دوصيت دوجی څخه کوی نوددې څخه خوراك نه دی جآئز بلکه ټوله غوښی اونور شيان يې صدقه کول پکار دی، علی هذا القياس که يې چيری نذر منلی وو چی قربانی به کوم دهغه دپوره کولو په واسطه چی کمه قربانی کوی دهغه څخه هم خوراك نه دی جآئز ټوله به صدقه کوی .

* * *

(۱). په دې سره قربانی هم نه ادا کيږی . منه رحمه الله تعالی

فائده دپاره دطالبانو : په بعضو روایاتوکی دی چی: هٰذَا یَوْمٌ اَللَّحْمُ فِیْهِ مَقْــرُوْمٌ یعنی دنن ورځی غوښی نهایتی مرغوبی وی اوپه بخاری شریف کی دی چی هٰــذَا یَــوْمٌ یَشْتَهٰی فِیْهِ اللَّحْمُ ددې روایتو دا مطلب دی چی دا داسی ورځ ده چی دعادت په وجه دهر شخص زړه غوښی غواړی او دمکروه روایت دکم چی احقر ترجمه کړیده دهغه دا مطلب دی چی ترلمانځه وروسته غوښی څه قدر نه پاتیږی هرشخص په خپله قربانی کوی یا دیوه بل ځای څخه هرسړی ته رسیږی ددې وجی ما ترلمانځه دمخه ذبح کړه ددې دپاره چی خلک یې په خوشحالی سره یوسی او پخې یې کړی .

۹۷. **پوښتنه** : ای هادی برحق ﷺ ! دا وفرمایه چی داسلام کم خوی (اوعمل) بهتره دی ؟ [سوال کوونکی: ابوذر یاهانئ بن مرثد په روایت دعبدالله بن عمر رضی الله عنهما]

جواب : دا اسلامی عمده خوی دی چی ته په خلکو خوراك خوره او هرشخص ته سلام کوه چی څوك پیژنی هغه ته هم او چی څوك نه پیژنی هغه ته هم (بخاری ومسلم)

شرح : اسلامی خویونه بیخی ډیر دی لیکن پیغمبر ﷺ دسوال کوونکی دحال سره مناسب او لائق دا خوی او طریقه وروښووله ، په ضرورت او حاجت کی خلکوته خوراك ورکول هم دلوړی درجې عمل دی ځکه چی مال خرڅول پرنفس باندی ډیر شاق او تکلیفی وی اوپه سلام کولو سره دمسلمانانو په مابینځ کی محبت زیاتیږی چی دهغه څخه ډیری فآئدې دینی او دنیوی حاصلیږی لیکن ده ﷺ ارشاد وفرمایی چی په سلام کولو کی دشناخته او بیګانه لحاظ مه کوه بلکه اسلامی حق یې بوله اومسلمان ته یې ورکوه برابره خبره ده که هغه شناخته وی اوکه ناشناخته ، که څه هم چی دلته دمطلقا سلام ورکولو حکم فرمایل سویدی چی دهغه څخه په ښکاره دا معلومیږی چی فاسق ، فاجر بلکه کافر ته هم سلام اچول پکار دی لیکن دنورو دلائلِ شرعیه وو څخه او احادیثو څخه معلوم سویدی چی دې خلکوته سلام جآئزنه دی اوبعضی علمآء دا فرمایی چی داسلام په ابتدآء کی هرشخص ته دسلام کولو حکم وو ددې دپاره چی دخلکو داسلام سره محبت او الفت پیدا سی کله چی الله تعالی اسلام قوی کی نوکافر اومشرك ته سلام کول ممنوع سول او فاسق او فاجر ته سلام کول مکروه سوه .

۹۸. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ بِرّ (یعنی نیکی) څه ده او اِثم (یعنی ګناه) څه ده ؟

[سوال کوونکی : نواس بن سمعان الکلابی رضی اللہ عنہ]
جواب : بِرّ ښه اخلاق دی اوګناه هغه ده چی ستا په زړه کی راوګرځی اودا خبره نه خوښوی چی خلګ په هغه باندی خبر سی . (مسلم)
شرح : د بِرّ دلفظ څو معناوی کیدلای سی وصله رحمی ، اوسلوك اواحسان اوښه کولو ته هم ویل کیږی اونیکی او اطاعت او فرمانبرداری ته هم ویل کیږی ، نو آنحضرت ﷺ دحُسنِ خلق لفظ داسی جامع لفظ وفرمایۍ چی هغه په دې ټولو شیانو کی ښکاره دی بلکه په حقیقت کی دا ټوله دحُسنِ خلق نتیجې دی کله چی دخدای ﷻ دطرفه څخه ورکړل سوی ملکې اوطبعې اخلاق ښه وی نودقریبانو سره وصله رحمی او دمسلمانانو سره ښه سلوك او احسان اونیکی او مروت هرڅه پیدا کیږی اودحقیقی مالك اومنعم عبادت او طاعت اودظاهری بادار او آقا او احسان کوونکی فرمان برداری هم دزړه څخه کیږی ، مقصد داچی کله په اخلاقو کی حسن وی نو دبِرّ افعال په خپله ښکاره کیږی ، داِثم یعنی ګناه په اړوند چی کم دا ارشاد فرمایل سویدی چی ګناه هغه ده چی په زړه کی وښوری یعنی دهغه په کولوکی په زړه کی شك پیدا سی او دناجآئز کیدو بیره یې پیداسی اودهغه په اړوند دسینې خلاص والۍ نه وی یعنی زړه نسی خلاص چی بې له خطرې یې وکړی اوتیر سی په حقیقت کی دګناه همدغه علامه ده اوبې له شبهې زړه پیدا کوونکی رب ﷻ داسی جوړ کړیدی چی هغه دګناهونو څخه تنګیږی اودګناه په وخت کی زړه ته داسی خلاص والۍ او فرحت او اطمینان هیڅکله نه حاصلیږی لکه دخیر دکارو او روا کارو دکولو په وخت کی چی وی ، لکه په بل حدیث کی چی ارشاد سویدی چی بِرّ هغه دی دکم طرفته چی نفس او زړه مطمئن سی او اِثم هغه دی چی په زړه کی ښوری اوزړه دهغه وطرف ته په مآئل کیدو اودهغه په کولو کی متردد او شکمن وی لیکن داټولی خبری ترهغه وخته پوری وی ترڅو چی زړه پرخپل حالت او فطرت باندی پاته وی دبدو اعمالو څخه چی کله پر هغه باندی دخباثت رنګ اودګناهونو زنګ راوڅرخیږی نوبیا هغه ترلویه لا پرلویه ګناه باندی نه ښوری اوهیڅ شك او تردد هم نه پیښیږی بلکه بې باکه کیږی ددې وجی علماوو فرمایلی دی چی دا جواب او علامه دهغو زړو په اړوند ارشاد فرمایل سویدی کم زړونه چی سالم او صفا وی (هغه چی پرخپل اصلی حالت او فطرت باندی پاته وی) دنورو زړو اعتبار نسته لکه چی په دې ارشادِ نبوی ﷺ : اِستَفْتِ نَفْسَكَ (یعنی دخپل زړه څخه فتوا

وپوښته) کی هم همدغه خاص زړونه مراد دی دعوامو دزړو اعتبار نسته ، علی هذا القیاس دګناه پټولو او دخلګو دخبریدو بد ګڼلو زمانه هم تر هغه وخته پوری ده چی څه حیا باقی وی اوکه نه وی نو داعلی درجې فسق او فجور نوبت راځی نو بیانه دخدای ﷻ بیره پاتیږی اونه دانسانانو څخه شرم . رَبَّنَا لاَ تُزِغْ قُلُوْبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَّدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ .

تنبیه : دخلګو دخبریدو بد ګڼل چی کله دکمی بلی وجی څخه وی نو دګناه علامه نه ده مثلاً مال پټ ایښوول غواړی چی په حفاظت کی وی دسرای رانیولو اراده پټه ساتل غواړی چی یوبل خریدار بې پیدا نسی (اوګران نسی) ، په طالبانه طرز سره داسی ووایه چی دا خاصه نه ده صرف علامه ده .

۹۹. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ که چیری موږ خپل نر دجفتی کولو دپاره په کرایه ورکړو نو جآئز دی اوکه یا ؟

جواب : داسی کول هیڅ کله نه دی پکار (ترمذی شریف)

۱۰۰. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ موږ خپل نر پر ماده باندی ایله کوو بیا دمادې مالك موږ ته څه نذرانه او تحفه راکوی دا اخیستل روا دی او که نه ؟

جواب : ددې داخیستلو اجازه ده (ترمذی شریف)

[سوال کوونکی ددواړو سوالو : یوشخص دقبیلې څخه دکلاب]

شرح : بعضی خلګ مختلف قسمونه قوی نران مثلاً آس، اوښ، غویی، اونور پالی، خلګ دښه تخم وړلو او نسل ډیرولو دپاره دمالکانو سره مزدوری معلومه کړی او خپله ماده وهغه نرته ور ایله کوی ، حضرت سیّد الثقلین ﷺ ددې ممانعت وفرمایی (ولی چی دا معامله په حقیقت کی دهغه نطفې غیر معلوم المقدار بیع ده کم چی دبآئع په اختیار او قبضه کی نه ده) نودا قسم أجرت مکروهِ تحریمی سو ، کله چی دا مسئله معلومه سوه نو سوال کوونکی بل صورت عرض کړی چی بعضی وختونه خاص رعايةً بې له کمی معاوضې مقرر کولو نر حیوان ددې کار دپاره په خواست ورکول کیږی بیا پر هغه وخت باندی یاپه بل وخت کی هغه خلګ په ډول دانعام دنر حیوان ومالکانو ته څه نقدی یا یو شی ورکوی دارنګه اخیستل روا دی او که نه ؟ آنحضرت ﷺ وفرمایل چی دارنګه یې اخله جآئز دی ، ولی چی په دې کی هیڅ عقد او معاوضه نه ده مقرره کړل سوی بلکه په ډول د : هَلْ جَزَآءُ الْاِحْسَانِ

اِلاَّ اْلاِحْسَان ، یوڅه ورکول کیږي کم چي په شریعت کي خوښ کړل سویدی .

۱۰۱. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ ارشاد وفرمایه چي که چیری زه دوباره حاضرسم او تا (ﷺ) نکړم پیدا (یعني که په هغه وخت کي ستا وفات سوی وی) نوڅه وکړم ؟

[سوال کوونکی : یوه ښځه نامعلوم نامی په روایت دجبیر بن مطعم رضی الله عنه]

جواب : که دی چیری زه نکړم پیدا نو ابوبکر رضی الله عنه ته ورځه . (بخاری ومسلم)

شرح : دې ښځي دجناب سرورِ عالَم ﷺ څخه یوڅه پوښتني کړي وی ده ﷺ ورته وویل چي بیا راسه په هغه وخت کي به بیا جواب درکم (یا هغې دیوشي سوال کړی وو او ده ﷺ ورته وفرمایل چي په اوس وخت کي نه دی موجود بیا راسه چي دریې کړم) غالبًا داپه یولیری ځای کي اوسیده اووه هم هوښیاره ددې وجی یې دا پوښتنه هم وکړه چي که چیری اتفاقًا ته ﷺ په هغه وخت کي په دې دنیا کي نه وی موجود زما دمقصد پوره کول به څوك وکړی ده ﷺ ورته وفرمایل چي ابوبکر رضی الله عنه . لکه څنګه چي دآنحضرت ﷺ دډیرو افعالو اواقوالو څخه دابوبکر رضی الله عنه وخلیفه کیدو اوځای ناستی کیدو ته اشاره کیږي دارنګه په دې حدیث کي هم اشارةً معلومیږي چي ابوبکر رضی الله عنه به دده ﷺ نائب او قائم مقام کیږي .

عجیبه روایت : یو وخت آنحضرت ﷺ دیوه صحرائی څخه یوڅو اوښان په قرض واخیسته چي قیمت به یې فلانی وخت درکړم . علی رضی الله عنه بدوی ته وویل چي ولاړ سه دآنحضرت ﷺ څخه پوښتنه وکه چي که چیری زه ستا تروفات وروسته راغلم نوزما قرض به څوك را ادا کوی هغه ولاړی عرض یې وکی نو ده ﷺ ورته وفرمایل چي ابوبکر رضی الله عنه به یې ادا کوی . صحرائی ولاړی علی رضی الله عنه ته یې دا خبره وکړه ، نوهغه رضی الله عنه ورته وفرمایل چي بیا ولاړ سه پوښتنه وکړه چي که چیری دابوبکر رضی الله عنه تر وفات وروسته راغلم نو قرض به می دکمه کوم ؟ هغه ولاړی همدا سوال یې وکی نوسرورِ عالَم ﷺ وفرمایل چي عمر رضی الله عنه به یې در ادا کړي ، صحرآئی علی رضی الله عنه ته راغی اوبیان یې ورته وکی نوده رضی الله عنه ورته وفرمایل چي دا وار ولاړ سه او پوښتنه ورڅخه وکړه چي که چیری دعمر رضی الله عنه دوفات څخه وروسته راسم نو څوك به یې را ادا کوی ؟ ددې جواب رسولِ مقبول ﷺ دا ورکی چي عثمان رضی الله عنه به یې در ادا کوی ، صحرآئی راغی بیایې حضرت علی رضی الله عنه ته دا خبره وکړه نوده رضی الله عنه ورته وفرمایل چي بیا ولاړ سه او عرض وړاندی کړه چي که چیری دعثمان رضی الله عنه تر وفات وروسته راغلم نوقیمت به یې

ځوك را ادا كوى ؟ هغه بيا حاضر سو او دا پوښتنه يې وكړه نو حضرت سرورِ عالَم ﷺ وفرمايل چې كله ابوبكر او عمر او عثمان رضي الله عنهم مړه سى نو كه چيرى كيدى سواى نوته هم مړسه (يعنى كله چې داسى حضرات ددنيا څخه پورته سى نو ستا په ژوندى پاته كيدو كى څه فآئده ده ته هم مړسه ، يادا چې دومره موده به ته چيرى ژوندى پاته سى مړبه سى ، مقصد دا چې دا وار دوار وار سوال كولو په سبب سره ده ﷺ دخفگانه څخه داسى جواب وركى). رواه اسماعيل فى معجمه

۱۰۲. **پوښتنه** : اى رسول الله ﷺ جنت ته به كم خلگ ولاړ سى ؟

[سوال كوونكى : (۱)]

جواب : نبى به جنت ته ځى ، شهيد به جنت ته ځى ، كوچنى بچيان به جنت ته ځى او ژوندى ښخى سوى انجونى به جنت ته ځى . (ابوداؤد)

شرح : دانبياوو په جنتى كيدو كى خو هيڅ خبره نسته ، او شهيدان به هم دزيرى او وعدهٔ خداوندى موافق جنت ته ځى . دكم عمره مړه سوو كوچنيانو په اړوند دبعضو علماوو دا قول دى چې دمومنانو كوچنيان به جنت ته او دكافرانو كوچنيان به دوږخ ته ځى او داكثرو علماوو كم چې درحمت دپراخى او دالله تعالى درحم او كرم سره زيات مناسب دى هغه دادى چې برابره خبره ده كه دمومنانو كوچنيان وى اوكه دكافرانو وى ټوله به جنت ته ځى لكه چې په دې حديث شريف كى هم دكفر او ايمان تفصيل نسته بلكه په عام طور سره كوچنيانو بچيانو ته دجنت دداخليدو

---

(۱). په اُردو فتاوى محمدى ﷺ كى ددې سوال دپوښتونكى نوم نه دى ذكر كړل شوى ، خو دا روايت په ابوداؤد شريف په كتاب الجهاد ، باب فى فضل الشهادة كى ذكر دى حديث رقم (۲۱۵۹) او عبارت دحديث شريف هلته دا دى :

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا عَوْفٌ حَدَّثَتْنَا حَسْنَاءُ بِنْتُ مُعَاوِيَةَ الصَّرِيمِيَّةُ قَالَتْ حَدَّثَنَا عَمِّي قَالَ قُلْتُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ فِي الْجَنَّةِ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْجَنَّةِ وَالشَّهِيدُ فِي الْجَنَّةِ وَالْمَوْلُودُ فِي الْجَنَّةِ وَالْوَئِيدُ فِي الْجَنَّةِ .

نو پوښتونكى يې دحسنآء بنت معاوية اكا دى ، او داكا نوم يې لكه په عون المعبود ج ۷ ص ۱۴۱ (طبع: دار الكتب العلمية ، بيروت) كى چې علامه ابو الطيب شمس الحق عظيم آبادىؒ ليكلى دى ، أسلم بن سليم وو . نو پوښتونكى ددې سوال أسلم بن سليم سو .

او دا حديث شريف همدا ډول په مسند احمد (مسند البصريين) كى په رقم (۱۹۲۷۴) او همدارنگه په باقى مسند الانصار كى په رقم (۲۲۳۷۸) كى روايت كړل سويدى. حقّانى غفرالله له

زیرۍ ورکول سویدی . امامِ ابو حنیفه رحمة الله علیه په دې مسئله کې توقف فرمایلی دی ، یعنی دمومن کوچنی وی او که دکافر دهیڅ یوه په اړوند هم دا حکم په یقینی ډول سره نسی ورکول کیدی چې دا جنتی دی او که دوږخي یوازې الله تعالی ته معلوم دی ، داحادیثو دکتابو په شروحو کې دا بحث په تفصیل سره موجود دی چې دهغه څخه معلومیږي چې که څه هم چې ټولو علماوو دخپل قول تایید په احادیثِ نبویه وو سره کړیدی لیکن دامامِ ابو حنیفه رحمة الله علیه مسلك دټولو احادیثو سره موافق او ترټولو اقوالو بهتره او نهایتی رقیق او نرم دی .

دژوندۍ ښخو سوو انجونو مرګ چې کله دډیر رحم او افسوس قابل وی او اکثره هغوی کم عمری او کوچنیانی وی او وژل کیږي ددې وجې رحمتِ خداوندی دې مظلومو اومعصوموته په آخرت کې دجنت زیرۍ ورکی ، په عربو کې قانون وو چې دپیدا کیدو سره سم به یې انجونی ژوندۍ ښخولی او که به چیری اتفاقًا هم یوه انجلۍ ددې (ښخیدو) څخه خلاصه سوه نوبیا چې به یې پلار کله موقع پیدا کړه نو ژوندۍ به یې قبر ته واچول ولې چې ده ته ددې څخه نهایتی پیغور ورتلی چې خپله لور دیوچا زوجه جوړه کړی او یو شخص خپل زوم جوړ کړی ، داسلام دین پرلپسی احکام نازل کړه دا سخت او دظلمه څخه ډك رواج یې بالکل خراب کې او ویې ښوول چې دا خبری دپیغور قابلې نه دی ، دپیغور لائقې نوری خبری دی چې هغه خدای تعالی حرام کړیدی .

۱۰۳. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ داسی کم شی دی چې په هغه سره ماته دشیدی را کوونکی حق زما دذمې څخه ادا سی .

[سوال کوونکی: حجاج بن حجاج اسلمی رضی الله عنه]

جواب : یوه عمده او اصلی مریۍ یا مینځه (هغه چاته ورکړه چې تاته یې تۍ درکړیدی نو حق به یې ادا سی) . (ترمذی وابوداؤد ونسائی)

شرح : مرضعه یعنی کوچنی ته تۍ ورکوونکی او شیدې ورکوونکی چې کله نهایتی لوی خدمت کوی ګواکی هغه خپله وینه په کوچنی باندی چیښې چې په قدرت سره درزّاق مطلق شیدې ورڅخه جوړی سویدی ددې وجی نو دهغې حق هم ډیر لوی دی او اهلِ عربو به ددې پوره لحاظ کوی ، کله چې به ددوی دکوچنیانو دشیدو خوړلو موده پوره سوه نو دمقرری مزدورۍ څخه علاوه به یې یوڅه انعام هم ضرور ورکوی او تۍ ورکوونکی به یې خوشحاله کول او دچا څخه چې به یې په

خپله شیدی چیښلی وی دهغی به یې هم همیشه خیال ساتی اوحق به یې ورادا کوی. لکه چی حضرت سرورِ عالَم ﷺ هم خپلی تی ورکوونکی ته خپل څادر مبارك هوار کړی اویه عزت سره یې کښېنول او ډیر څه یې ورکړی وه (وګوره: مرضعة الرسول ، ددې احقر تالیف) ، پوښتنی وړاندی کوونکی صاحب دخپل کوچنی دتی ورکوونکی دپاره دانعام او نورو په اړوند سوال کړی وو ، چی یو داسی شی په ارشاد کی راته وفرمایه چی دهغه څخه کوچنی ته دتی ورکوونکی ښځی حق په پوره ډول سره ادا سی (او دښکاره الفاظو دحدیث دتایید څخه داهم قوی احتمال دی چی په خپله یې دخپلی تی ورکوونکی ښځی په اړوند سوال کړی وی چی کم خدمت داسی دی چی دهغه څخه ددې کامل احسان شکریه ادا کړل سی) ده ﷺ یو نهایتی مناسب خدمت بیان کی یعنی یوښه مریی یا مینځه ورکه تر څو چی کم آرام او خدمت ددې څخه تاته حاصل سوی وو هغې ته هم حاصل سی ، دده ﷺ دارشاد څخه دا مقصود نه ده چی بس یو وار دی غلام ورکه بیایې نوهیڅ خدمت مه کوه بلکه مدعی داده چی دحق دادا کولو دپاره یې دا خدمت کافی دی ګواکی څومره قدر زیات خدمت چی یې وسی بهتر دی .

۱۰۴ . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ یو زما داکا زوی دی کله چی زه هغه ته ورسم یوڅه ورڅخه غواړم نونه ماته یوڅه راکوی اونه وصله رحمی کوی (اوکله چی دهغه بد سلوکی او نامهربانی ووینم نوزه قسم وخورم چی اوس به هیڅکله نه هغه ته څه ورکوم اونه به ورسره وصله رحمی کوم) بیا هغه ماته راسی څه غواړی په داسی صورت کی څه کول پکار دی ؟

[سوال کوونکی : حضرت مالك اشجعی رضي الله عنه]

جواب : کم کار چی ښه اوبهتر دی هغه کوه (یعنی دهغه سوال پوره کړه او وصله رحمی ورسره کوه) او دخپل قسم کفاره ورکړه . (نسآئی وابن ماجه)

شرح : دداسی بې مروّته عزیز او قریب سره اول خو طبعًا احسان او مروت کول زړه نه غواړی دوهم لوی تکلیف دا وو چی دقسم خوړلو دوجی څخه مجبوره وو لیکن جناب سرورِ عالَم ﷺ هغه ته داعلی درجې اخلاقو او مروّت حکم وفرمایی چی دهغه ارشاد خدای تعالٰی په دې الفاظو سره فرمایلی دی چی: اِدْفَعْ بِالَّتِیْ هِیَ اَحْسَنُ السَّیِّئَةَ او کم چی اسلامی خصوصیت دی چی تاسی دوی ته ددوی دسخت زړه کیدو او بې باکه کیدو سزا مه ورکوی بلکه دبدو په عوض کی نیکی اوښه کوی

او دهغه دهمدردی او کومك څخه دریغ مه کوی او دقسم دماتولو اجازه يې ورکړه دقسم مجبوری يې رفع کړه چی قسم مات کړه دهغه کفاره ورکړه ليکن دقسم تر پوره کولو چی کم بهتره اوښه کار دی (يعنی وصله رحمی او مروت) هغه مه پرېږده، همدغه حکم يې په نورو ځايو کی هم فرمايلی دی چی کله پريوه خبره باندی قسم واخيستل سی او دقسم په خلاف کولو کی يوه دينی فآئده وی نو قسم دی مات کړی يعنی ددې خلاف هغه ښه کار دی وکړی او دقسم کفاره دی ورکړی . دقسم کفاره داده چی يو مريې آزاد کی يا لسو ١٠ مسکينانو ته دواړو وختونه خوراك ورکړی او يا لسو ١٠ مسکينانو ته جامې ورواغوندی ، ددې درو سرو شيانو څخه چی هر يو وغواړی هغه دی ادا کړی که يې چيری ددغو څخه ديوه پر ادا کولو هم قدرت نه درلودی نو دی درې ورځی پرلپسی روژه ونيسی .

مسئلې : ١. خوراك داسی ورکول پکار دی کم چی عمومًا درميانه درجې خلګ يې خوری مثلاً ډوډۍ سره دسالنه ، ښوروا يا نورو (که څه هم چی دغنمو دډوډۍ سره يوځای سالن ورکول نه دی ضروری) ٢. کمو مسکينانوته چی يې سهار خوراك ورکړی وو هغوی ته دی دوهم وخت خوراك ورکړی که يې چيری نورو ته ورکړی نو کفاره نسوه ادا ٣. په خوراك ورکولو کی دا نه ده جآئزه چی پوخ کړل سوی خوراك دهر شخص دخوراك موافق لسو مسکينانو ته دواړه وخته ورکړی بلکه هم هلته به يې کښېنوی اوپه خوری به يې څومره قدر چی يې خوړل غوښتل ودی خوری برابره خبره ده که زيات خوراك والا وی او که کم ۴. که يې چيری غله ورکول نوهر مسکين ته دی نيمه کاسه غنم ورکړی ۵. که يې چيری يوه مسکين ته تر لسو ورځو پوری هره ورځ دوه وخته خوراك ورکی نوبيا هم کفاره ادا سوه ۶. که يې چيری يوه مسکين ته ترلسو ١٠ ورځو پوری نيمه کاسه (چی په انګريزی وزن سره پاوکم دوه سيره او احتياطًا پوره دوه سيره) غنم ورکول نوبيا هم کفاره صحيح ده ٧. که يې چيری ددغومره قدر غلې قيمت پر لسو مسکينانو تقسيم کی بيا هم جآئز دی ٨. که چيری جامې (کالی) ورکول وغواړی نوهر مسکين ته دی يوه پايجامه او يوه کرتۍ يا پايجامه او څادر يا پرتوګ او کرتۍ دی ورکړی ٩. نوی کپړه ضروری نه ده بلکه داسی جامې ورکول پکار دی چی هغه عادتًا لږ تر لږه درې مياشتی اغوستل کيدی سی ١٠. په روژه کی دا شرط دی چی يوه په بلی پسی او پرلپسی متصلی به يې نيسی ١١. که چيری دمريضی ، حيض يا بل شی په وجه په مابينځ

کی ناغه راسی نوبیابه یې دنوی سره څخه نیسی (مفصل حالات او مسئلې دکفارې او قسم احقر په رسالۀ مفید الحالفین چې مشهوره ده په قسم نامه سره په هغه کی لیکلی دی) .

۱۰۵. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ ترټولو لویه ګناه کمه یوه ده او ترهغه وروسته کمه او بیا کمه یوه ؟ [سوال کوونکی: یوشخص په روایت دعبد الله بن مسعود رضي الله عنه]

جواب : (ترټولو غټه ګناه) داده چې دخدای جل جلاله دپاره کم مثل او مقابل ومنی حالانکه خدای تعالی (پرتا باندی دا احسان کړیدی) چې ته یې پیدا کړی دوهمه ګناه داده چې خپل کوچنیان وژنی ددې بیری څخه چې هغوی به بیا ستاسره خوراك کوی بیا داچې دخپل همسایه زوجه راضی کی او دهغې سره زنا وکړی . (بخاری ومسلم)

شرح : ترټولو لوی جرم کفر او شرك دی ولی چې دا دخپل اصلی منعم او محسن څخه بالکل انکار دی یا دهغه سره داسی شریك جوړول دی چې هغوی په خپله دده مخلوق دی اودهغه عالی ذات سره یې هیڅ مماثلت اومشابهت هم نسته ، تر اسلام دمخه اهلِ عربو دانجونی پیدا کیدل ډیر منحوس (بدبختی) او بد ګڼل اوددې پیغور داندیښنې څخه چې ددې دوجی به یوڅوك زما زوم جوړیږی هغه به یې ژوندۍ ښخولی ، او بعضی خلګو به ددې اندیښنې څخه هم اولاد مړ کوی چې دهغه دوجی څخه به مو خرچه لوړه سی ، په خوراك او چیښاك کی به زموږ سره شریك سی اسلام دا ټولی طریقې ناجآئزی او حرامی کړی ، که څه هم چې داولاد وژل مطلقا حرام دی برابره خبره ده که دهری وجی څخه وی ، لیکن کله چې عمومًا انجلۍ دلوږی او مسکینۍ دبیری څخه وژل کیدی همدغه آنحضرت ﷺ هم ذکر کی لکه چې په قرآنِ مجید کی چې یې همداسی ویلی دی چې: وَلاَ تَقْتُلُوْا اَوْلاَدَكُمْ خَشْيَةَ اِمْلاَقٍ ، نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَاِيَّاهُمْ ، اِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْاً كَبِيْرًا یعنی دلوږی او مسکینی دبیری څخه اولاد مه وژنۍ موږبه تاسی ته هم رزق درکوو او دوی ته هم ، (دیوه رزق هغه بل نسی خوړلای) په تحقیق سره ددوی وژل ډیره لویه خطا ده . زنا که څه هم چې فی نفسه هم ډیره لویه ګناه ده او داعلی درجو کبیره ګناهونو څخه ده لیکن همسایه کم چې دهرډول رعایت او حفاظت مستحق دی دهغه دزوجې سره په شناخت پیدا کولو سره مخ توره کیدل نور هم زیات خباثت او فسق دی زنا هم سوه او همسایه ته سخت ضرر هم ور رسیدی .

۱۰۶. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ آیا ښځه بې له پایجامې یوازې په کرتۍ او په پړونی کې لمونځ ادا کولای سی ؟ [سوال کوونکی: ام سلمه رضي الله عنها]

جواب : هو! ادا کولای یې سی په دې شرط چې کرتۍ دومره کښته وه چې تر پښو پوري دشا خوا په پټه سی . (ابوداؤد)

شرح : دښځې دپاره دمخ او دواړو لاسونو تر خپړو پوري او دواړې پښو څخه ماسوا ټول بدن پټول او لمونځ ادا کول ضروري دی ، دکرتۍ او پایجامې او نورو شیانو خصوصیت نسته نو که چیري یوه کرتۍ دومره غټه اوکښته وه چې پرپښو باندې مښلی او پر سر باندې یې پړونۍ وی چې په هغه سره یې غاړه او وربښتان او غوږونه ټوله پټیږي نوبې له شبهې لمونځ ادا کړل سو ، که څه هم چې کښته پایجامه یا پرتوګ نه وی، ددواړو پښو پټول که څه هم چې واجب او فرض نه دی لیکن دکرتۍ ددومره قدر کښته کیدو تاکید ددې وجې فرمایل سویدی چې که چیري لوړه وی او دولاړې په حالت کې قدمونه نسی پکښې پټ نو په سجده او نورو ځایو کې به پوره پنډۍ ښکاره سی چې دهغه څخه بیا لمونځ فاسدیږي .

فائده : دښځې دقدمو په اړوند بعضې فقهاء حنفیه وایی چې دهغو پټول فرض نه دی صاحب هدایی او نورو دا قول ته صحیح فرمایلی دی بعضی وایی چې پټول یې فرض دی (مولانا عبد الحی اللکنوی رح دې ته ترجیح ورکوی) دامامِ طحاوی رح او نورو ارشاد دی چې په لمانځه کې یې پټول فرض دی او دلمانځه دباندی نه دی فرض .

۱۰۷. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زه دلته نه وم موجود زما په شا پسې زما دمور وفات وسو او هغې ته دڅه ویلو وار او وخت نه ورسیدی او زما خیال دی چې که چیري هغې دخبرو کولو موقع پیدا کړې وای نو ضرور یې صدقه کوله اوس که چیري زه دهغې دطرفه څخه څه صدقه ورکړم نوهغې ته به څه نفع ورسوی اوکه نه ؟

[سوال کوونکی : ابن عباده رضي الله عنه]

جواب : هو! که چیري ته دهغې دطرفه څخه صدقه وکړې نوهغې ته نفع رسوی (بخاری شریف) .

۱۰۸. **پوښتنه** : یا فخرِ عالَم ﷺ زما دمور ام سعد وفات سویدی اوس دهغې دطرفه څخه څه ډول صدقه مناسبه او بهتره ده ؟

[سوال کوونکی: سعدبن عبد الله انصاری رضي الله عنه دخزرج دقبیلې سردار]

جواب : داوبو صدقه افضله ده (ابوداؤد)

شرح : حضرت سعد بن عباده رضي الله عنه په انصارو کی دخزرج دقبیلې سردار او لوی رئیس او دمشهوره صحابه وو رضي الله عنهم او دمخکی اسلام راوړونکو خلګو څخه دی په ۱۵ هجری سنه کی دشام په ملك کی وفات سو په غسل خانه کی مړ پیدا سو ټول بدن یې تك شین سوی وو ، مشهوره سوی وه چی دی پیریانو مړ کړی وو ، دده دمور صاحبی نوم عمره بنت مسعود رضي الله عنها وه دې دجناب سرورِ عالَم ﷺ سره بیعت کړی وو ، په سنه ۵ هجری کی کله چی ده ﷺ ددومة الجندل (۱) وغزا ته تشریف یووړی نو حضرت سعد رضي الله عنه هم دآنحضرت ﷺ سره یوځای ولاړی ، دده ترشا موریې په مدینه منوره کی مریضه سوه خلګو ورته وویل چی یوڅه صدقه او خیرات وکه دې ورته وفرمایل (اوصحیح یې ورته وفرمایل) چی مال چی هرڅه دی هغه دسعد دی (دهغه په نه موجودګی کی یې څنګه صدقه کړم) تردې وروسته دې رضي الله عنها ته دویلو او خبرو کولو طاقت نسو پیدا او وفات سوه کله چی ددومة الجندل څخه را واپس سوه جناب سرورِ عالَم ﷺ سره دسعد بن عباده او نورو ملګرو رضي الله عنهم مدینې ته تشریف راوړی نوددې دوفات خبر ورته معلوم سو ، نبی ﷺ ددې وقبرته ودریدی او دعایې ورته وفرمایله او حضرت سعد رضي الله عنه ددې په اړوند دآنحضرت ﷺ څخه پوښتنه وکړه چی اوس ددې دطرفه څخه په صدقه کولو کی نفع او ګټه سته که نه ؟ نبی ﷺ ارشاد ورته وفرمایی چی نفع سته نوبیا حضرت سعد رضي الله عنه خپل یو باغ ددې دطرفه څخه صدقه کی او دهمدې سوال پر وخت یاپر یوه بل ځای باندی یې دمور دوفات حالت ونبی ﷺ ته ذکر کی او عرض یې ورته وکی چی بهتره او مناسبه صدقه دڅه شی ده ؟ کله چی په عربو کی داوبو لږوالی وو خوږې اوبه په مدینه منوره کی کمی پیدا کیدی ددې وجی نبی ﷺ وفرمایل چی بهتره صدقه اوخیرات داوبو دی، سعد رضي الله عنه دهغې (مور رضي الله عنها) دطرفه څخه یو څاه جوړ کی اووې ویل چی دا دأمِ سعد دپاره دی یعنی ددې اجر او ثواب به هغې ته رسیږی .

دحضرتِ سعد رضي الله عنه دپوښتنی او جواب څخه څو شیان معلوم سول :

۱. دمړی دطرفه څخه په صدقاتو او خیراتو کولو کی هغه ته ددې ثواب رسیږی .

۲. بهتره او افضله صدقه هغه ده چی دهغه زیات ضرورت وی او ګټه یې عامه وی

---

(۱). دومة الجندل: دشام وملك ته نژدی دیوه ښار نوم دی . مصحح

۳. دخیر او صدقو په کارو کی او په خیرات کولو کی دخپلو مقتدایانو او بزرگانو څخه مشوره اخیستل بهتره دی ۴. دبعضو ضرورتو دوجی څخه دصدقې په ښکاره کولو کی هیڅ ممانعت نسته هرځای په پټه صدقه کول ضروری نه دی ۵. دمور او پلار تر وفات وروسته دهغوی دطرف څخه دخیر کارونه کول اوهغوی ته ثواب وربخښل ډیر ښه او خوښ کار دی ۲. دمور او پلار په زندگی کی دهغوی څخه په اجازه اخیستلو سره په جهاد او سفر کی تلل جائز دی .

۱۰۹. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ که چیری یو شخص دخدای ﷻ په لاره کی دجهاد اراده وکی او دده په دغه کی ددنیا فآئده مقصوده وی نو هغه ته به ثواب ورسیږی او که نه ؟ [سوال کوونکی: یوشخص په روایت دابوهریرة اوابو امامة رضی الله عنهما]

جواب : هغه ته به هیڅ اجر او ثواب نه ورسیږی . (ابوداؤد)

شرح : که چیری یوازی ددنیاوی فآئدې دپاره مثلاً شهرت ، عزت یا مزدوری یا مالِ غنیمت مقصود وی نو هغه شخص ته به دجهاد ثواب هیڅ هم نه ور رسیږی ، ځکه چی هغه په نیت دثواب او درضآء خداوندی دپاره جهاد نه دی کړی ، او که چیری درضآءِ الهی او اعلآء کلمة الله دپاره جهاد کوی لیکن دمال او نورو شیانو طمع او خیال هم ورسره وی نو ثواب به حاصل سی ورته لیکن ترهغو خلکو دثواب څخه ډیرکم اوناقص به وی کم چی خاص په وجه دالله تعالی بې له کم غرضه جهاد کوی .

۱۱۰. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ خدای تعالی فرمایی چی: الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَلَمْ يَلْبِسُوْا اِيْمَانَهُمْ بِظُلْمٍ اُولٰئِكَ لَهُمُ الْاَمْنُ وَهُمْ مُّهْتَدُوْنَ (الانعام : ۸۲) یعنی امن یوازی دهغو خلکو دپاره دی او پرهدایت باندی یوازی هغه خلک دی څوك چی ایمان راوړی او خپل ایمان یې دیو ظلم (گناه) سره نه وی گډ کړی ، اوس نو داسی څوك دی چی دهغه څخه یوظلم (گناه) نه وی صادره سوی ؟

[سوال کوونکی : اکثر اصحاب درسول الله ﷺ په روایت دعبدالله بن مسعود رضی الله عنهم]

جواب : لکه څنگه چی ته گمان کوی داسی نه ده (یعنی په دې آیت کی دظلم څخه مراد مطلق گناه نه ده) بلکه هغه داسی دی لکه چی لقمان علیه السلام خپل زوی ته فرمایلی وه چی: يَا بُنَيَّ لاَ تُشْرِكَ بِاللهِ اِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيْمٌ (لقمان: ۱۳) (ای زویه دخدای تعالی سره شریك مه نیسه په تحقیق سره شرك ډیر لوی ظلم دی یعنی په دې آیت کی هم دظلم څخه شرك مراد دی لکه څنگه چی لقمان علیه السلام شرك ته ظلم فرمایلی دی . (بخاری ومسلم)

شرح : کله چی ظلم عام دی نوشرك ته هم ظلم ویل کیدی سی او نورو ګناهونوته هم ددې وجی صحابه وو رضي الله عنهم ته نهایتی دشواره معلومه سوه او وبیریده چی امن او هدایت چی کله یوازی دهغه خلګو حصه ده چی هغه دهیڅ قسم معصیت مرتکب او کوونکی نه وی نو شاید چی هیڅ امن پیدا کوونکی والا شخص دی نه وی ولی چی یوه نه یوه ګناه دهرشخص څخه کیږی جناب سرورِ عالَم ﷺ شفا ورته وفرمایله چی دلته مطلق ظلم نه دی مراد لکه څنګه چی تاسو ګمان کړیدی بلکه دظلم یو خاص فرد او هغه ظلمِ مقید مراد دی کم چی دلقمان علیه السلام په قول کی ذکر دی یعنی شرك، حاصل دجواب دادی چی دخدای تعالی دارشاد مطلب دادی چی هدایت او امن والا هغه خلګ دی چی ایمان راوړی اوایمان دظلمِ عظیم یعنی دشرك دګډوالی څخه پاك وساتی دا مقصود نه دی چی کمه کوچنۍ یا لویه ګناه دی نه وی ورڅخه صادره سوی .

فائده : دا امر خو دارشادِ نبوی ﷺ څخه معلوم سو چی دظلم څخه په دې آیت کی شرك مراد دی او دا خبره بې له چون او چرا منل سوی او نهایتی حق ده لیکن قرینه او وجه دشرك دمرادیدو دکلامِ نبوی ﷺ څخه نه ده معلومه سوی ، هو! علماوو او شارحینو دحدیث فرمایلی دی چی په بشرك کی صحابه وو رضي الله عنهم تنوین دتحقیر او تنکیر دپاره ګڼی ځکه نودوی رضي الله عنهم ته دا شبه پیښه سوی وه ، جناب سرورِ عالَم ﷺ تنوین دتعظیم دپاره مقرر کی او دظلمِ عظیم تعیین یې دبل آیت څخه وفرمایی ، دحضراتو علماوو وجه درسته او نهایتی صحیح ده لیکن په دې کی یوه دا شبهه کیدی سی چی صحابه رضي الله عنهم سره ددې چی ددې قرآن په ژبه وه او سره ددې چی دکلامِ باری تعالی اعلی ماهرین وه نومخالف مقصدیې څنګه ورڅخه مراد کړی وو ، دوهمه داچی تنوین دتعظیم دپاره اخیستل په دې ځای کی په هیڅ ډول هم دکلام دطریقې سره مناسب اوذوقِ سلیم سره موافق نه دی .

البته داحقر مؤلف استاذ الاستاذ حضرت قطب العالَم مولانا محمد قاسم صاحب رحمة الله علیه کم چی په یوه اوږده تقریر کی په دې ځای کی دظلم څخه دشرك دمرادیدلو وجه لیکلی ده په هغه کی هیڅ شبه نه پاته کیږی او داهلِ علم په روح او کوشش کی راځی او زړه یې په مطمئن کیږی خلاصه دتوجیه دحضرت مولانا صاحب رحمة الله علیه داده چی جناب رسول الله ﷺ دلَبْس دلفظ څخه دا وفهمول چی دلته شرك ورڅخه مراد دی ځکه چی په نورو ګناهونو کی اوپه ایمان کی لبس نه

دی ممکن لبس اوخلط هغه وخت کیدلای سی چی دایمان او ظلم ظرف متحد وی ، نور گناهونه کم چی افراد دظلم دی کله چی افعال دی داندامو هغه دزړه امور نه دی ددې وجی دایمان سره دهغوی لبس نه صادقیږی گواکی معیّت او اجتماع یې سره کیدلای سی ها! کله چی دشرك ظرف هم زړه وو نوپه ده او په ایمان کی لبس راتلای سی ، صحابه وو رضي الله عنهم د لَمْ يَلْبِسُوا پرلفظ باندی په خاص طور سره غور نه وو کړی مگر آنحضرت ﷺ څوك چی دوحی اوکلامِ الٰهی صحیح مخاطب او په پټو او ښکاره اسرارو یې خبر وو دده ﷺ دنظره څخه دا نکته نسوه پټه او دمقصود په فهمولو کی دشواری نه وه .

دآیت په تفسیرکی داقولونه هم دی چی دا حکم خاص دمهاجرینو دپاره دی ، یا د لَمْ یلبسوا څخه لم ینافقوا مراد دی یا مرتد کیدل او دایمان پرېښوول مراد دی لیکن کله چی ددې اقوالو زموږ درانقل کړل سوی پوښتنی سره علاقه نه وه ددې وجی هغه پاته کړل سوه .

١١١. **پوښتنه** : ماته دا قاعده معلومه نه وه چی سر خریل ترذبح کولو وروسته وی، ما تر ذبح کولو مخکی سر وخریی. زما دپاره څه حکم دی ؟

[سوال کوونکی: یوشخص په روایت دعبد الله بن عمر رضي الله عنهما]

جواب: اوس ذبح وکه اوددې بې ترتیبی څخه تاته هیڅ گناه نه ده رسیدلی. (بخاری)

١١٢. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زه ددې څخه نه وم خبر چی اول رمی کیږی دهغه څخه وروسته بیاذبح کیږی ما تررمی دمخه ذبح وکړه نواوس زما دپاره ستاسی څه ارشاد دی ؟ [سوال کوونکی: یوشخص په روایت دعبدالله بن عمر رضي الله عنهما]

جواب : اوس رمی وکه او (دناخبرتیا دوجی څخه دترتیب په مخالفت کولوکی) تا ته هیڅ گناه نه ده رسیدلی (بخاری) .

شرح : ددې دواړو پوښتنو دپوښتونکو نومونه لویو لویو علماوو ته دتحقیق او تلاښ سره سره نه دی معلوم سوی مگر دومره معلومه ده چی دا دځنگل اوسیدونکی خلگ وه دځلورو طرفو څخه راتله او سوالونه به یې کوله نبی ﷺ دټولو جوابونه ورته وفرمایله ، دادهغه حج واقعه ده کم چی نبی ﷺ په آخر کی دخپل عُمر شریف په سنه ۹ هجری کی ادا کړی وو چی په هغه کی دبعضو روایاتو مطابق یولك دیرش زره ١٣٠٠٠٠ انسانان نارینه اوښځینه دحج دپاره دده ﷺ ملگری وه دټولو نظر پرده ﷺ باندی وو کم څه چی به ده ﷺ فرمایل په هغه باندی

به يې بې له شبهې عمل کوی اوکله چی به يوه خبره مخ ته راتله دده ﷺ څخه به يې پوښتنه کوله ، سبحان الله څومره ښه زمانه وه ، په دې موقع کی آنحضرت ﷺ دعرفات او مزدلفې څخه تراپس کيدو وروسته پراوښه باندی سپور سو دجمره وو ويشتل يې کوله (يعنی پر جمره وو باندی يې ډبری ويشتلی) په دې حالت کی ډيرو خلګو پوښتنه کوله اوجوابونه يې ترلاسه کوله ، ددې څخه داهم معلومه سوه چی عالِم يا مفتی که چيری په عبادت مشغوله وی يا په يوه لار کی ولاړ وی نو ديوې ضروری مسئلې په پوښتلو کی دهغه څخه او په جواب ورکولو کی هيڅ ممانعت نسته ، او يوه مهمه مسئله دا هم معلومه سوه چی دجمعې ، اخترونو او نورو هغو ورځو کی چی په هغه کی معطلی وی دعلم شغل منع نه دی ولی چی دا سوال اوجواب داختر په ورځ واقع سوی وو .

دحج دافعالو دجملې څخه دذی الحجی پرلسم تاريخ داڅلور شيان هم ضروری دی:
۱. اول په مقامِ منٰی کی دجمره عقبې رمی کول ، ۲. تر هغه وروسته اوښ يا بزه يا بل شی ذبح کول ، ۳. ترهغه وروسته سر خريل يايو څه وربېښتان کوچنی کول ۴. تر هغه وروسته بيا مکی معظمې ته تلل او هلته دخانه کعبې طواف کول . که چيری دناخبری او لا علمۍ څخه ترتيب بدل سی کم شيان چی مخکی ادا کيدل هغه يې وروسته کړه او کم چی وروسته لازم وه هغه يې مخکی کړه نو څه ګناه نسته لکه ده ﷺ چی دپوښتنی په جواب کی صاف وفرمايله ليکن ددې بې ترتيبۍ دنقصان دجبيری او بدلې دپاره دم وربانداندی واجبېږی يعنی بزه يا بل شی به ذبح کوی ، لکه چی ابن عباس رضي الله عنهما فرمايلی دی چی کم سړی چی دخپل حج په افعالو کی څه افعال دمخه يا وروسته کړی هغه ته وينی بهيول (يعنی قربانی کول) پکار دی البته که چيری قصداً ددې ترتيب خلاف وکی نو دذبيحې پرواجب کيدو سربيره ګناه هم لری .

۱۱۳. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ دخادم خطا هره ورځ څو واره معاف کوم ؟

[سوال کوونکی: يوشخص په روايت دعبدالله بن عُمر اوعبدالله بن عَمرو رضي الله عنهم]

جواب : هره ورځ يې اويا ۷۰ واره معاف کوه . (ترمذی شريف)

شرح : کله چی معاف کول هر وار بهتره او ښه دی ، خدای تعالٰی فرمايی : وَمَنْ عَفَا وَاَصْلَحَ فَاَجْرُه عَلَی اللهِ ، ددې وجی آنحضرت ﷺ چی کله دا سوال واوريدی نو پته خُله سو ليکن کله چی سوال کوونکی دوه درې واره عرض وکی نو ويې فرمايل

چې اویا ۷۰ واره یې معافوه ، یعنې ډیر وارونه په نهایتي ډیر والی سره یې معاف کوه څومره چې یې زیات معافوی هغومره ښه دی ، دبعضو روایاتو دالفاظو څخه معلومیږي چې سوال کوونکی دده ﷺ دحال پوښتنه کړې وه چې ته ﷺ یې څو واره معافوی ده ﷺ وفرمایل چې اویا ۷۰ واره ، دا روایت په ترمذی او تاریخ بخاری کې دعبد الله بن عمرو رضي الله عنه په ذریعه روایت کړل سویدی اوپه ابوداؤد او نورو کې دعبد الله بن عمر رضي الله عنهما په روایت باندې مروی دی .

۱۱۴. **پوښتنه** : ای رحمة للعالمین ﷺ آیا موږ خلګو ته دچارپایانو (۱) په خدمتو (مثلا په خوراك او چیښاك ورکولو) کې هم ثواب حاصلیږی ؟

[سوال کوونکی : صحابه رضي الله عنهم په روایت دابی هریرة رضي الله عنه]

جواب : دهریوه لانده ځیګر لرونکی شی (یعنی حیوان) سره په احسان اونیکی کولو کې اجر او ثواب دی . (بخاری شریف)

شرح : حضور ﷺ یو وخت ارشاد وفرمایۍ چې په مخکنۍ زمانه کې یو شخص دمکې معظمې په لار کې په یوه میدان کې تیریدی کله چې نهایتي سخت تږی سو نو یوه څاته لاندی ورشوه سو اوبه یې وچښلې او سیرابه سو بیرته دباندی راووتی چې ګوری یو سپی دسختی تندی څخه ژبه را ایستلی ده او دڅاه پر شاوخوا باندی لندی خاوری ځټی لاندی نسی ورتلی چې اوبه وچښی هغه شخص دا خیال وکی چې دتندی دتکلیفه څخه چې کم مصیبت پر ما باندی تیر سو په هغه کې اوس دی مبتلا دی ، نو څاه ته شوه سو اوکله چې یو لوښۍ نه وو موجود نوپه خپله موزه کې یې اوبه واچولی او هغه یې په خُله کې ونیوله او لوړ راوختی (ولی چې په څاه کې سړی دواړه لاسونه پر دیواله نیولی وی اوپه تکلیف راخیژی) او په سپی یې اوبه وچښلی او اوبه یې کی ، الله تعالی ددې شخص دا دخیر عمل قبول کی او ده ته یې مغفرت وکی اوپه جنت کې یې داخل کی، داقصه چې یې واوریده صحابه وو رضي الله عنهم عرض وکی چې یا حضرت ﷺ آیا ددا سی حیواناتو خدمت هم دثواب سبب ګرځی ، ده ﷺ وفرمایل چې یوازی پردوی باندی نه دی موقوف بلکه ټولو ذی روحو او جاندارو شیانو ته په راحت رسولوکی اجر او ثواب تر لاسه کیږی ، لیکن دا ارشاد دهغو حیوانانو په اړوند دی کم چې ضرر رسوونکی نه وی اوپه

---

(۱). په روایت کې لفظ دبهآئم ذکر دی ، خاص څلور پښې لرونکی حیوان ته هم بهآئم ویل کیږی او ټولو جاندارو شیانو ته هم ویل کیږی . منه رحمه الله تعالی

شریعت کی دهغوی دوژلو حکم نه وی ، کم حیوان چی ضرر رسوونکی وی اوپه شریعت کی دهغه دوژلو حکم وی لکه مار ، لړم ، موږك او نور دهغو په اړوند دا ارشاد نه دی بلکه هغوی په داسی ډول وژل پکار دی چی سخت ضرر رسوونکی نه وی ورته .

۱۱۵. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ پرموږ دواړو باندی په لار کی دلمانځه وخت داخل سو اواوبه نه وی موږتیمم وکی اولمونځونه مووکړه بیا اوبه پیدا سوې او دلمانځه وخت هم پاته وو ، زموږ څخه یوه اودس وکی بیایې لمونځ وکی اویوه شخص (هغه پخوانی لمونځ کافی وګڼی) او دوباره یې لمونځ نه وکی، تاسی ارشاد وفرمایاست چی دچا کار صحیح سو ؟

[سوال کوونکی: دوه صحابه رضي الله عنهما په روایت دعطآء بن یسار تابعی جلیل القدر رحمة الله علیه]

جواب : چاچی لمونځ نه دی را ګرزولی هغه قاعده او طریقه دشریعت پیدا کړه او لمونځ ورته کافی سو او چا چی دوهم وار لمونځ وکی هغه ته دوه واره ثواب ورسیدی (ابوداؤد ودارمی ونسآئی)

شرح : په تیمم سره دلمانځه ادا کولو څخه وروسته که چیری اوبه پیدا سوې او دلمانځه وخت باقی وو نو قاعده داده چی اول لمونځ کافی دی ددوباره ادا کولو ضرورت یې نسته ددې وجی ده ﷺ دیوه صحابی رضي الله عنه په اړوند وفرمایل چی تا په اصلی شرعی قاعده باندی عمل وکی ، دوهم صاحب چی کم دوهم وار لمونځ کړی وو هغه نفل سو ددې وجی ده ﷺ ارشاد وفرمایی چی تاته دوه واره اجر حاصل سو یو دفرضو ثواب او یو دنفلی لمانځه ثواب ، لیکن کله چی قوی اُمید وی چی دلمانځه دبهتره او اصلی وخت تر ختمیدو دمخه به اوبه پیدا سی نو بهتره اوخوښه خبره داده چی په اول وخت کی دی په تیمم سره لمونځ نه کوی بلکه تر هغه وخته پوری دی انتظار وکی که چیری بیا هم نسوی پیدا نو تیمم دی ووهی او لمونځ دی ادا کی که یې چیری په تیمم سره لمونځ کوی اوپه همدې حالت کی یې اوبه پیدا سوې (مثلا خادم اوبه راوړی ، یایو څوك اوبه خرڅوونکې والا راغی) نو بیا دې لمونځ مات کړی اواودس دی وکی اوبیا دی دنوی سره څخه لمونځ ادا کی، که چیری یو شخص اوبه خرڅوونکې راغی او درانیولو طاقت یې هم وو نو تیمم نه دی صحیح اوبه دی رانیسی او اودس دی وکی ، که چیری اوبه ترحد زیاتی ګران قیمته وی نو رانیول یې واجب نه دی ، په ځنګله کی که چیری په اسبابو کی اوبه

موجودي وي مګر هغه يې نه وي په ياد نوتيمم يې وکي اولمونځ يې وکي او تر ادا كولو وروسته بيا ورپه ياد سوه نو لمونځ ادا سويدى ددوباره ادا كولو ضرورت يې نسته او كه چيرى په آبادي او كلي كي داسي موقع پيښه سوه نو راګرځول يې ضروري دي (دتيمم آسانه او په كار راتلونكي مسئلې په رساله الطهور المسلمين كي وګوره) .

۱۱۶. **پوښتنه** : زما دمور پرذمه باندي يو نذر وو دهغه دپوره كولو څخه مخكي دهغې وفات وسو آيا زه دهغې دطرفه څخه دا نذر پوره كولاى سم ؟

[سوال كوونكي : حضرت سعد رضي الله عنه]

جواب : ادا يې كه . (بخاري وغيره باختلاف الفاظ)

شرح : په دې كي اختلاف دى چي دسعد رضي الله عنه مور صاحبي رضي الله عنها دڅشي نذر ايښى وو دغلام آزادولو اوكه دروژو نيولو اوكه مطلق نيت بې له كم قيده ، مګر دا معلومه سوه چي دمړي دطرفه څخه كه چيرى دهغه وارث نذر پوره كي نو صحيح دى ، تفصيلي بيان دمړي دحج او نذر مخكي تير سو .

۱۱۷. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ ماته په اسلام كي يوه داسي جامع او اصلي خبره را وښيه چي ترتا وروسته يې بيا دبل چا څخه دپوښتني كولو ضرورت نه وي ؟

[سوال كوونكي : سفيان بن عبد الله رضي الله عنه دطآئف اوسيدونكى]

جواب : اٰمَنْتُ بِاللّٰهِ وايه او بيا پرهمدغه باندي مستقيم او محكمه اوسه (مسلم ، ترمذي ، نسآئي ، ابن ماجه)

شرح : دا جامع او دمعنى ډك قول حضرت افصح العرب والعجم ﷺ دالله تعالى دكلامِ پاك ددې ارشاد (۱) څخه اخيستى دى چي: إِنَّ (۲) الَّذِيْنَ قَالُوْا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوْا ، په حقيقت كي په دې څو الفاظو كي يې دايمان او اسلام ټول ضروريات جمع كړيدي ولي چي دايمان او توحيدِ خداوندي اعتقاد او اقرار يې په اٰمَنْتُ بِاللّٰهِ سره ورته وښووى اوپاته چي څومره قدر ضروريات داسلام دي هغه ټوله داستقامت دپاره ضروري دي مستقيم اوسيدل هغه وخت صحيح كيږي چي دسر دوربښته په

---

(۱). په ترمذي شريف كي دي : قل ربّي الله ثم استقم .

(۲). يعني كومو خلكو چي وويل چي زموږ پروردګار الله تعالى دى بيا پرهمدغه باندي ثابت قدمه پاته سو هغه ته (دمرګ پروخت ياپه قبركي) ملايكي راځي او ورته وايي چي څه بيره او غم مه كوه موږ ستا هرډول كومك كوونكي يو . منه رحمه الله تعالى

اندازه هم (۱) دشریعت دلاری څخه انحراف او کوږوالی نه وی او دهیڅ ارشاد په عملی کولو کی تقصیر نه وی ، دا ډیره لویه درجه او نهایتی سخت کار دی دچاچی الله تعالی خاص اعانت او کومك وفرمایی هغه ته نصیب کیدلای سی (۲) .

۱۱۸ . **پوښتنه** : ای جناب سیّد عالَم ﷺ دمړه سوی حیوان څمړه پاکه ده اوکه ناپاکه او دهغې استعمال جائز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : صحابه په روایت دابن عباس او عآئشې رضي الله عنهم]

جواب : په رنګ ورکولو سره پاکیږی . (مسلم ونسآئی باختلاف)

شرح : کم حلال حیوان چی ذبح کړل سی دهغه څمړه خوپه خپله پاکه ده لیکن کم حلال حیوان چی ذبح سوی نه وی بلکه په یو ډول سره په خپله مړسوی وو یامړ کړل سو دهغه څمړه په رنګ (دباغت) ورکولو سره پاکیږی دارنګه دخنزیر څخه ما سوا دټولو مردارو حیوانانو څمړه هم په دباغت سره پاکیږی. دباغت په هغو ټولو شیانو سره جائز دی چی په هغه سره دڅمړی رطوبت اونور وچ سی څمړه صافه سی او دبد بویی اوخرابیدو څخه محفوظه سی، لکه پټکری (۳) او دببول (۴) (کیکر) ددرختی پوست ، دانار پوست اومازو (۵) او نور . لمر ته په وچولو سره هم دباغت راځی ، او صحیح همدا ده چی بیا په اوبو او نورو لندیدلو سره بیرته نه نجس کیږی ،

---

(۱). په انبیاوو او ملائکو او نورو باندی ایمان په حقیقت کی په ایمان بالله تعالی کی داخل دی او په استقامت کی هم داخلیدی سی . منه رحمه الله تعالی

(۲). حضرت شبلی رحمة الله علیه په خوب کی دحضور سرورِ عالَم ﷺ په زیارت کولو سره مشرفه سو اوعرض یې وکی چی ما اوریدلی دی چی حضور ﷺ ارشاد فرمایلی دی چی سورةِ هود او ددې ډول نورو سورتونو زه بوډا کړم (غالبًا دمخکنیو امتونو دتباهی او عذاب حالات کم چی په دې سورتونو کی ذکر دی دهغه غم او دخپل امت پر حال باندی دبیری دوجی څخه به دی ﷺ بوډا سوی وی) ده ﷺ وفرمایل چی نه ! بلکه دسورةِ هود دې آیت زه بوډا کړم چی: فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ (یعنی تاته چی څه ډول حکم سویدی پرهغه باندی په پوره ډول سره مستقیم اوسه او ستا سره ایمان راوړونکی هم) دده ﷺ ثابت قدمه کیدل څه سخت نه وه لیکن ده ﷺ ته دخپل ضعیف امّت فکر او غم وو چی دا خلګ به څنګه مستقیم واوسی . منه رحمه الله تعالی

(۳). پټکری : دمالګی دقسم څخه یو ډول معدنی ماده چی دحیوانانو دخوراك دپاره هم استعمالیږی . مترجم

(۴). ببول : یو قسم ځوز لرونکی درخته چی په کیکر سره مشهوره ده . مترجم

(۵). مازو : یا ماجو هم ورته وایی ، یوه مشهوره دوا ده . مترجم

دانسان وروېښتان ، غاښ ، هډوکی ، پوست او نورو شیانو استعمالول حرام دی او دهغه پوست په رنګ کولو سره نه پاکیږی (۱) .

۱۱۹. **پوښتنه** : بعضی وختونه (دیوه سخت ضرورت دوجی څخه) موږ په کور کی لمونځونه کوو او بیا راځو په مسجد کی ګورو چی لمونځونه په جماعت شروع سویدی په هغه کی هم شریکیږو لیکن په زړه کی شبه پاته وی چی معلومه نه ده داسی ډول شریکیدل صحیح دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : حضرت ابو ایوبِ انصاری او نور صحابه رضي الله عنهم]

جواب : شریکیدل پکار دی اوکمه شبه په زړه کی راوړل نه دی پکار ولی چی په دې صورت کی شریکیدونکی ته دجماعت ثواب حاصلیږی (ابوداؤد)

شرح : دوهم وارچی کم لمونځ وکړل سی هغه نفل دی او هغه هم ثواب لری او دومره اجر به ورته حاصل سی چی ګواکی فرض یې په جماعت سره ادا کړیدی لیکن دنورو احادیثو او اقوالو څخه دصحابه (۲) وو رضي الله عنهم معلومه سویده چی دا حکم صرف دماپښین او ماخوستن دپاره دی ، په سهار او مازدیګر او ماښام کی که چیری داسی اتفاق پیښ سی نوپه جماعت نه شریکیدل ورته پکار دی .

۱۲۰. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زما پلار وفات سویدی او ډیر مال یې پرې ایښی دی او (دصدقې ، خیرات او نورو شیانو) هیڅ وصیت یې نه دی کړی ، اوس که چیری زه دهغه دطرفه څخه صدقه وکم نو دابه دهغه دګناهونو کفاره وګرځول سی (او زما ددغی صدقې څخه به هغه ته څه نفع ورسیږی) او که نه ؟

[سوال کوونکی : یو شخص په روایت دابو هریرة رضي الله عنه]

جواب : هو ! ستا صدقه به دهغه دپاره دګناهونو دکفارې باعث وګرځول سی (اوستا دخیرات څخه به هغه ته ضرور نفع ورسیږی) ، (مسلم شریف)

شرح : ددې حدیث څخه معلومه سوه چی مړی ته دثواب درسیدو دپاره صدقه او خیرات کول جآئز دی بلکه مستحب او مسنون دی او ددې شیانو ثواب مړی ته رسیږی (که چیری هغه په عذاب کی اخته وی نو سپك والی پرراځی اوکه نه وی نو مرتبې او درجې یې په لوړیږی) مګر داسی صدقه او خیرات دوارثانو پرذمه باندی نه دی لازم او واجب صرف مستحب دی په دې شرط چی پراخی وی په مال کی .

(۱). ددباغت او نورو بعضی مسئلې په ص ۹۹ - ۱۰۰ کی وګوری . منه رحمه الله تعالی
(۲). دهدیة المتقین اومه ۷ صفحه وګوره . منه ؒ

او نور حقوق دمړی لکه پور اونور که چیری مړی مال پرې ایښی وو نو دهغه مال څخه یې ادا کول واجب او لازم دی برابره خبره ده که هغه وصیت کړی وی اوکه نه ، او که یې چیری مال نه وو پرې ایښی نو وارثانو ته اختیار دی چی دخپل مال څخه دهغه پرذمه باندی واجب سوی حقوق ادا کوی او هغه بری الذمه کوی او که نه ؟
مقصد دا چی دمړی دطرفه څخه صدقه او خیرات کول دهغه دپاره په آخرت کی نهایتی نافع او دګناهونو دکفارې سبب ګرځی .

رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوْبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ بِحُرْمَةِ سَيِّدِنَا وَمَوْلَانَا مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهِ وَاَصْحَابِهِ الْاَخْيَارِ . آمین

* * *

دفتاوی محمدی ﷺ دوهمه حصه

دحضرت سیّدنا عمر بن الخطاب خلیفه دوهم رضی الله عنه **فتوٰی** :

۱۲۱ . **پوښتنه** : زما عمه مغیره بنت الحارث چی یهودیه وه دیمن په ملك کی وفات سوه اوس دهغې دترکې اومیراث مستحق څوك دی زه یم اوکه دهغې یهودی قریب
[سوال کوونکی : محمد بن اشعث رحمة الله علیه]

جواب : ددې وارث ددې دقریبانو څخه هغه څوك کیدی سی څوك چی ددې هم مذهب (یعنی یهودی) وی ، څوك چی ددې ترټولو زیات قریب او رشته دار او عزیز وی (دارمی شریف)

شرح : محمد بن الاشعث دیمن اوسیدونکی وو کله چی دهغه عمه وفات سوه نو دیمن څخه راسپور سو په مدینه منوره کی ددې بابرکت خلیفه په خدمت کی حاضر سو کم چی درسولِ مقبول ﷺ ریښتینی ځای ناستی اودمسلمانانوخیر طلبوونکی مقبول بنده وو ، دجواب څخه معلومه سوه چی دکافر دمیراث (برابره خبره ده که کافر آتش پرست وی او که مجوسی ، یهودی وی او که نصرانی) مستحق مسلمان نسی کیدی بلکه هغه وارث به یې حقدار وی څوك چی په کفرکی دده سره شریك وی، داغه رنګه دمسلمان کافر وارث دمیراث څخه محروم دی، یوازی هغه وارثانو ته به ورکول کیږی څوك چی مسلمان وی (دامام احمد رحمة الله علیه قول دی چی که چیری دمیراث تر تقسیم کیدو دمخه یوڅوك کافر مسلمان سی نوبیا دمیراث څخه

نه محروم کیږی) .

۱۲۲. **پوښتنه** : یا امیر المؤمنین رضی الله عنه جراد (یعنی ملخ) حلال دی او که نه ؟

جواب : (حلال دی) زما زړه غواړی چی زموږ سره دهغو یوه کوچنۍ ټوکرۍ وای او موږ ورڅخه خوړلی . (مؤطا)

شرح : لکه څنګه چی ماهۍ برابره خبره ده که ژوندۍ پیدا سی یا مړ هرډول حلال دی داغه رنګه ملخ هم مړ وی که ژوندۍ هرډول حلال دی ، ذبح کولو ته نه دماهی حاجت سته او نه دملخ ، البته دماهی یو قسم حرام هم دی یعنی هغه چی په اوبو کی دننه مړسی اوبیاې څپې دباندی راوغورځوی، دملخ هیڅ قسم هم حرام نه دی.

دحضرت امیر المؤمنین اسد الله الغالب امیر المؤمنین علی بن ابیطالب رضی الله عنه فتوٰی

۱۲۳. **پوښتنه** : ای امیر المؤمنین رضی الله عنه ! ما دکوفې شاته اوښان څرول دهغو څخه یو اوښ په یوه غار کی ولویدی (او مرګ ته نژدی سو) ماته اندیښنه سوه چی شاید تر را ایستلو او ذبح کولو څخه مخکی مړ سی ځکه نو ما یوه تیره اوسپنه را واخیسته (بسم الله می وویل) دهغه په بغل می ننه ایستل (او زخمی می کی ، وینه یې وبهیده بیا چی کله یې ساه وخته نو) دهغه اعضآء می ټوټې ټوټې کړه پرخپلو قریبانو می تقسیم کړه اوس هغوی ددې غوښی دخوړلو څخه انکار کوی تاسی ارشاد وفرمایاست چی هغه وخورو او که نه ؟

[سوال کوونکی : راشد سلمانی رحمة الله علیه]

جواب : (هغه حلال دی) هغه وخوری او ماته هم پکښی حصه راکړئ (رواه ابن ابی شیبة ونقلته من فتح الباری) .

شرح : دتښتیدو اوپه واك کی دنه راتلوپه وجه، یاپه یوه غار او بل شی کی دلویدو په وجه دکم ځای څخه چی دژوندی راوتو امیدنه وی کله چی یې ذبح کول ممکن نه وی نو ددارنګه زخم لګولو څخه ذبیحه حلالیږی (مفصّلی مسئلې ددې قسم مخکی تیری سویدی) جناب علی رضی الله عنه دسیّد المرسلین صلی الله علیه وسلم دسنتو داتباع په خاطر دسوال کوونکی دشبهې دایسته کولو او زړه خوشحاله کولو دپاره خپله هم غوښی ورڅخه طلب کړی .

دخادم او متبع سنت صاحب مقام محمود حضرت سیّدنا ابن مسعود رضی الله تعالی عنه المعبود فتوٰی :

۱۲۴. **پوښتنه**: موږ دواړو دماښام په لمانځه کی دامام سره یوه رکعت ونیوی دامام

تر سلام وروسته موږ دواړه دخپل فوت سوو رکعتونو دادا کولو دپاره ولاړ سوو ، مسروق یو رکعت ادا کی دالتحیات دویلو دپاره کښېنستی (اوبیا تر یوه رکعته وروسته یې التحیات ویل پوره کړه) لیکن جندب یوازی داخیری رکعت تر ادا کولو وروسته کښېنستی اوس وفرمایاست چی دچا فعل صحیح دی ؟

[سوال کوونکی : مسروق وجندب شاگردان ابن مسعود رضي الله عنهم]

جواب : تاسی دواړوښه کړیدی (یعنی لمونځ ددواړو اداسو) لیکن زه داخوښوم چی دمسروق په مثل سره لمونځ کوی (یعنی ترهررکعت وروسته التحیات وایاست) .

شرح : تر دوو رکعتو وروسته چی کله کښېنستل واجب دی لهذا دیوه رکعت دامام سره او یوه رکعت دیوازی کولو څخه وروسته دی دالتحیات دپاره کښېنی ، بیا دې دریم رکعت وکی او کښېدی نی ، لیکن که چیری تر یوه رکعت یوازی ادا کولو وروسته نه کښېنستی بلکه یوازی په آخرکی کښېنستی لکه چی په پوښتل سوی صورت کی جندب رحمة الله علیه کړی وه نوبیا هم لمونځ ادا کیږی او سجده سهو نه لازمیږی .

۱۲۵. **پوښتنه** : ای مخدوم او مکرم استاده ! ما خپلی زوجې ته طلاق ورکی دواه واره ترحیض راتلو وروسته ددې حیض راتلل ودریدی تر اتلسو ۱۸ میاشتو پوری نه راغی په همدې حالت کی ددې وفات وسو ، ماته دهغې په میراث کی حصه اخیستل جائز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : حضرت علقمه رحمة الله علیه شاگردِ ابن مسعود رضي الله عنه]

جواب : خدای تعالی ددې ښځی میراث ستا دپاره ودروی ، حصه ورڅخه واخله او په خپل کار کې یې راوله (مؤطا)

شرح : تر طلاق وروسته چی کله درې واره حیض راسی نو عده تیریږی او دنکاح علاقه بیا نه پاته کیږی، دا درې واره حیض راتلل شرط دی برابره خبره ده که په هر څومره موده کی راسی، که چیری دسوال کوونکی ښځه دریم وار هم دحیض څخه فارغه سوی وای نو زوج ته په میراث کی حصه نه رسیده ولی چی هیڅ علاقه نه وه پاته لیکن دده په مقدر کی دښځی دریم وار حیض راتلل وځنډیدل او په همدغه حالت کی وفات سوه ده ته حصه ورسیده ولی چی که چیری په عده کی زوجه مړه سی نو زوج دهغې دمال څخه حصه وړی ، ددې وجی حضرت عبد الله ابن مسعود رضي الله عنه په جواب کی وفرمایل چی ددې میراث خدای تعالی ستا دپاره ودروی

ددې ښځه معلومه سوه چې دطلاق په عده کې ددرو وارو حیض راتلو اعتبار دی دمیاشتو دشمیر نه دی البته که چیری ښځه دشپیتو ۶۰ یا پنځه پنځوسو **۵۵** کلو وعمر ته ورسیږی او دحیض څخه بالکل مایوسه سی نو دهغې دپاره دطلاق عده صرف درې میاشتی ده دارنګه هغه کوچنۍ انجلۍ چې هغې ته حیض نه راځی په طلاق کی به درې میاشتی تیروی .

دحضرتِ عبد الله ابن العباس افضل الفقهآء وابن عم رسول الله ﷺ فتوٰی :

۱۲۲. **پوښتنه** : حآئضې ښځی که چیری دسجدې آیت دیو چا څخه واوریدی نو سجده به کوی او که نه ؟ [سوال کوونکی: نامعلوم الاسم]

جواب : سجده دی نه کوی ددې وجی چې سجده تلاوت هم (ګواکی یو قسم) لمونځ دی . (دارمی شریف)

شرح : په قرآن مجید کی څورالس ۱۴ ځایونه داسی دی چې دهغه آیت پر ویونکی او اوریدونکی دواړو باندی سجده لازمیږی دا اختیار دی چې هغه وخت یې ادا کوی اوکه بل وخت یې ادا کوی ، کله چې سجده هم دلمانځه یو جزء دی او دسجدهٔ تلاوت دواجبیدو او ادا کولو دپاره هغه ټوله شرطونه دی کم چې دلمانځه دپاره وی یعنی عاقل ، بالغ ، دحیض څخه به پاکه وی او دادا کولو په وخت کی به سره داودسه قبلې ته مخامخ وی ، ځای او کالی به یې پاك وی ددې وجی ابن عباس رضی الله عنه وفرمایل چې سجده تلاوت هم ګواکی یو قسم لمونځ دی لکه څنګه چې لمونځ پرحآئضې نه دی واجب داغه رنګه سجدهٔ تلاوت هم نه ده پرواجب برابره خبره ده که یې خپله ووایی یا یې دبل چا څخه واوری البته که یې چیری حآئضه په خپله ووایی نو پر اوریدونکو باندی سجده واجبیږی په خپله پر حآئضه باندی نه واجبیږی او په همداسی حالت کی هغه دقرآن کریم په تلاوت کولو سره ګناهګاره کیږی هم .

۱۲۷. **پوښتنه** : ای ابن عم رسول الله ﷺ دیوه سړی دوې زوجی دی یوې زوجی یې یوې بلی انجلۍ ته شیدې ورکړی او بلی زوجی یې یوه هلك ته اوس ددې دواړو هلك او انجلۍ په مابینځ کی نکاح جآئزه ده او که نه ؟

[سوال کوونکی : یوشخص په روایت دعمرو بن شرید تابعی رحمة الله علیه]

جواب : (نه ده جآئز ځکه) هغه نطفه چې دهغه دوجی څخه کوچنۍ پیدا کیږی او شیدی را کښته کیږی په دواړو ځایو کی یو دی . (موطا)

شرح : دا دواړه کوچنیان په خپل مابینځ کی سره ورور او خور سوه ځکه دکم زوج دوجی ښځه چی ددواړو ښځو شیدی راځی هغه ددې دواړو کوچنیانو رضاعی پلار سو .

دجناب عاشقِ سنت خیر البشر حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنهما فتوٰی

۱۲۸. **پوښتنه** : ای حضرت کم ماهیِ چی دریاب په خپلو څپو سره پر کناره باندی وغورځوی هغه حلال دی او که نه ؟ دهغه خوراك جآئز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : عبد الرحمٰن صاحبزادهٔ ابو هریرة رضي الله عنه]

جواب : (هغه حلال دی) هغه وخوره دهغه په خوراك کی هیڅ اندېښنه نسته (او په حلال کیدو کی یې هیڅ شبه نسته) . (موطا)

شرح : دا سوال دحضرت ابو هریرة رضي الله عنه صاحبزادة عبد الرحمٰن کړی وو اول خو ابن عمر رضي الله عنهما ددې دخوراك څخه ممانعت کړی وو لیکن کله چی کورته راغی اوپه قرآنِ مجید کی یې دا آیت ولیدی چی : أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ نو عبد الرحمٰن ته یې دخپل خاص خادم حضرت نافع رحمه الله په واسطه زبانی وینا واستوله چی ویې خوره هیڅ حرج نسته پکښې ، دا حکم دهغه ماهی دی چی داوبو څخه دباندی تر را غورځیدو وروسته مړ سی یا دتالاب اوبه وچی سی او مړسی او کم چی په اوبو کی دننه مړ سی او لوړ راپورته سی نوپه حدیث شریف کی ددې دخوراك ممانعت فرمایل سویدی هغه نه خوړل پکار دی هغه حرام دی .

۱۲۹. **پوښتنه** : که چیری یو شخص دجماعت په لمانځه کی شریك سی او بیا په لمانځه کی ورپه یاد سوه چی ما تردې دمخه لمونځ نه دی ادا کړی نو دهغه شخص دا لمونځ ادا کیږی او که به یې دوباره کوی ؟

[سوال کوونکی : یو شخص په روایت دنافع رحمه الله]

جواب : هغه ته پکار دی چی دامام سره تر پوره کیدو وروسته خپل مخکنیِ قضا سوی لمونځ ادا کی او بیا هغه لمونځ را وګرځوی کم چی یې دامام سره کړیدی (موطا)

شرح : واجب داده چی اول خپل قضا سوی لمونځ ادا کی بیا راتلونکیِ لمونځ وکی نوده چی کم لمونځ دامام سره کړیدی هغه نسو ادا ولی چی دهغه څخه دمخه لمونځ دده پرذمه باندی باقی دی مګر دامام پرېښوول هم مناسب نه دی ددې وجی دامام سره چی هغه لمونځ پوره کړی نو مخکنیِ قضا سوی لمونځ دی ادا کړی کله چی

مخکنۍ لمونځ اداسو نوبیا دی دا لمونځ دوباره وکی کم چی یې داما م سره کړیدی لیکن دقضا سوی لمانځه ادا کول دوخت تر لمانځه دمخه حکم دهغه چا دپاره دی چی دهغه پرذمه باندی ترپنځو لمونځو زیات قضا سوی لمونځونه نه وی اوښتی که چیری قضا سوی لمونځونه ترپنځو زیات وی نودا چی هغه پرېږدی او دموجوده وخت لمونځ اول ادا کړی هم جآئز دی .

دمیر منشی دحضور سرورِ عالَم ﷺ حضرت زید بن ثابت رَضِیَ اللہُ عَنۡہُ فتوٰی :

۱۳۰. **پوښتنه** : ای کاتبه درسول الله ﷺ ما پربعضو خلګو باندی یوڅه کپړه (ټوکر) په قرض باندی خرڅ کړی وو اوس هغه خلګ نقدی روپۍ را کول غواړی او وایی چی ته یوڅه روپۍ معاف کړه نو موږ به نقدی روپۍ درکړو دا صورت جآئز دی او که نه ؟ [سوال کوونکی: صالح بن عبید مدنی رَحۡمَۃُ اللہِ عَلَیۡہِ]

جواب : (دا صورت نه دی جآئز لهذا زه تاته اجازه نسم درکولای چی دا قسم معامله وکړی) او چی داسی روپۍ په خپل خرڅ او استعمال کی راولی . (موطا)

شرح : مثلاً پنځوس **۵۰** روپۍ دیو چا پرذمه باندی ددوو **۲** میاشتو په وعده باندی لازمی وی اوس هغه وایی چی په اوس وخت کی (یعنی تر دوو میاشتو پوره کیدو مخکی) څلویښت **۴۰** روپۍ واخله او لس **۱۰** روپۍ معاف کړه دا نه دی جآئز ، دا ربوٰا او سود دی ولی چی ګواکی لس **۱۰** روپۍ یې تاوان وکی او دوې څلور میاشتی مخکی یې روپۍ حاصلی کړیدی ، بس همدغه ربوٰا ده .

دجضرت سیّدنا عمّار بن یاسر صحابی قدیم الاسلام رضی عنه ربّ الانام فتوٰی :

۱۳۱. **پوښتنه** : ای حضرت که چیری یو څوك خپل ذکر مسه کړی نو اودس ماتیږی او که نه ؟ [سوال کوونکی: اهلِ مجلس په روایت دعمیربن سعد رَضِیَ اللہُ عَنۡہُمَا]

جواب : (اودس نه ماتیږی ځکه لکه څرنګه چی نور اندامونه دی همدغه رنګه) هغه هم ستا دبدن څخه یوه ټوټه ده (لیکن خامخواه هلته دلاس وړلو ضرورت څه دی) ستا دلاس وړلو دپاره نور ډیر بدن موجود دی (موطا) .

شرح : بې له ضرورته دی پر داسی ځایو باندی لاس نه تیروی ، او که چیری لاس ولګول سی هم نو اودس نه ماتیږی لیکن مستحب او بهتره په داسی صورت کی دا ده چی اودس وکی .

دام المؤمنین سیّدتنا حضرت عآئشة صدیقه رَضِیَ اللہُ عَنۡہَا فتوٰی :

۱۳۲. **پوښتنه** : که چیری په حالت کی دجنابت پر بدن باندی خوله (عرق) راسی پر

کپړو باندی ولګیږی نو کپړې به ناپاکه سی او که نه ؟
[سوال کوونکی: یوشخص په روایت دقاسم ورور زادهٔ دعآئشې رضی الله عنها]
جواب: ددې هیڅ مضآئقه (ممانعت) نسته کپړې ددې څخه نه ناپاکه کیږی. (دارمی)
شرح : په جنابت کی چی کله حکمی نجاست دی په ښکاره پر ټوله بدن باندی کم نجاست نه وی لګیدلی لهذا دهغه خوله او نارِی پاکی دی په دې سره کالی نه ناپاکه کیږی البته که چیری پر بدن باندی یو ځای ښکاره پلیتی لګیدلی وی نو چی دخولې سره وبهیږی او دهغه پوره اثر پر کالو باندی راسی نو بیا کالی ناپاکه کیږی .

دمشهور صحابی حضرت ابو هریرة رضی الله عنه حافظ احادیث نبویّه ﷺ فتوٰی :

۱۳۳ . **پوښتنه** : ښځی ته په حالت کی دحیض سُبْحَانَ اللهِ وَالْحَمْدُ للهِ وَلاَ اِلٰهَ الاَّ اللهُ وَاللهُ اَكْبَرْ ویل جآئز دی اوکه نه ؟ [سوال کوونکی: نا معلوم الاسم]
جواب : جآئز دی . (دارمی شریف)
شرح : دا رنګه نور اذکار او دعاوی ویل صحیح دی البته قرآن مجید ویل ورته حرام دی .

دحضرت سعید بن مسیب سیّد التابعین علیه رحمة ربّ العالمین فتوٰی :

۱۳۴ . **پوښتنه** : یا حضرت کم وخت چی امام خطبه ویله یوه شخص ته پریچی راغی (هغه الحمد لله وویل نو) فلانی شخص دهغه جواب ورکی (یعنی یرحمك الله یې وویل) ؟ [سوال کوونکی : نا معلوم الاسم]
جواب : هغه ته ووایه چی بیا داسی نه کوی (ولی چی په وخت کی دخطبې سلام او کلام او یرحمك الله ټول ناجآئز دی) . (کتاب الآثار للامام محمد رحمة الله علیه) .
شرح : پریچونکی چی کله الحمد لله ووایی نو اوریدونکو ته یرحمك الله ویل لازمی او داسلامی حقوقو څخه دی او په احادیثو کی ددې تاکید راغلی دی لیکن حالت دخطبې چی کله دلمانځه په مثال دی لهذا په هغه کی چی څرنګه سلام او دعا اونور ناجآئز دی داغه رنګه داهم ناجآئزدی، حضرت سعیدبن مسیب رحمة الله علیه ډیر لوی تابعی دی په سنه ۱۳ هجری کی دحضرت عُمر فاروق رضی الله عنه په خلافت کی پیدا سویدی دسلهاوو صحابه وو رضی الله عنهم سره یې ملاقات کړیدی ، په زهد ، عبادت او علم کی په خپله زمانه کی بې مثله وو دابو هریرة رضی الله عنه شاګردِ رشید وو، څلویښت ۴۰ حجونه یې کړی وه، په سنه ۹۳ هجری کی یې وفات وسو، رحمه

الله تعالى بفضله

دعالقيدر تابعى حضرت سعيد بن جبير شهيد رحمة الله عليه فتوٰى :

١٣٥. **پوښتنه** : ياحضرت که يوچا ديوې مقررى مودى په وعده سره غله (دسرو زرو يا سپينو زرو يا روپو په عوض کى) خرڅه کړه او بيايې پرځاى دنقد قيمت (خرما يا بل خپل دضرورت شى) واخيستى نو جآئز دى او که نه ؟

[سوال کوونکى : نا معلوم الاسم]

جواب : هيڅ ممانعت نسته جآئز دى . (موطا)

شرح : مثلاً زمورږ دغلې قيمت لس ١٠ روپۍ درانيوونکى پرذمه باندى واجب وى مورږ هغه روپۍ نه وى قبض کړى بلکه خرما يا کپړه يا يوبل شى مو په رانيوى نو هيڅ ممانعت نسته ولى چى په قيمت کى دا شرط نسته چى ترڅو پورى يې قبض کړى نه وى په هغه کى دى تصرف نه کوى .

دزاهد او عالم حضرت قاسم پسر زاده دخليفه اوّل رضى الله عنهم اجمعين فتوٰى :

١٣٦. **پوښتنه** : که چيرى يو شخص په حالت کى دحيض دزوجې سره صحبت وکړى نو ددې څه کفاره ورکول پکار دى ؟

[سوال کوونکى: يوشخص په روايت دعبد الرحمٰن بن قاسم رحمة الله عليه]

جواب : خداى تعالٰى ته دى عاجزى، عذر، توبه اواستغفار وکړى اوبيا دى هيڅکله داسى نه کوى (دارمى)

شرح : په حالت کى دحيض صحبت او مجلس کول نهايتى سخته او لويه ګناه ده او دسلهاوو قسمونو مريضيو سبب دى دسوال کوونکى مطلب داوو چى آيا څه مالى کفاره ورکول هم لازم دى او که نه ؟ دجواب څخه معلومه سوه چى په اخلاص دزړه سره توبه او استغفار کول کافى دى مال ورکول ضرورى نه دى ليکن که چيرى دخپل قدرت په اندازه صدقه او خيرات هم وکى نوددې سخت معصيت او ګناه دوجى څخه چى کم غضبِ خداوندى پرجوش باندى راځى په هغه کى به سپك والى راسى ځکه چى په حديث شريف کى راغلى دى چى دخداى تعالٰى غصه او درد صدقه کښته کوى او دسُوءِ خاتمې (يعنى بدى خاتمى او بد انجام) څخه يې محفوظه کوى .

دباعمل عالم حضرت سالم پسر زاده خليفه دوم رضى الله عنهم اجمعين فتوٰى :

١٣٧. **پوښتنه** : يوشخص په سفرکى يوځاى تم سو او اراده کوى چى ددې ښار څخه

به نن یا سبا ځم لیکن دیوه نه یوه ضرورت په وجه هره ورځ تلل وځنډیږی په داسی صورت کی به دلمانځه قصر کوی اوکه به یې پوره کوی ؟
[سوال کوونکی: هشام بن عُروه أُستاذ امام ابو حنیفة رحمۃ اللہ علیہما]
جواب : قصر دی کوی که څه هم چی په دې ډول سره میاشتی تیری سی . (موطا)
شرح : قاعده داده چی کله مسافر په یوه ښار کی دپنځلسو ۱۵ ورځو تم کیدو اراده وکی نو پوره لمونځ دی کوی که نه وی نو دمسافرینو په ډول قصر دی کوی یعنی څلور رکعته لرونکی لمونځونه دی صرف دوه رکعته کوی ، نو که چیری یې په یوه ښار کی اراده خو ترپنځلسو ورځو کمه کړی وه لیکن داتفاقی اسبابو څخه تلل ځنډیدل مگر دپنځلسو ورځو اوسیدو قصد یې بیا هم نه وو کړی همیشه به یې دتلو اراده وه او یوه وجه به مخ ته راتله او پاته به سو نو قصر دی کوی برابره خبره ده که هر څومره ورځی او میاشتی تیری سی .

دحضرتِ عطآء بن ابی رباح تابعی جلیل القدر رحمۃ اللہ علیہ فتوٰی :

۱۳۸. **پوښتنه** : یا شیخ مکرم ! که چیری دیوې ښځی په غاړه کی یو نقش یا تعویذ وی چی په هغه کی کلامِ الٰهی او دخدای تعالی نوم مبارك وی نوپه حالت کی دحیض دی هغه ایسته کوی او که دی په غاړه کوی ؟
[سوال کوونکی : عبد الملك رحمۃ اللہ علیہ]
جواب : که چیری په چمړه یاکپړه یابل شی کی پیچلی وو نو لیری دی کړی او که چیری دسپینو زرو په پوښ کی بند وو نو اختیار دی ایسته کوی یې او که نه . (دارمی شریف)
شرح : حضرت عطآء ته دحضرت ابن عباس اوحضرت ابو هریرة او دنورو ډیرو صحابه کرامو رضی اللہ عنہم دشاگردی فخرحاصل دی په خپله زمانه کی ترټولو علماوو لوړ وو ، په سنه ۱۱۵ هجری کی وفات سو ، دده څخه په سلهاوو فتاواوی را نقل سویدی ، په دې جواب کی یې دکلامِ الٰهی دبی ادبی څخه دمحفوظه کیدو دپاره عمده جواب او فتوٰی ورکړیده مگر دایې په طور داحتیاط فرمایلی دی .

فتوٰی دحضرت سیّد المجتهدین امام اعظم ابو حنیفة علیه رحمة رب العالمین :

۱۳۹. **پوښتنه** : یوه شخص دوبی ته دپریولو دپاره کپړې ورکړی وی ددوبی په کور کی اور ولگیدی اوهغه کپړه هم وسوځیدل اوس به ددوبی پرذمه باندی تاوان واجب وی او که نه ؟ [سوال کوونکی: حضرت امام محمد رحمۃ اللہ علیہ اونور]

جواب : ددوبی پرذمه باندی تاوان نه دی واجب . (کتاب الآثار)

شرح : دوبی او خیاط او رنګریز او نور کم چی ډیرو خلګو کار کوی هغه ته اجیر مشترك (ګډ مزدور) ویل کیږی دهغه سره چی کم شی وی پر هغه باندی که چیری یو داسی آفت راسی چی په هغه کی ددې خلګو څه لاس نه وی نو تاوان بالکل وربانذی نه دی واجب (مثلاً اور ولګیږی یا غلا سی) او که چیری دهمدې خلګو په لاسو باندی قصداً یا بی له قصده څه تاوان ورسیدی نو ددوی پرذمه باندی تاوان واجب دی (لکه ددوبی دوهلو اوټکولو څخه چی کپړه پټاؤ سی یا دګړی ساز دلاس څخه پرزه ولویږی) مګر بهتره داده چی په دې قسم واقعاتو کی دهغه څخه ډیر لږ واخلی او دهغه سره صلح وکی دتاوان او ضمان په نامه سره دی نه څه ورکوی اونه دی څه اخلی .

(که څه هم چی دفقه حنفی په بې تعداد او بې شمیره کتابونه او ټولی فتاواوی او مسآئلی په حقیقت کی دحضرتِ امام مخدوم الانام رحمة الله علیه فتاواوی دی چی په هغه کی په ډول دتبرك سره یوه خاصه فتوٰی دده په نامه مبارك سره درج کول مناسبه معلومه سوه ځکه چی دی رحمة الله علیه هم دتابعینو په درجه کی داخل دی او دسیدنا انس او نورو صحابه وو رضی الله عنهم په دیدار سره مشرفه سویدی) .

دتاج الاولیآء قدوة الاصفیاء حضرت حسنِ بصری قدس الله سره العزیز فتوٰی :

۱۴۰ . **پوښتنه** : دکومو اوبو څخه چی (دخُلې په اېښوولو سره) حآئضې چیښل کړی وی دهغه څخه اودس کول جآئز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : یوشخص په روایت دکثیر بن شِنْظِیر رحمة الله علیه]

جواب : جآئز دی (دارمی شریف) .

شرح : تردې مخکی ددې قسم مسئلې مفصلی تیری سویدی ، ددې فتوا څخه هم معلومه سوه چی دحآئضې ظاهری اندامونه لاس ، پښې او نور پاك وی .

اَللّٰهُمَّ طَهِّرْ قُلُوْبَنَا وَاغْفِرْ ذُنُوْبَنَا وَارْحَمْنَا اَنْتَ مَوْلاَنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْمُسْلِمِیْنَ ، وَصَلِّ عَلٰی نَبِیِّكَ سَیِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّعَلٰی اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِیْنَ . آمین ، تـمّت بالخیر

الاثنین ، ۲۱ شعبان ، ۱٤۲۸ \ ۳ سبتمبر 2007

ترجمه او تحقیق :

العبد الضعیف الحافظ محمّد احمد الحقّانی الأفغانی غفرالله له